

A Szegedi Piarista Diákszövetség „V a d e m e c u m” füzetének
2. száma.

LEVELEK

AZ ÖNNEVELÉSRŐL EGY NAGYDIÁKHOZ

(Utravaló a vakációra II.)

Írta:
DR. RÉVAI JÓZSEF
piarista

(Különlenyomat a Dugonics András gimnázium 1934—35. évi Értesítőjéből.
A magyar kegyes-lunitórend főnökének 800/1935. sz. engedélyével.)

Ára: 60 fillér

A „KORDA” R.-T. BIZOMÁNYA

A Szegedi Piarista Diákszövetség „V a d e m e c u m” füzetének
2. száma.

LEVELEK

AZ ÖNNEVELÉSRŐL EGY NAGYDIÁKHOZ

(Utravaló a vakációra II.)

I r t a :
DR. RÉVAI JÓZSEF
piarista

(Különlenyomat a Dugonics András gimnázium 1934—35. évi Értesítőjéből.
A magyar kegyes-tanítórend főnökének 800/1935. sz. engedélyével.)

Ára: 60 fillér

„So ist die tolle Welt! Sie lässt
Vom leersten Schwätzer sich den Glauben,
Ihr bestes schönstes Kleinod rauben.
Den Aberglauben hält sie fest.“

(Fr. W. Weber.)

Kedves Kisöcsém!

Vakációs levél-sorozatomat — mint írod — elolvastad. Szép. De mekkora haszonnal olvastad? Egyszerűen csak átszaladtál-e rajta, hogy minél hamarabb túl légy ezen a betű-sokaságon, vagy pedig igyekeztél egyet és mást ki is írni belőle, vagy be is tanulni? Mert az olvasnivalóval ugyanazt kell ám tennie a fejednek, amit a szervezeted tesz a testi táplálékkal: ki kell vonnia belőle mindazt, amit föl tud használni a maga kiépítésére. Ezt úgy tanultad: asszimilálni kell. El kell sajátítani. Amint a jól megemésztett táplálék vérré válik, úgy a kellőképpen magadba fogadott és helyesen felfogott szellemi táplálékot is a magadévá kell tenned, hogy szükség esetén céljaidra tetszésed szerint fölhasználhasd. Ezért szerettem volna bővebb értesítést olvasni arról, hogy milyen erkölcsi és szellemi életbe, vagy egészségbe vágó indításokat kaptál az »Útravaló«-tól? Hányszor olvastad el ezt, vagy azt a fejezetet? Melyikről vitatkoztál barátoddal? Melyiket dicsérte és melyiket szólta le? Miben találsz szigorúnak (mint ti szoktatok mondani: múlt századbelinek) állásfoglalásomat? Mit írtál ki magadnak mottónak, vagy mit tűztél ki a közeljövőben való megvalósításra? Ne ijedj meg: nem kívánok teljesen részletes feleletet Tőled, a betűiszony klasszikus korában, az uborkaszegzonnak mondott nagyszünetben. Elég volna, ha naplódban számolnál be mindarról, amit soraim olvasása nyomán gondoltál, vagy megvalósítására kitűztél. Igaz ugyan, hogy egyes fiúk be is küldték nyári naplójukat, többé-kevésbé fontos élményeik e tanuját, de az is igaz, hogy mások egész őszintén megírták, hogy a diákságnak szánt Útravalóból »egy betűt se olvastak«, vagy azért, mert nem tudták, hogy miről szól (ilyen nagyobb fiú is akadt), vagy azért, mert idegenben töltötték a nyarat (talán éppen idegen szóra mentek) és így nem kerültek abba a helyzetbe, hogy — mint egyikük nyíltan írja — csak unalmukban nolens-volens is vegyék elő ezt a szerintem életbevágó és az életútra szóló levél-sorozatot, mely írójának annyi édes-keser-

ves gondot okozott, míg az ifjúságért dobogó szíven megszűrte a tartalmat és formát egyaránt.

Jó tudod, hogy Neked írtam, Kisöcsém. Neked, aki a demarkáción túl kevésbé jutsz hozzá nekedvaló magyar olvasmányokhoz. A sorompók, sajnos, egyre jobban lezárulnak sok értékes magyar szerző előtt. De a levélboríték sok mindent elrejthet ma is. Hát tedd el ezeket a sűrűn teleírt árkusokat és törd rajtuk a fejedet. Nem bánom azt se, ha meghitt baráti körben kemény beszédnek minősítitek ezt, vagy azt a megállapításomat, mint élettől idegent, mint maradit, mint túlszigorút, mint megalkuvást nem ismerőt, mint ideálistzikust, vagy ahogy szeretitek mondani: mint tempót nem tartót. »Ám, üssetek, csak hallgassatok meg!« — mondom az ókori politikus szavaival. Az ellentmondás még mindig több, mint a semmibe vétel, a teljes közömbösség, a fületek mellett való elengedés. Egy-egy minusz előjelű mennyiség még mindig érték és mint ilyen, bizonyos tekintetben, több, mint a nulla, Ki tudja, vajjon a tapasztalat és az idő hirtelen-váratlan nem fogja-e pozitív előjelűvé változtatni. Jegyezd csak föl, kérlek, gondolataidat, ha ellenkeznek is az enyéimmel. Néhány hónap, vagy év múlva revíziót fogsz tartani nem egy ilyen »elved« fölött. Nagyot nézel bizonyára, ha közlöm Veled azt az ismételten tapasztalt tényt, hogy ezeket a tanácsokat nagyon megköszönte nem egy — felnőtt. Persze, nem várhatom Tőled, hogy az én öreg fejemmel gondolkodjál és az én fizikai nézésben és látásban meggyöngyült, de szellemi látásban megélesedett tekintetemmel nézd és lásd a dolgokat. De amint nem egy diáklevél bevallja, hogy eddig nem gondolt pl. a napirend fontosságára és azóta magától értetődőnek tartja, hidd el, néhány év múlva sok mindent nemcsak elfogadhatónak, de éppenséggel természetesnek fogsz találni abból, aminek olvastára most tagadólag rázod fejedet.

No, de nem azt akarom beléd szuggerálni, hogy csalhatatlan bölcsesség beszél soraimból. Quantum sapio, quantum capio: egy átlagos fiúnak szóló tanácsokat tartalmaznak egy átlagos műveltségű ember átlagos írás-tudásával megírva. Ha ennél többet keresel: a levélírás klasszikusainak műveit kell elővenned (ha ugyan hozzá férhetők számodra). Vakációs olvasmányoknak aligha kaphatsz falun remekírókat, vagy elsőrendű pedagógiai könyvet. Az én leveleim — mint már tavaly jeleztem — erkölcsi és szellemi haladásra kívánnak serkenteni a tétlenség- és nyári hőség-okozta elernyedés korában, a nagy szünetben is.

Nem akarok általában a felhők közé szállni egy mondvacsínált szárnyakkal felcicomázott Pegazus hátán, hanem a klasszikus költő szavaival szólva: a »Musa pedestris« gyalogösvényén járok és vezetni óhajtom azt, aki ebből a vezetést lenéző mai ifjúság köréből elhiszi, hogy az ő természetes vezetői sokkal inkább a tapasztalt öregek, mintsem az öblöshangú fiatalok. Lehet, hogy az utóbbiak pillanatnyi káprázatos teljesítményekkel jobban tudnak imponálni a mai ifjúság zömének, de hidd el, a merészröptű Icarus többet használt volna magának is, a köznek is, ha megfogadja mérsékletre intő apjának, Daedalusnak a tanácsát — a helyes tempóra és útra vonatkozólag.

Ti, a rekordok bálványozásának légkörében nevelkedett ifjak, többre becsülitek a hegytetőre percek alatt fölvivő kötélpályát a hegymászásnál, de idővel Ti is belátjátok, hogy a gyalogszerrel való föl-

jutásnak minden fizikai fáradtság ellenére is, sokkal nagyobb testi-lelki gyönyör jár a nyomában. Aki — tavalyi Excelsior! c. levelem útmutatása nyomán — a lassú, de biztos utat járja, az a jobbik részt választotta — a technika csodáinak szédítő rekordokkal ékeskedő korában is. Személyes tapasztalatomból vett példa talán jobban megvilágítja a kérdést. Drótkötél-pályán körülbelül félóra alatt jó kétezer méternyire sikerült Ausztria egy sokat emlegetett hegycsúcsára följutnom. Bár a felhők fölött sok cukor-süvegszerű csúcs látásában lehetett gyönyörködnöm, mégis csak hiányzott valami abból az élvezetből. Hogy mi, azt máskor tapasztaltam, mikor kő- és hógörgetegeken át, itt-ott szédítő mélységek mellett élvezető túrista-úton egy ügyes vezető nyomán az örök jég birodalma felé kaptattam. Itt feszültek az inak és izmok, tágult a tüdő, szélesedett a kilátás, a jeges alatt csobogott a gleccserpatak, le-leomló hótömegek robajától kísérve: lépten-nyomon az volt az érzésem, hogy a magam erejével sikerül egy-egy talpalatnyi helyet a nyers természetből elhódítanom. Tisztelet-becsület a technikának, mely a snobot is felcipeli a Jungfrau-Bahnon az örök hó- és jég hazájában, de én — a gyalogjáró ember — mégis, csak többre becsülöm azt, ha a magam lábán tudok fölvergődni egy félakkora magasságra is. Ebben az utóbbi munkámban benne van az alkotásnak, az én vesződéses fáradozásomnak minden édes-bús gyönyörűsége is.

Egy Rückert-idézet talán jobban megvilágítja a dolgot:

„Den Kohl, den du dir selber gebaut,
Musst du nicht nach dem Marktpreis schätzen;
Du hast ihn mit deinem Schweiss betaut,
Die Würze lässt sich durch nichts ersetzen.“

Most veszem észre, hogy nagyon elkalandoztam a tárgytól, Pegasus hátára kaptam, pedig a gyalogjárást ajánlottam. Csak azt akartam ezzel a nagy kerülővel érthetőbbé tenni, hogy a csillogó szavak nem jelentenek szükségképpen »fényes« tartalmat is. Mi, régivágásúak, ilyenkor azt szoktuk mondani: nem mind arany, ami fénylik. Nem minden és mindenki, ami és aki kalauznak ajánlkozik, kétségtelenül kipróbált és bevált kalauz is. Hányan írtak ragyogó írásművészettel ifjúsági könyveket, — a Szentírás szavaival szólva: »persuasibilibus humanae sapientiae verbis« — s az, aki követte, útvesztőbe jutott a Dantétól »sötét erdőnek« mondott ifjú és férfikorban. Nem akarnám még a látszatát se kelteni annak, hogy soraim csalhatatlanok. De azt igenis eleve hangsúlyozom, hogy szívem vérén szűrtem meg. És ha Windhorst német politikai író azt írja, hogy az újságírónak tollát a tintába való belemártás előtt mindig a lelkiismeretébe kell belemártania, hát hidd el, hogy érzek valamit az egyszeri vonatvezető felelősségérzetéből, aki imádkozva »fohászkodott neki« az útnak, a vonatvezetésnek, amelytől mindig százak épsége és élete függ. Sok könyv, amely számotokra készült (jórészt pad alatt való olvasásra spekulálva!), sajnos méltán megérdemli a költő szemrehányását: amit tegnap tanult, azt ma már öblös hangon tanítja. Ne e szerint ítélj meg olvasnivalódat! Még magát a vonzó írásművészetet (ha ugyan nem ál-művészet) se tekintsd fő fokmérőnek. A tollnak is megvannak ma a maga bűvészei, még pedig igen szép számmal. (Erre vonatkozólag Goethe mondását jegyezd

meg: »Es trägt Verstand und rechter Sinn mit wenig Kunst sich selber vor.«) Egy Neri Szt. Fülöp, (kiről ugyancsak Goethe írt egy érdekes novellát), az ifjúságnak éppenséggel azokat az olvasmányokat ajánlja, amelyeknek szerzője előtt az »s« (sanctus, santo) ékeskedik epithetonként. Nos, szeretném, ha ez az örök értékjelzés látható, vagy láthatatlan alakban minden levelemből kimutatható volna.

Befejezésül két versből közlök részleteket. Az egyiknek szerzője Fr. Rückert. Szól pedig a vers egy apáról, aki fiával az úton eltévedt. Miközben a fiú különböző módozatokat ajánl a helyes útra való visszatalálásra vonatkozólag, a tapasztalt apa a csillagos égre néz és így okolja ezt meg:

„Wohl dem, der traut den Sternen:
Den Weg der Erde kann man nur am Himmel lernen.“

A másik idézet az »Amor Sanctus« és az egész világot: a poklot, purgatóriumot és paradicsomot képzeletben bejáró Dante jeles fordítójának a tollából való. Az idevágó passus a következő:

„Idelenn a város
Villanya villog,
De fenn a nagy ég
Száz csillaga csillog:
A villany a földi,
A csillag az égi;
A villany az uj,
A csillag a régi.“

A villany, és repülőgép századának ezernyi ezer kápráztató csodája is csak gyöngé megvalósítása a minden csodák fölött álló isteni elgondolásnak, mint ahogy minden földi fény csak közvetett, vagy közvetlen, halvány visszfénye a fényforrásnak, a Napnak és utalás arra, kinek »léte világít, mint az égő Nap« és akinek igéi nem fognak el múlni még akkor sem, mikor az Ég és Föld elmúltak. Ha talán itt-ott sokat vélsz találni földi bölcsesség helyett ebből az égi Bölcseségre való utalásból, hát gondolj erre a két versbeli igazságra! Befejezésül és jelmondatul jegyezd meg a szentírási igéket: »Ahol a kincsed, ott a szíved is. Tested világítója a szemed. Ha szemed tiszta, egész tested világos lesz. De ha szemed hibás, egész tested sötét lesz. Ha tehát a világosság, mely benned van, sötétség, milyen lesz akkor a sötétség maga?« (Mt. 6., 21—23.) Tested lámpásának, a szemnek fontosságáról aligha lehetne kevés szóval többet mondani ezeknél a szavaknál! Átvitt értelemben a lelki szemről, az életfelfogásról, a gondolkodásmódról, mint megannyi szemüvegről is van itt szó. Ezek vagy a föld sarába húznak, vagy eszményi magasságokba lendítenek. Vigyázz hát, kit miben kövess! »Fide, sed cui, vide!« »Senki ne ámítson el titeket, hiú beszédekkel!« (Efez. 5.). Jézus Krisztus a világ világossága. Amióta az ő kegyessége és emberisége megjelent (a Titushoz írt levél 3. f.), azóta Ő az igazság és minden igazság próbaköve. »Unus est magister vester: Christus« (Mt. 23.) Az igazságokat tehát ne külső köntösük szerint ítéld meg, hanem viszonyítsd Őhozá. Ő ugyanaz tegnap és ugyanaz lesz mindörökké. (Zsid. 13., 8.)

Praesens imperfectum, Perfectum futurum.

„Semper deficit, qui in virtute
non proficit.“

(Kal. Szt. József)

Egy felsőmagyarországi gimnáziumnak (gondolom, a beszercebányai kir. kat. gimnáziumnak) a homlokzatán volt olvasható ez a felirat, melyet levelem címének választottam. Annak aki nem szeret gondolkodni, szellemes mondás, ha ugyan nem hieroglifszerű homályos valami. De annak, aki a szavak mögött meg tudja találni azt a mély értelmet is, melyet azok kifejeznek, sokat mond. Sőt egyre jobban gondolkodóba ejti az az oxymoron, az a paradox él, amelyben a mondás kiteljesedik. Te nyáron talán kevésbé vagy hajlandó arra, hogy homlokodat ráncold a cím olvastára. Nehogy ezt a fejezetet e miatt a furcsa cím miatt átlapozd, inkább segítségemre leszek a mélyértelmű igazságnak barokk köntöséből való kihüvelykezésében. Nézzük az első részt! Praesens imperfectum. A diák a latin órákon újra meg újra átélt izgalmakra gondol elsősorban, mikor a praesens imperfectum kifejezéssel találkozik. Hát azok az izgalmak egy átkínlódott, de egyúttal egy, a munka gyönyörűségével eltöltött órának is lehetnek az édes-bús gyönyörei. Akár így, akár úgy veszed, azokon az izgalmakon most túl vagy és bizonyos objektív távolból szemlélheted most (talán a »peracti labores iucundi« boldog tudatával!) a »praesens imperfectum« mély életbölcsejét. A jelen nem tökéletes, nem befejezett valami. Vonatkoztasd elsősorban magadra! Gondold meg, hogy nagyon sok tekintetben igaz Prohászka szellemes hasonlata lelki fejlődésünkről és az építésről. Csakugyan hasonlítunk az építési telekhez, amelyen már áll az épület, emelkedik is egyre, de azért még mindig ott van sok minder, ami mutatja, hogy nincs befejezve. Ott van a homokrakás, a meszesgödör, az állványok; mindmegannyi jele a befejezetlenségnek. Nem így vagyunk-e csakugyan haladásunkkal, akár szellemi, akár lelki haladást értünk a szón? Örömmel látjuk, a haladást (Prohászka szerint jogos is az ilyen örömünk), elő is segítjük gyöngye erőnktől telhetőleg, de azért ez a haladás még nem jelent betetőzést. Fölületes volna az a diák, aki egy-egy sikere után önelégülten abbahagyná a munkát (Faust a »Faulbett« kifejezést használja ezzel kapcsolatban) és úgy tenne, mint a déolaszországi mihaszna lazzaroni, aki egy tapodtat se tesz azután, hogy a napi élelemre valót sikerült megkeresnie. Utolsó öntudatos pillanatodig dolgoznod kell lelked épületén! Goethe léte piramisának csúcsát egyre magasabbra igyekezett emelni a szónak evilági értelmében. Ez is elismeréseméltó munka, hiszen a laposság fölé való emelkedésre törekedett ez a jelenvilági ember (»Diesseitsmensch« a műneve a túlvilággal nem törődőnek.). De nekünk, keresztényeknek ennél sokkal magasabbra kell törekednünk. Hová? Tavalyi levél-sorozatomban az utolsó, az »Excelsior!« című próbálta azt a lelki magas-túrát megjelölni, a maga magasabbra vívó szenvedelmével és annak gyönyöreiből együtt. Szt. Pál írja egyik levelében: »Non habemus hic manentem civitatem, sed futura quaerimus.« Ez is utalás arra, hogy földi életünk tökéletlen, befejezetlen. Ha egy-egy költő, vagy művész valósággal elcsügged néha annak a különbségnek a látára, mely az elképzelt eszmény és a kivitelezett valóság között tá-

tong (gondolj Gárdonyi regény-átdolgozási terveire!), mennyivel inkább éreznie kell egy-egy subtilis léleknek azt a földhözkööttséget, ezt a (Goethétől szöcske-szökdösésnek mondott) vergődést, amit a szárnyalási vágy és a gyarlóságaiba való vissza-visszaesés jelent. Egy hasonlattal fejezem be ezt a gondolatot: Még a remekbe épült csúcsíves templomok is folyton tatarozásra szorulnak, pedig kőből van kiremekelve még a földről láthatatlan torony-dísz is. Minél finomabb, ideálisabb szerkezetű egy lelkiület, annál jobban javítja, csi-szolja, tökéletesíti magát nap-nap után. »Praesens imperfectum.« Fiat applicatio! Alkalmazd magadra életed mostani stádiumára elsősorban! »Futurum perfectum.« Ha ezt a kifejezést a bölcsmondás első felére vonatkozó gondolataim szellemében nézed, rögtön észre fogod venni, hogy pedagógiai értelemben aligha lehet igaz. Ha egy Szal. Szt. Ferenc, vagy egy Prohászka életünk utolsó öntudatos pillanatáig tartó önnevelési kötelezettségről szól, akkor nem kell hosszasan fejtegetnem azt, hogy ez a tökéletesség, a »perfekt« állapot itt egyáltalában nem fog bekövetkezni, nemhogy arról lehetne szó, hogy valamilyen egészen »perfekt« lehetne egy diákember, aki a sokat emlegetett mondas szerint az a senki és semmi, akiből később sok minden lehetséges. Az elégtelenség, a szárnyaszegettség, a kötöttség, a térhez és anyaghoz láncoltság tudata a nagy elméket mindig szerényekké tette és teszi — még a röplés századában is. Az a »perfectum« futurum, az a »befejezett« jövő itt a földön nem valósulhat meg soha. Sem az egyén életében, sem az emberiségében. Gondold meg, hogy Goethét Fortuna kegyencének tartotta a világ. Önmaga pedig azt írja, hogy igazán ritkán volt boldog. »Wenn ich die glücklichen Stunden meines Lebens zusammenrechne, so kommen knapp vier Wochen heraus« — írja a költő-király, kit életében az »olimpiai« (der »Olympier«) díszjelzővel ruházott föl a világ. Az a tökéletesség csak a jövő életre vonatkozik, amelyről a Szentírás azt mondja: »Az Isten majd letöröl szemünkből minden könnyet és halál nem lesz többé, sem gyász, sem jajkiáltás, sem fájdalom nem lesz többé, mert az elsők elmúltak.« (Jel. 21., 4—5.) Ebből a tökéletességből, a hiánytalan földi boldogságból némi előíz kapnak azok, akik itt a földön többé-kevésbbé le tudnak »rázni mindent, ami földi«, (kitől idézem ezt és az illető költő melyik verséből?), fölül tudnak emelkedni az anyagon, a testiségen, az emberi önzésen és egyéb tisztátalan érzésen, szóval minden bűnön és szenvedélyeken, melyek Platon szerint mint megannyi szög a földhöz és anyaghoz kötik a lelket. A boldogsághoz emelkedettség és még inkább szabadság, fölzsabadultság szükséges. Ez pedig meg nem valósítható a lélek uralmának tökéletes megvalósítása nélkül.

Ezt az előfokot igyekezzél elérni már most állandó céltudatos önnevelés útján. Ez lesz a napi tréning ahhoz a magas-túrához, amelyre a szentek vállalkoztak és amelyben őket nekünk is követnünk kell — usque ad montem Dei. Jó utat!

„Nulla dies sine linea“.

„Den alten Malerspruch erkoren hab' auch ich
Zum Wahlspruch für mein Buch: „Kein Tag ohn' einen Strich!“
So lass' ich ohne Strich nun keinen Tag verstreichen,
Sei manchmal es auch nur ein Strich, um auszustreichen.“

(Fr. Rückert)

Egy híres görög festőről azt tartja a hagyomány, hogy mindennap egy-egy vonással vitte előbbre azt a képet, mely neki rendkívül sok nehézséget okozott. Napjában egy-egy vonás: nem sok, de a sok kevés itt is sokra megy, ha együvé tesszük. A kép tökéletes festménnyé lett, melyet ország-világ megcsodált. Kinek jutott eszébe ennek a remeknek a láttára a gáncsoskodás, hogy éveken át készült és nem he-tek alatt?! A német közmondás szerint »Gut Ding will Weile haben«. Vannak dolgok, amelyeknek a megérleléséhez hosszú idő szükséges. Róma nem épült fel egy nap alatt. A világhírű kölni dóm építését 1248-ban kezdte meg egy buzgó nemzedék és csak a XIX. század nyolcvanas éveiben fejezte be az egész német nemzet összefogásával a zseniális Boisserée. Ki akad fönn ma e köcsoda láttára azon, hogy századokon át csonka volt, elannyira, hogy a csonka tornyán ágaskodó emelő-daru sokáig a város címerében is megvolt?! »Tout est bien qui finit bien.«

Ha remekbe faragott jellemről olvasol, vagy hallasz, igyekezzél a nyomdokaiba lépni. Ne mondd soha, hogy nem tudsz úgysem ilyen magaslatra följutni, tehát nem is erőlködöl, mert nem érdemes, mert el fogsz lankadni, mert közben kidőlhetsz, vagy éppenséggel meghal-hatsz. Igaz, a csúcsteljesítmények nem sikerülnek mindenkinek. Alig-ha leszél Nagy Sándor, aki fiatal fővel, a férfikor küszöbén ura lett a félvilágnak. Nem igen fogsz Napoleonként Európa homlokán tem-bolni, se Goetheként az európai műveltség quintessenciája gyanánt közszájon forogni. Nem hinném, hogy művészi, írói, vagy egyébírányú zseniálítás emel szívárványos hullámhegyként a szürke tömeg felszí-nére. Szürke emberek vagyunk legtöbben, de ez a szürkeségünk a mi természetünk, jellegünk és becsületünk. Egy Liszt Ferenc jelmondata: »Génie oblige« bizonyos mértékben édesmindnyájunkra alkalmazható, hiszen valamilyen kiválóság mindnyájunkban van. Emelkednünk kell, nőnünk kell, tökéletesednünk kell, míg istenadta tehetségeink egészen ki nem bontakoztak a magunk becsületére és még inkább embertár-saink javára. Szinte azt mondhatnám, hogy előbb-utóbb önmagunk fölé kell emelkednünk. Valahogyan úgy kell tennünk, mint ahogy Sz. Tamás, nővérenek arra a kérdésére, hogy mikép lehetne szent, azt vá-laszolta, hogy akarni kell! A »szent« szó olvastára talán kenetességet vagy hajlandó emlegetni. Ne félj tőle! Egy világi német ember, Julius Langbehn (álneve »Der Rembrandtdeutsche« volt) írja: »Reif sein ist alles! Reif ist aber nur, wer heilig ist. Heilig sein heisst: in sich ganz sein — und vor allem: ganz Gott sein! Gott will durchaus das ganze Herz des Menschen. Und wei es ihm gibt, ist heilig...« »Aki nem tartozik a szentek sorába, az kövesse a szenteket! Mert az Úristen szemében a szentek a normális emberek, nem a szürke emberek. Ott, ahol erős akarat van, ott út és mód is van az üdvösség elérésére. Sőt lehet mondani: a szentség elérésére. Sokan szentekké válhatnának, ha azt az igyekezetet, melyet a pénzszerzésre fordítanak, a lelkük üdvösségére fordítanák; ha azt a fáradságot, amellyel a világnak, nem egyszer az ördögnek szolgálnak, az Isten szolgálatára fordítanák. A szentek éle-tében és példaadásában van Szal. Sz. Ferenc szerint a gyakorlati evangélium. Itt van a leggazdagabb kincs, itt buzog örök forrása a ka-tolikus egyéniségnek, mely kiteljesedése a kiformált ember-mivoltnak. Hát törekedjél erre az érettségre! (ha inkább érettségre gondolsz, hát

gondold oda az örök élet szempontjaiból vett érettségedet is!) Ez az érettség, mint a fenti idézetből láttad, szentséget is jelent; egy állandó és a szó legszárnyalóbb értelmében vett »magasbra vívó szenvedelmet.«

Elmélkedjél XI. Pius pápának következő gondolatán:

Szentnek lenni azonos a dúsgazdag keresztény élettel! Vagy az »Aranyszilánkok« szerzőjének, Sylvainnek a megállapításán: »Szent az, aki átengedte magát Istennek és felajánlotta az Ő szolgálatára akaratát, értelmét, szívét, tagjait, egész valóját.« Vagy a francia katolikus irodalom egyik büszkeségének, Léon Bloynak (aki világi ember), következő meglepő nyilatkozatán: „Il ny’ a qu’une tristesse, c’est de n’ être pas des saints.«

No de nem azért mutatok rá ezekre a csúcokra, hogy láttukra elcsüggedj, hanem ellenkezőleg, hogy följajzd erődöt, egész hegymászó, vagy ha jobban tetszik: teljes szárnyaló képességedet! Azok, akik az örök hó csillogó magaslataira föl tudták magukat küzdeni, szintén gyalogjáró emberek, akár Te és én. Eleinte ők is csetlettek-botlottak a mindenki számára hozzáférhető talajon is, akárcsak mi, gyalogjáró, bukácsoló, közönséges emberek. De az erős akarat, az újból meg újból való nekifeszülés, a mindenáron győzni akarás kicsiben azt jelentette nekik talán mindennap, amit Napoleon itáliai hadjárata nehézségeinek a láttára így fejezett ki: »El az Alpesekkel útból.« Az erős akarat előbb, vagy utóbb diadalt arat a kisebb akadályokon mindenestre, a nagyobbakon talán csak szerencsés körülmények támogatása mellett! De akarni mindenképpen kell, hogy győzni tudjunk a bennünk és a kívülünk rejlő akadályokon! És ezt Sz. Agostonnak erős elhatározásával és rögtönös nekivágásával kell megtenned. »Nunc incipiam!« Dictum — factum! »Senki, aki kezét az ekére tévén, hátranéz, nem alkalmas az Isten országára.« (Luk. 9., 6.) Aki az eke mellől visszanez, annak nincs ott a lelke, másfelé van a figyelme, másra irányul a vágya, azért nem is dolgozik kellő eréllyel és kedvvel, vagy pedig fáradt már és unja a dolgot. »...A félemberek félszegek s célt ne’n érnek, azután állhatatlanok is. Folyton, egész eréllyel s kitartóan kell dolgoznunk, önmagunkon s a lelkeken. A folyam a csónakot rögtön elsodorja, mihelyt előre nem tör; nekem is minden percben húnek, tehát kitartónak kellennem. Ne nézzünk hátra, hogy mit és mennyit tettünk már eddig, hanem tegyünk, dolgozzunk egyre tovább. Amik mögöttem vannak, azokat elfelejtem — mondotta Sz. Pál — s amik előtttem vannak, azoknak nekifeszülök. S még azt sem nézem, hogy még sok a dolgom, hanem itt és most teszek, amit tehetek.. »Testvéreim, — mondotta Assisi Sz. Ferenc — kezdjük már egyszer szeretni az Istent!« Kezdjünk, kezdjünk, folytonosan! A kezdők pszichéje kedv, erő, megfeszülés; a kezdő nem az estét nézi, — azt a fáradt ember nézi, — hanem ég kezében a munka. Kicsiben, itt és most, annyit, amennyit lehet tenni: ez a nagyság titka.« (Prohászka: Elmélkedések.) Minden nap tégy valamit, a Kréta-szigeteket építő kagylók türelmével, a piramisokat föltornyosító munkások kénytelen-kelletlen robotlásával, kitartásával, vagy pedig — ami hasonlíthatatlan nagyobb érdem és érték, — a nagy ország- és városalapítók céltudatos alkotási gyönyörével, de dolgozzál szüntelenül, mint a francia szobrász holta napjáig szobrán dolgozott, el ne hagyd a lelked nemesítésének, nevelésének életbevágó művét! »Qui perseveraverit usque ad finem, hic

salvus erit.« Ez a szüntelen és végig kitartó munka, ez az állandó előrehaladás, jobban mondva fölfelé való haladás, emelkedés vágya sarkalljon újabb meg újabb erőfeszítésekre. Csakugyan igaz, hogy utolsó öntudatos pillanatodig kell dolgoznod jellemeden, lelkületednek kialakításán. Szentekről azt olvassuk, hogy halálos ágyukon is egy-egy szentírási könyvet, vagy szakaszt magyaráztak. Aquinói szt. Tamásról lapidáris rövidséggel írja a papi zsoltosza: »In monasterio Fossae novae in morbum incidit, ubi aegrotus Cantica canticorum explanavit.« Beda Venerabilisről hasonlót tudunk. Michelangelo, a renaissancenak ez a polihisztora és művésze, aki mint költő, festő, szobrász és építész szórta világgá lángelméjének szikráit, még halála éjszakáján is egy »Pietá«-n dolgozott. Ha talán a szentek példájára való hivatkozás olvastára a mai ifjúság lemondó kézlegyintésével volnál hajlandó azt állítani, hogy azért lettek ők szentek, mert rendkívüli dolgokat tudtak véghez vinni, a nagy művész-titán fáradhatatlan alkotó-vágyának láttára bizonyára gondolkodóba esik még a cinikusabb fölfogású ifjú is. Nem a »Diesseitsmensch«, a jelenvilági beállítottság gögje ez, mely nem egy »nagy« embernél abban a vágyban nyilatkozott meg, hogy állva akár meghalni, hanem az átlagosnál jóval nagyobb tehetséggel megáldott zseni alázatos hódolata Krisztus Urunk és a Szűzanya szenvedése előtt. Ez az alázatos hit köbe akarta vésni a „Stabat mater“ következő kérését: »Eia, mater, istud agas: Crucifixi fige plagas cordi meo valide!« Ha ilyen emelkedett lelkülettel fogod föl tennivalódat, és azt addig végzed, míg jártányi erőd van, akkor az lényegében ilyen Michelangelo szellemében végzett munka lesz, amely alapjában véve Krisztus-másolás a magad szempontjából és Krisztus-ábrázolás mások számára: valóra váltása az apostoli ígének: »Éjjel-nappal dolgoztunk és úgy hirdettük nálatok az Isten evangéliumát, hogy ne legyünk közületek senkinek se terhére.« (1. Thessz. 2., 9.) De egyúttal a szüntelen való munkálkodás krisztusi vonásainak kialakítása is lelkesen, a magad tökéletesítésére és embertársaid épülésére. Ebben a munkában jelszavad legyen a Nagymagyarország kis katonáit haladásra biztató nevelőintézet felírata: Semper prorsum, nunquam retrorsum! Tehát: előre! Prohászka egy középkori katona gyónását említi, aki legnagyobb bűnének azt mondta, hogy jóllehet egész életén át mindig bátran harcolt, most meghátrált az ellenség elől. Ne hátrálj a nehézségek láttára, éreztére! »Tu ne cede malis, sed contra audentior ito!« Ezt az idézetet ne keresd Horatiusnál, aki — mint önmaga írja, — Philippinél megszaladt, hanem Vergiliusnál, akit a viveur Horatius »dimidium animae meae«-nek mond, és akire ez a nyárspolgár olyan csodálattal vegyes tisztelettel nézett »parthenios«, szűzies élete miatt, mint ahogy Benned a testi ember csodálja, tiszteli és parancsolójának elfogadja a lelki-séges kikezdéseket, erőfeszítéseket és győzelmeket.

Szívleld meg (próbáld meg versebe is szedni) Fr. W. Weber következő költeményét (Eine Tat):

Auf Adlerschwingen stürmt die Zeit, es naht
Ihr Schnitter dir, der Tod, mit leisem Schweben.
Dein Staub gehört dem Staub; dein bessres Leben
Gott und der Welt, und beiden deine Tat.
Ihr Schuldner bist du längst, schon längst gewesen:
Was säumst du noch, dein altes Pfund zu lösen?

O Jüngling, eine Tat, so lang noch heiss
 Und ehrbegierig deine Pulse schlagen!
 Mann, eine Tat, ein frommes, frisches Wagen,
 O, eine Tat noch vor dem Sterben, Greis!
 Bescheide dich! Des Werks Verdienst und Wert
 Wird nach des Mannes Sinn und Kraft gemessen:
 Wer seinen Brüdern nützt, bleibt unvergessen.

Ime, a tettekkel tényező életnek a parainesise a híres »Góliáth« c. elbeszélés szerzőjének mesteri tollából! A tett embere megérzi, hogy öneki, sőt részben öröla írták. Ha a világról átlalában találva mondja a nagy Vörösmarty Mihály, e mélyérzésű, mélyen elmélkedő költő azt, hogy »ront, vagy javít, ide nem henyél«, hát kötelességtudó egyes emberről talán keresve se lehetne ennél jobb jellemzést találni. Az ilyen egyén Franklin Benjamin elgondolása szerint való derék ember, aki szíve sugallatára elosztogatja a köznek életét. Az ilyen nem kérdezi, vajjon megfizetik-e a munkáját, vagy sem. Ő dolgozik a maga gyönyörűségére és embertársa javára. Goethe írja:

„Benutze deine Zeit!
 Willst was begreifen, such's nicht weit!“

Nem kell a szomszédba menni teendőért: mindig találni, ha keresünk, rajtunk kívül is, magunkon is, sőt magunkon még inkább: komoly és céltudatos önképzés alakjában. Erre — ismétlem — a nagy-szünetben inkább van alkalom, mint az iskolai év folyamán.

„Wer gerne tätig ist, hat immer was zu tun.
 Kind sage nie: „Ich bin nun fertig und wild ruhn“
 Mit dem Notwendigen wenn, du schon fertig bist,
 Doch bleibt dir etwas noch zu tun, das nützlich ist“
 (Fr. Rückert)

Hasznos teendő mindig akad. Ha egyébre nem jó, hát arra, hogy elűzze az unalmat, a tétlenséget az ördög párnáját. »Otium pulvinar diaboli.«

Nunc incipiam.

„Das Heute nur ist dir gegeben,
 Das Morgen ist ein Kind der Nacht.“
 (Fr. W. Weber)

Tavalyi leveleimben is érintettem azt a kérdést, melyet válaszodban szóvá teszel, azt t. i., hogy miért tartom én annyira fontosnak a vakációban az önnevelésnek a munkáját, sőt annak mielőbb való megkezdését. Bizonyára emlékszel érvelésem főbb pontjaira: 1. mert a tanév folyamán maga az iskolai rend, a tárgy- és óra-felosztás szabályozza heti és napirendedet; de meg 2. nem is igen érsz rá elmélkedni és tervszerűen végigcsinálni egy önnevelési eljárást, a legjobb szándék mellett sem. A vakációban ellenben: itt a pálya, itt a tér! Nemcsak

a sportolásra van több alkalmad és időd, hanem — amit sokkal fontosabbnak tartok, sőt néhány év múlva magad is igazat fogsz nekem ebben adni — az akarat-gimnasztika elvszerű és tervszerű művelésére is. Nem baj, ha megismétlem a német író idevágó híres mondását: »Kelj föl napról-napra erősebb akaráttal, mint aminővel előző este lefeküdtél!« Haladj, ha csak naponként egy tapodtat is, fölfelé a »virtus ardua« kaptatóján, a magaslatokra törekvő hegymászó türelmével, céltudatosságával és kitartásával!

Kezdd meg ezt a munkát mielőbb! Ird föl naptárodba jelmondatnak Sz. Ágoston mondatát: »Nunc incipiam!« Rögtön hozzá fogok! Ha nem teszed meg, akkor Pató Pál lesz, aki sokmindenre rámondja: »Ej, ráérünk arra még!« Kisebb korodban bizonyára tanultad a következő német versikét:

„Hans wollte nicht lernen: Ich bin ja noch klein,
Wenn ich grösser bin, will ich schon fleissiger sein“
Der bleibt ein Dummkopf, der jung so spricht.
Hans wurde wohl älter, doch fleissiger nicht.“

Nos, amint minden fiú nagy, egyre nagyobb szeretne lenni, úgy törekednie kell arra is, hogy akaratereje is egyre nagyobb legyen és előbb-utóbb acélos voltával lepje meg környezetét.

„Tudod-e, az erő micsoda? Akarat!
Mely előbb vagy utóbb, de diadalt arat!“

Tehát, fiat applicatio! Akarok! Akarok akarni! Akarok mindjárt akarni! Akarok már a következő órában jobb lenni akarni! Ha nem állítod föl így a kérdést, akkor nagyon könnyen azon veszed észre magad, hogy úgy teszel, mint a rossz ló, mely nem akar indítani és nem is fog csak úgy egyszerűen indítani, mert valahogyan megérzi a kocsis hangján és kéztartásán, hogy nem elég határozott a parancsa. Minden népnek van közmondása, mely a holnapot emlegeti a ma helyett, mikor pedig a ma végzendő munka a fontos. »Demain n'est pas aujourd'hui.« Goethe mondja:

„Zwischen heut' und morgen
Liegt eine lange Frist;
Lerne schnell besorgen
Da du noch munter bist.“

Annak az ókori fejedelemnek az esetét is bizonyára ismered, aki a komoly dolgokat másnapra szeretne halogatni. Egyszer fontos levelet kellett volna rögtön elintéznie, de ő szokása szerint másnapra halogatta. Nos, a másnapot már nem érte meg. Az a levél éppen egy öszeesküvést leplezett le, de már csak az utókor okult belőle.

Fordítsd le a »Le déliai« c. francia verset!

„Demain, demain, mais non pas aujourd' hui
Tel est le langage de la paresse,
Demain. Aujourd' hui je veux jouir de repos.“

Demain je recevrai cette leçon ;
 Demain je renoncerai à ce défaut ;
 Demain je ferai ceci et puis cela.

Et pourquoi pas aujourd' hui ? Demain
 Tu peux t' occuper d' un autre soin,
 Chaque jour impose un devoir.
 Ce qui est passé est passé,
 Cela seul, tes regards peuvent l' embrasser.
 Ce qui peut arriver, tu l' ignores.

Celui qui n' avance pas recule,
 Les rapides instants de notre vie
 Marchent toujours en avant, jamais en arrière.
 Il n' y a que ce que je possède qui soit à moi.
 Elle est à moi, cette heure que je mets à profit ;
 Celle que j' espère, est-elle pour moi ?

Chaque jour s' il est perdu,
 N' est rien, n' est qu' un feuillet blanc
 Dans le livre de ma vie.
 Courage donc ! Que demain comme aujourd' hui
 Sur chaque page
 Soit une bonne action !"

A Szentírás komoly mementója: »Estote parati, quia nescitis diem neque horam«, lebegjen állandóan lelki szemed előtt, ama spanyol Ferdinánd király példájára, aki szobája falára virág- és egyéb szemet gyönyörködtető dísz helyett ezeket az életbevágó mondásokat festtette: »Ferdinánd, gondolj az örökkévalóságra!« Ez a kettő: a vég és a kezdet (akár fordított sorrendben is szemléljük), egymásra utaló fogalmak. Aki igazán komolyan veszi a véget, az arasznyi emberi élet-időt, annak nem lehet elzárkózni a komoly munka sürgős, sőt rögtöni megkezdésének a gondolata elől. »Nunc incipiam!«

Mikor a reichenburgi trappistáknál jártam, mindig el kellett gondolkoznom a kapubejárat következő két felíratán: »Bernarde, ad quid venisti?« és »Si incipis, perfecte incipe!« Az emberi gyarlóság kiváló ismerője, Szt. Bernát, tette föl magának újra meg újra ezeket a kérdéseket: »Mi végre jöttél?« Bizony, ilyen szigorú szerzetbe komoly, lélekformáló, a tökéletességre való szüntelen törekvés fárasztó munkájára jöttek és jönnek az emberek, akik tudják, hogy az idő rövid és hogy ennek az örökkévalósághoz képest pillanatnyi időnek a felhasználásától függ örök sorsunk a halálunk után. »Ha hozzáfogsz, láss hozzá derekasan!« Bizony, ott rágódik életünk fájának gyökérzetén két egér, a régi példázat fehér és fekete egere, napjaink munkája és éjtszakáink gondja. Aki ezek közé a zárdafalak közé jön, az nem tehet úgy, mint a Rückert »Parabel«-jének kút-kövein csüngő embere, aki a halált jelképező kútbeli sárkány és az élet-gondot jelentő teve közt nyugodtan eszeget, holott a két egér folyton rágja annak a bokornak a gyökereit, amelyen ő csüng. A világi el tudja talán hessegetni magától az örök kérdéseket, de gondolkodó embernek újra, meg újra rá kell eszmélnie, néha valósággal rá kell döbbsennie arra, vajjon mi lesz ezután? (l. a

Neri Szt. Fülöpről szóló »Und dann?« t. olvasmányt.) És ha ráeszmél, szinte lehetetlen kitérni az időfölhasználás, a komoly lelkingevelés és a tökéletesedésre való törekvés kötelezettsége elől. Ezek mellett az örök kérdések mellett földi célkitűzéseink és törekvéseink bizony eltörpülnek. Nem is tűnnek fel halálos ágyunkon nagyobbaknak, mint a földi dolgok Dante előtt, mikor útjának egy pontjáról visszatekintve hangyanagyságúaknak látta az embereket, akik pedig akárhányszor titánoknak képzeltek magukat.

A művészettörténet köréből említék egy példát állításom megvilágítására. Annakidején nagy vita volt arról, vajjon Michelangelonak »Cascina csata«, vagy Lionardo da Vincinek »Anghiari csata« című festménye kiválóbb-e? Nos, a vita egyik fél javára se dőlt el. Az idő vasfoga az egyik képet épúgy tönkretette, mint a másikat. »Sic transit gloria mundi.« A vitában érdekelt egyik fél, Michelangelo írja (mintha csak Kölcsey »Vanitatum vanitas«-át olvasnók): »Addig hánykolódtam lyukas csónakomon, az élet viharos tengerén, amíg el nem jutottam ahhoz a sorompóhoz, amelynél számot kell adnunk mindenről. Most látom csak, milyen csalódás volt az én kedvtelésemm, hogy művész vagyok. Mert az embernek minden földi kívánsága csalódás. Mi lett az én kedves álmaimból? Mi maradt meg belőlük mostanra, mikor kétszeres halál vár rám, elkerülhetetlen testi és fenyegető szellemi halál? Sem a festés, sem a képfaragás nem elégíti ki most a lelkemet, mert csak ama szeretet felé fordul, mely a feszületen kitarja karjait és fölemel bennünket.« Ezt művész írja, az evilági örökkévalóságnak — földi értelemben véve e szót, — egyik biztos várományosa. (Bizonyára emlékszel arra, hogy gr. Andrássy Gyula azt mondta Benczur Gyulának, hogy a művészt még akkor is emlegetni fogják, mikor már rég elfelejtették, hogy gr. Andrássy Gyula a berlini kongresszus idején külügyminiszter volt.) És írja egy univerzális tehetség, aki szobrász, festő, építész és költő volt egy személyben. És több tehetségről szól, mint amely az örök élet érettségijét aligha állja meg! »Az idő igaz, s eldönti, ami nem az.« (Keresd meg Petőfinél!) Bizony, »elmúlik a világ és az ő dicsősége.«

Talán azt mondd erre, hogy e szerint, nem érdemes dolgozni. Pessime! Éppen a szigorú szt. Bernát cáfolja meg ezt a nézetet. Ő már csak eléggé az örökkévaló égre szegezte mély tekintetét — doctor mysticus volt a neve — és mégis olyan jó gazdának bizonyult az ő kolostor-birodalmában bevezetett öntöző csatornázás létesítésével és egyéb gazdasági intézkedéseivel, hogy ennek az egy ténynek a folsorakoztatásával is megcáfoltnak vehetem esetleges ellenvetésedet. Ami a szenteket messze fölénk emeli, az az ő nagyságuk az örök és nagy dolgokban és viszonylagos kisszerűségük a földiekben. A legtöbb ember ezzel szemben csak a röghöz tapad, csak a világi létre rendezkedik be és rendesen rabja lesz a Szt. Jánostól emlegetett három fókisértés valamelyikének: a test kívánságának, a szemek kívánságának, vagy az élet keveltségének. A test kívánságának, az érzéki élvezetek valamelyikének ifjú korában, a gazdagodási vágnak férfikorában és az érvényesülésre való törekvésnek később (ha ugyan már nem előbb is). Legtöbbször egyszerre nem is egy, hanem több hurokba is beleakad. »Incidit in laqueos diaboli.« (Szt. Pál.)

Megengedem, az ellenkezőre is van számos példa. Nem egy ideá-

lista az eszmények tisztelőtében annyira megy, hogy szem elől téveszti a valóságot, amint azt Arany »A tudós macskája« c. költeményében olyan szépen és olyan mély humorral megírta. Vannak ma is emberek, akik le tudnak rázni, már életükben is, sok mindent, ami földi és szinte fölcsvadnak egy eszme szolgálatában, mint akik mindenkiéi. Némi túlzással a német verset idézhetném a magasröptű sasról, mely a felhők fölé szárnyaltában elvesztette tájékozóképességét és egyre tisztultabb régiókban keringett. A tudománynak, az irodalomnak, a művészeteknek, a hazaszeretetnek, sőt a politikának is vannak ilyen önfeláldozó ideálistái, nem is szólva az Egyházzól, melynek szent-serege, az ideáлизmusnak utólérhetetlen diadalmenete a földhözkööttség fölött. Egy történetíró piaristának a képe alá írta valaki, hogy arcából a vér a főlíánsok betűibe költözött. Egy híres szobrász, hogy gipsz-modelljét a megfagyástól megóvjá, ágyneműjével takarta be. A művészi alkotás megmaradt, de a szobrász megfagyott. (L. Godefried H.: A lélek hazája.) Az anyai önfeláldozásnak csodáíról külön köteteket kellene írni, változatosnál változatosabb epoeiákat, amelyekben csak a nevek és hőstettek különböznek egymástól, de a lényeg: a hősies önfeláldozás közös: t. i. a felmagasztosult anyai szeretet.

Utilitarisztikus korunkban azonban ezek a felhőbe vesztés veszélyei kevésbé fenyegetik a fiatalságot, ha csak a túlzott gloire-vágyból, a fölfűtött dicsőség-szomból kifolyólag nem, mely ephémer, kérészetű sport-sikerek láttára csakugyan nem egyszer okoz komoly megcsédülést a fiatal fejekben. A mai ifjúság, mint azt ti szeretitek hangoztatni, sokkal praktikusabb, semhogy a szívárványt kergető gyermek sorsától féltetni kellene. Annál félőbb, hogy az átlaga teljesen a földhöz tapad és amint nem egy nem szórakozásból és üdülés végett játszik, vagy sportol, nem is dicsőség-vágyból, hanem csengő pénzért, úgy egyre több az olyan is, aki — horribile dictu! — osztálytársán is csak k. p. ellenében segít, akár házi dolgozatról, akár rajzról, vagy egyéb szellemi munkáról van szó. Ez a »do, ut des« felfogás, ez a kalmár-lelkűség, mely egy kötelességszámba menő testvéri segítség ellenében mindjárt a markát tartja obulusért, a mi időnkben az iskola padjain ismeretlen volt. »Tempora mutantur.«

Te erre kérdezed: mi köze ennek a levellem elején olvasható mottóhoz, amellyel az egész levél velejét akartam kifejezni? Látszólag és közvetlenül kevés köze van, közvetve azonban nagyon sok. Aki fiatalon annyira realista, hogy csak ellenszolgáltatás ellenében hajlandó másra segíteni, az felnőtt korában el lehet készülve arra, hogy ez az önzése rút haszonleséssé, kapzsisággá, fősვნénysséggé, tehát főbűnné fejlődik, amelyről már a Szentírás azt mondja, hogy bálványimádás. Aki ennyire kézenfekvő, egész közeli eredményeket vár cselekedeteitől, az később még kevésbé lesz kapható eszmék és eszmények szolgálatára. Koncslővé korcsosul, akinek igényei az olcsó sikeren és a megélhetés legkönnyebb útjain s módjain nem fognak túlterjedni: nem lesz magasbra vívő szenvedelme. Sőt nemcsak nem fogja követni az eszményeket, hanem azokat tagadni is fogja, már csak a maga igazolása végett is, mint akinek sohase volt ereje azok megvalósítására. »Naív ideálistá«-nak, ha ugyan nem »bolond«-nak fog mondani mindenkit, aki a kenyérharcban nem a »per fas et nefas«, a bármilyen eszközökkel elérhető célt, hanem a célhoz vezető erkölcsi módozatokat is

nézni fogja, szóval: akinek erkölcsi megfontolásai is vannak, nemcsak könyöke és ökle, vagy más macchiavellisztikus eszköze a gyors érvényesülésre.

Most már gondolhatod, hogy hova akarok kilyukadni. »Jung gewohnt, alt getan.« Így tanultad a német órán. Egy angol pedagógus szerint: aki cselekedetet vet, az szokást arat. Aki szokást vet, az előbb-utóbb azon veszi észre magát, hogy jellemének lényeges vonásává válik az a szokás.

Egy később megtért nagy bűnös írja: »Akaratom gonosz irányt vett; így szabadult el bennem a szenvedély, azután engedtem a szenvedélynek és szokássá erősödött; s mivel nem próbáltam ellentállni a szokásnak, ez igámmá vált.« Jó irányban is hatnak erkölcsi erőink, de jóval nehezebben alakulnak ki a szokások. Hallgasd meg, mit mond egy híres nevelő: »Miért annyira fontosak a kis erőfeszítések? Ezek közül egyik se megy veszendőbe. Mindegyik hozzájárul a szokás kialakításához, mindegyik megkönnyíti a következő cselekvést. Cselekvéseink hatnak ránk, amennyiben mintegy vegyi kivonatot hagynak bennünk: azt a szokást, hogy felfigyeljünk, hogy gyorsan munkához lássunk, azt, hogy testi vágyaink rakoncátlankodására ügyet se vessünk, akárcsak a legyek okvetetlenkedésére.« (Payot-tól idézi Fassbender: *Das Wollen eine königliche Kunst* c. művének 73. lapján.)

Ez fokozott mértékben áll a fiatalon véghez vitt, vagy éppenséggel megszokott tetteinkre. A francia közmondás szerint: »Chacun est le fils de ses faits.« Csakugyan igaz közelebbről tekintve, hogy azok vagyunk, amivé cselekedeteink tettek. Goethe költeményeire vonatkoztatva mondja: »Nicht ich habe sie, sie haben mich gemacht.« Jellemünk és becsületünk így tevődik össze cselekedeteinkből, mint rezultánsa jó sok komponens erőnek. Jókora része van benne az én elveimnek is, de jócskán van benne számos kevésbbé elvszerű, inkább célszerű ható erőnek is. Már most az a kérdés, melyik van túlsúlyban? Az erkölcsi magaslatok szűzi havából leszűrődött tiszta víznek-e, vagy pedig a lapályok iszapját hömpölygető, talajszínű üledéknek? Igaz, az ezüstcsőben elférő Tisza-forrás egymagában, más vizek bősége nélkül, nem lesz hajózható, de a szegedi hídról lenéző meg tudja állapítani, hogy a Maros iszapos hordaléka nélkül kevésbbé széles, de jóval tisztább voina ez a víz. Életfolyamod is sok ilyen különböző színű és vegyes összetételű alkotó elemből áll. Az a kérdés, melyik lesz túlsúlyban. A magaslatokról jövő és az örök forrásokból (olasz szóval: »aqua vergine«) táplálkozó idealizmus-e, vagy pedig a lapályokon szeszélyesen kanyargó szürkeség-e? Kétségtelen: ez is, az is beletorkollik előbb-utóbb az Óceánba, melynek savai és hullámozása megtisztítják. Így törtet az élet is, tisztult vagy elszennyesedett hullámozás útján az örökkévalóság felé. »Ibimus, ibimus... in aeternum exilium...« sóhajt és borzong Horatius.

„Ha gyémántszegeket verne
Ádáz kézzel a sors fénylakod ormába:
Nem rázod le a zord halál
Törét és kebeled rém ijedelmét“

(Horatius—Barna)

A keresztény költő bizton tekinti mély sírja éjjelét, hiszen ott is

az Úr kezei takarják elszórt csontjait. (I. Berzsenyi: Fohászkodását!)
Julius Sturm Wohin? c. verse még bizakodóbb:

Wohin, du rauschender Strom, wohin?
„Hinunter, hinab die Bahn,
Will rasten, weil ich müde bin,
Im stillen Ozean.“

— — — — —
Und du, meine Seele, wohin, wohin?
„Hoch über die Wolken, hinauf,
Dort nimmt mich, weil ich müde bin,
Die ewige Liebe auf.“

Gárdonyi is reménységgel néz a túlvilág felé »Ha meghalok« c. versében.

„Ne nézzetek rám borzalommal,
Ha meghalok,
Az a halott a koporsóban
Nem én vagyok,
Csak hamu az, elomló televény,
A láng eltűnt, a láng, az voltam én.
Sorsomnak gyászán se könnyeztetek,
S ne mondja a pap: ime porba hull,
Sirassátok az árva gyermeket,
S ne a rabot, ki megszabadul,
S mikor a szónok a sirnál beszél,
És végül kiált: Isten veled!
Ne le a sirba integessen nékem,
Felfelé nyújtson búcsú-kezet!

Felfelé, az ég felé és nem a rettegett, alvilági Orcus felé, tör a holtá után az, aki életében az »Excelsior!«, a föld fölé való emelkedés, a szárnyalás híve volt. Jól kell élni — a jó halálra való tekintettel, mer tahova a fa dől, úgy is marad. »Hogy boldoggá tedd halálodat, élni tanulj meg; hogy boldoggá tedd életedet: halni tanulj.« (B. Szabó Dávid.)

»Messze van odáig« — veted ellen. Elismerem, hogy az élettől duzzadó ifjúkortól a feloszlás gondolata olyan távol esik, akár a Föld a Naptól. De vajjon, lehetetlen-e Neked fiatal fővel meghalnod? »Heute rot, morgen tot.« Nem tudom, láttad-e azt a híres szobrocskát, valamilyen reprodukcióban, amelyen egy füttyörésző ifjú nagy magabizón járja az útját, hiszen neki áll a világ, pedig mögötte homokórával a kezében, már ott settenkedik a halál. Újra, meg újra megnéztem a Clugny-múzeumban ezt a szobrocskát, amelynél megrendítőbbet kicsiben nem igen láttam. Jó, ha nem tévesztjük szem elől ilyen vonatkozásban sem a régi mondást: »Quidquid agis, prudenter agas et respice finem!« Ha jó mindennek a végét nézni, mielőtt belefognánk, hát nézzünk szemébe többször a minden földi dolgok végének is, hogy okuljunk belőle. »Non potest male mori, qui bene vixerit.« (Augustinus.)

Emberebb ember.

„Ich möchte mit Lorenz von Medici sagen, dass alle diejenigen auch für dieses Leben tot sind, die kein anderes hoffen.“
(Goethe)

Kedves Kisöcsém!

Leveledből újra, meg újra kicsendül az a szerény megjegyzés, hogy nagyon fönnen szárnyalnak ezek a szép igazságok. Annyira fönnen, hogy a gyalogjáró ember, aki sokszor szalmaszálakon botlik meg és esik el, nem bír csak úgy egyszerűen ezek szerint az örök igazságok szerint tájékozódni. Nemcsak azért nem, mert nagyon távol esnek tőle, hanem azért sem, mert a jó és rossz között való választás a legtöbb esetben csak pillanatokon fordul meg. Így bizonyára az átlagos ember a legjobb akarat mellett sem ér rá lelki szeme elé idézni ezeket a távoleső vezércsillagokat. Azok a rendkívüli emberek, akik jellemüket ilyen gyémántokon kristályosították ki, teszerinted szintén annyira távol esnek a XX. század szülőtteinek a gondolkodás- és érzésvilágától, hogy tetteiket a legjobb esetben is csak a »potius miranda quam imitanda« csoportba sorolja — önmagára való alkalmazás helyett. Ellenvetésedben van némi igazság. Megengedem, hogy a hagiografia ma is még sokszor olyan tulajdonságokat domborít ki nem egy szentünkön, amelyet a középkor embere a maga túlvilágra irányuló biztos tekintetével nemcsak megcsodált, hanem az önmagára való alkalmazás alakjában aprópénzre is tudott váltani. Sajnos, a technika századában ezek a rendkívüli dolgok az ösztönök lebirása terén nem váltják ki azt a hatást, melyet pedig joggal megérdemelnének, mint az akaratnevelésnek és az érzékiség háttérbe szorításának, tehát a lelki szabadságharc árán kivívott lélekuralomnak a csodái.

Éppen azért sokkal közelebb álló példákat kell felhoznom, ha azt akarom, hogy mondanivalóm a megvalósíthatás reális talaján meg tudjon gyökerezni és kalászba szökjön. Nem tudom, figyelemmel kísérted-e a tavaszi könyvpiacot. Ha meg-megálltál egy könyv-kirakat előtt és nem feledkeztél rajta a sport- és egyéb csillogó újdonságokon, akkor bizonyára láttad az olcsó Franklin-önéletrajzot is. (Wildner Ödön fordításában.) Minthogy az ő erény-gyakorlatait egy Gárdonyi is igyekezett nap-nap után megvalósítani, de meg egyébként is világhírű egyén ezen a téren, úgy gondolom, legjobb és legeredményesebb lesz, ha a nagy tudós, híres államférfi és jeles nevelő Franklin Benjáminnak programját ajánlom figyelmedbe. Ő könyvének 126. lapján ezt írja: »Tizenhárom név alatt foglaltam össze az erényeket, amelyeket ebben az időben szükségeseknek, vagy kíváncsoknak tartottam s mindegyikhez rövid parancsot fűztem, amely teljesen kifejezte, mily terjedelmet adok az értelmének. Ezek az erények és erkölcsparancsok a következők voltak. 1. Mértékletesség. Ne tömd tele magadat étellel; ne igyál mértéken túl. 2. Hallgatás. — Csak olyat beszélj, ami mások, vagy a magad hasznára lehet; kerülj el az üres fecsegést. 3. Rend. — Tégy mindent a helyére; minden dolgodnak szenteld a kellő időt. 4. Határozottság. — Tökéld el, hogy véghezviszed, amit meg kell tenned, s vidd véghez multhatatlanul, amit eltökéltél. 5. Igénytelenség. — Csak olyan-

ra költ, ami mások, vagy a magad hasznára van, azaz ne fecsérélj el semmit. 6. Szorgalom. — Ne vesztegesd az időt; foglalkozzál mindig valami hasznos dologgal; hagyj föl minden hiábavaló cselekedettel. 7. Ószinteség. — Ne élj káros csalárdsággal; gondolkozzál ártatlanul és egyenesen; ha beszélsz, aszerint beszélj. 8. Igazságosság. — Ne árts senkinek igazságtalan cselekedettel, vagy azzal, hogy a köteles jó-téteményt elmulasztod. 9. Önfékezés. — Kerüld el a túlzást; gátold meg, hogy olyan mélyen érezd az elszenvedett igazságtalanságot, mint amily mélyen azt — a te ítéleted szerint — érezned kellene. 10. Tisztaság. — Ne tölj szennyet testeden, ruhádon, lakásodban. 11. Nyugalom. — Ne zaklasson föl semmiség, mindennapi, vagy kikerülhetetlen eset. 12. Szemérmertesség. 13. Alázatosság. — Utánozd Jézust és Sokratest.« Így ír Franklin Benjámín. Próbáljuk meg ezeket az elveket egyenként és összesen magunkra alkalmazni. Azt hiszem, egy nagy diákra nagy haszonnal jár ilyen céltudatos önnevelés. Haladjunk ebben a munkánkban fokról-fokra, hiszen a nevelésben és az önnevelésben sincsen ugrás, hacsak lefelé nem ugrik, azaz bukik valaki, ami gyakori eset, amely annál sajnálatosabb, mivel az önbizalomnak is árt a legtöbbször. Igaz az a szó, amit Lessing »Faust-töredék«-ében egy ördögfinnek ajkára ad, hogy a leggyorsabb az átmenet a jóból a rosszba. Maria Ebner—Eschenbach aforizmája is ezt mondja: »Du kannst so rasch sinken, dass du zu fliegen glaubst.« Ha ez így van, akkor csakugyan halálos komolysággal és üdvös félelemmel kell óvakodni ettől a bukástól. Szentek, pl. Kal. Szt. József már azt is bajnak tartják, ha valaki nem halad előre. Hát ettől a rák módjára való haladástól is tartania kell egy nagy fiúnak. »Celui qui n'avance pas recule. Les rapides instants de notre vie marchent toujours en avant, jamais en arrière.« Tehát: haladj fokról-fokra, haladj mindennap, haladj célirányosan, haladj kitartóan!

„Ist auf der weiten Bahn der erste Schritt getan,
So kommt das Ziel von selbst, halt nur den Schritt nicht an!“

mondja Rückert.

Arany Jánossal fejezem be leveletem:

„Előtted a küzdés, előtted a pálya.
Az erőtlen csügged, az erős megállja.
És tudod-e, az erő micsoda? Akarat,
Mely előbb, vagy utóbb, de diadalt arat.“

Mértékletesség.

„Non vivimus, ut edamus, sed edimus
ut vivamus. (Latin mondás)

A léleknek a test fölött való fennhatósága talán egyetlen más téren nem mutatkozik meg annyira, mint a táplálkozás terén. Felnőtt egyének néha hihetetlenül kevés étel-mennyiséggel fönn tudták tartani életüket. Nemcsak szentek, hanem szürke egyéniségek is jeleskedtek a táplálkozási ösztön megfékezése terén. Közismert tény az, hogy a

szigorú szervezetek tagjai, pl. a kartauziak, trappisták, kármeliták, húselekek élvezése nélkül is mennyire egészségesek és milyen patriarchális kort érnek meg általában. A krónika feljegyezte, hogy a »néma barátok« Rajnold rendiönöksége alatt a szigorú szabályzatukat enyhítő V. Orbán pápához egy küldöttséget menesztettek — *per pedes apostolorum*, azaz gyalogszerrel — azzal a kéréssel, hogy vonja vissza azt az enyhítő rendeletet, mely a húsevést előírja. Mikor a pápa az élettartam hosszúságát a hús-élvezéssel okolta meg, kijelentették, hogy a küldöttség legfiatalabb tagja 87 éves — pedig nem evett húst évtizedek óta! »Menjetek haza, bőjtöljete tovább, Isten nevében!« — vélte erre a pápa. Egy Cornaro nevű olasz tudós, aki a XVI században élt, mint ő mondogatta, valószíggel kiéheztette a szervezetében elszaporodott betegség-csirákat — tervszerű koplalással. Hogy eljárása helyes volt-e, azt 104 éves korában bekövetkezett halála igazolta. Az Egyház böjti szabálya a lélek uralmának a biztosítását célozza. Halljunk egy-két régi nézetet erre vonatkozólag! Szt. Athanasius a IV. sz.-ban így ír: »Videsne, quid faciat ieiunium? Morbos sanat, distillationes corporis exsiccant, daemones fugat, pravas cogitationes expellit, mentem clariorum reddit, cor mundum efficit, corpus sanctificat, denique ad thronum Dei hominem sistit...« Tehát gyógyító hatásának mondja azonkívül, hogy a böjtnek tulajdonítja a rossz gondolatok és a démonok elűzését, úgyszintén a test megszentelését a szív tisztaság biztosításával együtt. Egy másik szentatyá, Szt. Leo meg így ír: »Quid potest efficacius esse ieiunio? cuius observatione appropinquamus Deo et resistentes diabolo vitia blanda superamus... Semper enim virtutibus ieiunium fuit. De ieiunio denique prodeunt castae cogitationes, rationabiles voluntates, salubria consilia.« E szerint a böjt megtartásával az Úristenhez közelítünk és az ördögnek való ellentállásunkkal a csábító bűnöket legyőzzük. Az erénynek mindig tápláléka volt a böjt, mint amelyből tiszta gondolatok, elvszerű és üdvös akarati elhatározások fakadnak. Ha a diétákat előíró modern orvosi eljárásra gondolsz, bizonyára nem fogod túlzásnak venni ezeket az első tekintetre szigorúnak látszó higiénikus megállapításokat. Ha ósdiak tartod, elmélkedjél a Prohászkanak Elmélkedéseiben olvasható következő passuson: »A böjt a lélek megsegítése a test ellen. A test nehézkes, laza, lusta, ösztönös és szertelen, s ezzel a súlyával és pszichológiájával ráül a lélekre és nyomja... Ha igazán böjtölsz, tisztultabb a lelki világod, nincs annyi gőz és köd lelkeden; ösztönöd nem oly tüzes és erőszakos, hanem isteniesebb...« Másutt még így ír: »Az emberekről átlag igaz, hogy nem halnak meg, hanem úgy ölik meg magukat s életerejüket izgalmakban, ingerekben elfogyasztják s alacsony örömekbe fojtják. Kár értük! Mennyi nemes csíra, hány erőteljes kikezdés megy így tönkre, s mennyi tiszta, édes élvezettől s mély érzéstől esnek el; lelkiük leperzselődik, mint a tavasz a májusi fagyban... Tisztaság, önmérséklét, mértékletes evés, kevés szesz, edzés kell nekünk.«

Keresztény ifjúnak egész nyugodtan böjtöt lehet emlegetni mértékletesség helyett. A helyes önévelés első foka különben is a lemondás egy-egy kedvenc, ínyes falatról, amint ezt nagy jellemek meg is írták. »Hogy eredményes legyen a harc, a gyökéren kell kezdeni, a torkosságon« írja pl. Tolstoj. Aki gyermekkorában nem tud lemondani egy adag fagylaltról, az azon fogja magát észrevenni, hogy ínyének a

zabolátlansága a serdülés korában más téren igen erős szövetségessé talál. Ember legyen a talpán az, aki a lelki szabadságharc első előcsatározásaiban szenvedett vereségei ellenére is később döntő ütközetet tud nyerni ösztönein! E helyütt is megemlítem Gárdonyi abbéli tanácsát, hogy a lelki erőgyakorlatnak súlyzóját mindennap forgatnod kell. Az idevágó súlyzó pedig az, hogy mindennap meg kell tagadnod valamit, amit a test kíván. Ez a megtagadás néha az étel mennyiségére vonatkozhatik. Fejlődő szervezetnek jó táplálkozásra van szüksége. A mértékletességre vonatkozó tanácsaim tehát nem szólnak mindenkinek egyformán. Akinek nagyobb mennyiségű táplálékra van szüksége, akár munkájának nehéz volta, akár szervezeti adottságánál fogva, az gyakorolja az önmehtagadást abban, hogy nem válogat az ételben, hogy ragaszkodik általában a rendes étkezési időkben való étkezéshez. Más viszont az ételmennyiségre is kiterjesztheti önmehtagadását. Ezen a téren is a szellem a fontos, nem a betű.

Nem szabad szeszesitalok fogyasztásához hozzászoknod, semmilyen cím, vagy címke alatt. A nyári melegben a hűtött italokból szerzhető lehülés nagyon csalóka, néha éppenséggel egészségrontó, vagy gyilkos eredménnyel jár. Tóth Tihamér: »Ne igyál!« című füzetében megtalálod erre vonatkozólag a szükséges felvilágosítást. Ne dohányozzál! Nem egy ifjú azért kap rá a szeszes italra, mert a gégeje a dohányzástól mindig száraz. Ne gondold, hogy kisleányként tartanák, ha nem dohányzol. Ha egy társaságban talán ez az értékjelzés divatos, azt hagyd faképnél, mint nem nekedvalót. Merj ebben a tekintetben pizstráng módjára az ár ellen úszni. Most jut eszembe: egyik leveledben arra kértél, hogy Mécs Lászlónak ezt a nehezen található versét közöljem le, ha némi rövidítéssel is. Ime, a vers főrészci:

„A pizstrángoktól ezt tanultam:
Sohasem úsznak ők az árral,
de mindig szembe, mindig hősként,
glédában és kicsit vadultan,
rugalmasan, ragyogva, frissen,
hol zuhatag fájdalma szisszen.

Őrült erővel szembeszállva,
föl a zokogó zuhogókon,
szirtek között a vizesések,
több méteres habzó haragján
föl, szárnyak nélkül szinte szállva
szökdösnek, diadalt aratván,

a Forráshoz, hol még az Eszme
nincs elkeverve nyárspolgári
iszappal, hizlaló, tempótlan
nagy tunyasággal, hol kiveszne
hős ritmusuk! Ők az ormótlan
titokzatos hegyekbe vágynak!

Amely pizstráng az árral úszik:
lehet boldog, hasa fehérjét
lehet hogy parti nefelegcsek

kivánják, hogy csókkal elérjék
 s holdfény hullong rá, mint a tejcepp,
 — de a Faj meghalt benne: hulla!

Hány ilyen árral úszó ifjú sütteti a hasát a strandokon és az egybeépített napozókon. Elernyedtt — néha kisportolt izomzat mellett is — az akarata, mely az ellenállásból eredő győzelmet alig, vagy egyáltalában nem ízeltte meg. Ma-holnap hal-hullaként fog úszni a hullámok szeszélyének engedve át magát, mint valami enervált rút szibaritaváz.

Hosszúra nyúlt leveletem egy Shakespeare-idézzel zárom (l. Radó A.: Vezércsillagok 105. l.) »Tőlünk függ, hogy ilyenek, vagy amolyanok legyünk. Testünk a kert, akaratunk a kertész. Ha tetszik: csalánt, vagy salátát vetünk bele. Izsópot ültetünk s kigyomláljuk a köményt. Egyféle fűvel foglaljuk el az egészet, vagy többfelé osztjuk. Parlagon hagyjuk henyeségből, vagy tenyészővé tesszük iparral. Mindegy egyedül akaratunktól függ. Ha élünk mérlegében egyik oldalon nem volna az ész, ellensúlyozni a buta szenvedélyt: a vér és természetünk hitványsága ostoba következtésekre ragadna. De azért van eszünk, hogy szenvedélyeink izgalmát, a hús és vér ingerét lehűtsük.« Légy erős! Ne öld meg magadban a hőst! A lelked uralkodjék, a tested pedig szolgáljon! Mottónak írd ki a Szentlélek-lovagrend avatási szertartásának következő mondását: »Légy bátor! Jobb loagnak lenni, mint szolgának.« (Walter: Napsugarak III. 5. l.)

Hallgatás.

„Ha valaki szavában nem hibáz, az tökéletes férfiú“

(Szt. Jakab lev. 3. f.)

„Der Schwätzer liefert in sein Haus Jedwedem, frei die Schlüssel aus.“

(Josef Bergmann)

Szt. Jakab apostol levelében olvassuk ezt a paradoxonnak hangzó első mottót. Talán könnyebben hihető, ha arra a sok kellemetlenségre gondolunk, melyet egy hebehurgyán kimondott szó okoz. Gondolhatunk arra a sok sértésre, mely a haragunkban odavágott szavunk természetes és sokszor jóvátehetetlen következménye. Lehet, hogy első érzésem ez: »Megmondtam egyszer neki!« De csakhamar tapasztalni fogod, hogy mélységes igazság van abban az arab közmondásban, hogy a ki nem mondott szónak te vagy az ura, a kimondott szó rajtad uralkodik. Az a szó, amint kimondod, külön életet él és akárhányszor a római költőnek a »Famá«-ról írt hasonlata szerint haladványszerűen nő és talán inficiál is. Eötvös írja valahol, hogy ha meggondolnók, hogy mi lehet egy-egy szóból, magunk is megrettennénk annak következményeitől. Szalézi Sz. Ferenc még konkrétebben jelöli meg a nyelvünkkel okozható bajt: »Gyöngé szívet egy becstelen szó ezernyi ezer kísértésbe és vétke gondolatba ejthet. Az a nyelv, mely ilyen mérget ont, valóban gyilkos. És ha ilyen erkölcstelen szavakat burkoltan és finoman alkalmaznak, még sokkal veszélyesebbek. Minél

élesebb a kard, annál könnyebben hatol a testbe; minél élcesebb a gorosz szó, annál könnyebben hatol a szívbe.» Mint ahogy a bogáncs tüskés termése ellen alig lehet védekezni, úgy bizonyos tolakodó és mérges mivoltuk mellett is belénk csimpaszkodó élcés szavak ellenében is sokszor tehetetleneknek bizonyulnak egyes fogékonyabb egyének. A gonoszság titkai közé tartozik az a tapasztalati tény, hogy a gondosan nevelt gyermeknek is egy-egy, az utcán, félfüllel hallott csúnya szó talán egész életére megragad az emlékezetében. Csakugyan vannak gyilkos, lélekgyilkos szavak, melyek fertőzött és fertőző szívekből gőzölögnek elő, hogy a mysterium iniquitatis rejtelmes, de csábító útjára tereljék és ott megejtsék a lelkeket, mint valami ördög, szolgálatba szegődött, lép vesszővel és hálóval dolgozó madarászok. Walther von der Vogelweide, a rendkívül ügyes versformában, az ún. palindromban írt versében egy strófát szentel a nyelv megfékezésének:

„Hütet eurer Zungen:
Das geizmet den Jungen.
Schiebt den Riegel vor die Tür,
Lasst kein böses Wort herfür.
Lasst kein böses Wort herfür,
Schiebt den Riegel vor die Tür.
Das geizmet den Jungen:
Hütet Eurer Zungen!“

Nem emlékszem rá, vajjon sikerült-e már valakinek ezt a félig közpélnémet, félig újfelnémet (tehát felemás) nyelvezetű verset eredeti versformában lefordítani. Tudod, hogy szeretem, már csak nyári unalom-űzőnek is, a készakarva eredetiben közölt idegen szövegnek a lefordításával való birkózást, de ettől az elvemtől a jelen esetben eltérek -- a formai nehézségek miatt. Szögezzük le a tényt: A hallgatás iskolájának az elvégzését már a középkori költő is szükségesnek látja; elvégre erre is ki kell terjeszkednie a nevelésnek és az önművelésnek egyaránt, hogy a nyelv, amelynek segítségével az ember hangokat beszéddé tud tagolni, csakugyan az Uristen dicsérésének legyen az eszköze és a lelkiismeretünk detektorján megszűrt gondolatoknak legyen a közvetítője, tehát az értelem szócsöve és nem a tisztulatlan, fortyogó érzelmé, mely korlátait áttörve, vitriolszerűen hat és égési sebekkel borítja a közelében tartózkodókat.

Bizonyára furcsának találtad Pythagoras abbeli rendelkezését, hogy tanítványai két évig a hallgatás iskoláját járták. Nagy tapasztalatra és mély életbölcsségre mutat ez a rendelkezés. Cassianus szerint a hallgatás az első lépés az aszkézisben. Ennek az első lépésnek a fontosságát a nagy görög bölcse is ismerte és éppen azért tanította meg tanítványait hallgatni, mielőtt másokat tanítani akarnának. »Sprechen ist Silber, Schweigen ist Gold.« Ez a közhely Prohászka megfogalmazásában így szól: »A hallgatás a szépen kifejecesedett lelkeknek az anyajadata. Ha csak egy-két napig fékezzük nyelvünket, mennyivel világosabban állnak előttünk hitünk, eszményeink s kötelességeink! A beszéd nemcsak a gondolatok eltakarására, hanem azok elhajtására is jó! A hallgatásnak nagy országa mélyebb, mint a halál styxi vizei,

magasabb, mint a csillagok; beléd merülök, benned meghallok az Úr szózatát; szent homályban dolgozik a lelkem, mint a méhek a sötétben! Szólj, Uram, hallgatni akarok, ébredjen föl a lelkem. »Sobald die Lippen schlafen, erwachen die Seelen.« Egy másik idevágó idézet a locsogással járó bűnre is kitér. Azért azt is közlöm: »A lármás, a fecsegő s közbe-közbe — mert moraliter impossibile, hogy meg ne történjék a sok beszédben, pláne ifjak közt, — a megszóló beszéd-áram olyan, mint a hegyi patak parttalan folyása, mely törmelékekkel hány be rétet, virágot, s amellettt folyton kaparja, s hordja el a termő földet, s haszontalan zátonyokat kanyarít belőle. A csend békéltetően és szendén hat a szívre, kifejleszti a szívnek, a léleknek sajátos gondolatait és érzelmeit, s ha van saját gondolata és érzelme a léleknek, akkor nem kapkod folyton a másé után, nem érez unalmat a magányban. A csend időt hagy a gondolat meggyökerezésére és a jó föltét s az isteni sugallat termékeny s erőteljes életbeléptetésére. Ha van a lélekben produktivitásra hajlam, a háborítatlan csend, mely a bensőséges életre szorítja, segíti önálló irányra... Csak a bensőséges életnek van igazi termelő ereje; ha szórakozunk, érezhetjük, hogy üresedünk, hogy hülünk, hogy vész a lélekből az eredeti gondolat és felfogás...«

Idekívánczik mintegy kiegészítésül a szentírási ige: »In multiloquio haud facile deerit peccatum.« Bizony, a locsogás ritkán van híján a bűnnek, akár megszólás, akár rágalom formájában jár vele. A bölcs ezzel szemben a szentírási büntetéstől való féltében hallgat, hiszen minden haszontalanul kimondott szóról számadásra von az igaz Bíró, aki mondotta: »Szavaidból fogsz igazoltatni és szavaidból fogsz elítéltetni.« (Mt. 12. f.) Engedd meg, hogy néhány közmondásszerű idézetet közöljek, (némi kárpótlásul a műfordítási alkalom elszalasztásáért.) A franciából hamarjában csak ezt a kettőt idézhetem: »Coup de langue est pire que coup de lance.« »Il faut tourner sept fois sa langue dans sa bouche avant de parler.«

„Es ist auf Erden keine bessre List
Denn wer seiner Zunge Meister ist“ — (mondja egy régi közmondás.)

Reden ist gut — doch öfter noch
„Ist Schweigen an dem Platze:
Durch ihren Schnabel verraten sich
Die Vögel an die Katze.“

(Fr. W. Grimm gyűjtéséből)

„Wer's Herz auf seiner Zunge führt,
Der muss, wem er die Zunge rührt,
Bedachtsamkeit sich wohl befeissen“

(Fr. Logau)

Ist das Wort der Lipp' entflohn, du ergreifst es mimmermehr,
Fährt die Reu' auch mit vier Pferden augenblicklich hinterher“

(Fr. Müller)

A lakatos, aki Zürichben a következő feliratot eszelte (vagy agyalta) ki a lakatos-céh feliratául, nagyon fején találta a szöveget:

„Wenn an jedes böse Maul
Ein Schloss gehängt müsst' werden,
Dann wär' die edle Schlosserei
Die erste Zunft auf Erden.“

Meg kell szokni a hallgatást titoktartás formájában is. »Reinen Mund halten«, mondja erre a német. »Ne szólj szám, nem fáj fejem«, mondja a magyar. Hát tégy lakatot a szádra magad, nehogy talán más fojtsa beléd a szót, ha talán fölindulásodban meg találod bántani. Általában tartsd szemed előtt azt a tanácsot, melyet Thomas Jefferson Smith ad (»Zászlónk« Diáknaptára 1934—35., 95. l.): »Ha fölízgatnak, számolj tizig, mielőtt beszélnél; ha dühös vagy, számolj százig!« Görög bölcsekről tudunk, akik ilyen kedélyállapotban az alfabétum betűit mondták el, vagy pedig számolni kezdtek, hogy haragjukat valami automatikus és nem ártalmas módon le tudják vezetni. Egy osztrák generálisról is azt hallottam, hogy ilyenkor ugyancsak ropogtatta a dreissig, vierzig, stb., kevésbbé jóhangzású szavakat, de — és ez a legfontosabb! — nem káromkodott, vagyis nem aljasodott le a fortyogó tűzhányó hegy szintjére, mely a benne forrongó salakot ilyenkor az ég felé röpíti, hogy látszólag, de csak ideig-óráig megkönynyebbüljön. Nos, mindez vissza is hull ám és kopárrá teszi annak a tűzhányónak még a tájkát is. Káromkodó egyének maguk szokták egy-egy önfeledt vagy gyöngye pillanatban letarolni azt, amit lelkük talaján hosszas, gondos munkával elültetniök és meggyökereztetetniök sikerült. Bizonyára tudod, mit mondott Arany János annak a parasztnak, aki a nagyszalontai jegyzői irodában elkáromkodta magát. Mikor a költő rászólt, a delinquens azt kérdezte: »Mit csinál a jegyző úr, mikor haragszik?« »Amikor haragszom, akkor hallgatok« — felelte Arany János. »De mikor nagyon mérges a jegyző úr?« — kérdezte a parasztember. »Akkor éppenséggel nagyon hallgatok, mert olyasmit találnék mondani, amit már a következő percben bánnom és szégyellenem kellene.« Hát ez a dolog facitja: nem szabad engedni, hogy a pillanatnyi érdek fölülkerekedjék.

Prohászktól idézem: »Rettenetes bűn a nagy Istennek minden megsértése, de főleg a káromkodás, a tiszteletlenségnek e bárgyú s rémületes kibuggyanása! Magyar szokás, de erre csak az ördög taníthatta rá az elhanyagolt, szegény magyar népet. A Szentírás másra tanít; már négyezer év előtt így írja le a káromkodó ember sorsát: »És ime, kimenvén egy izraeli asszony fia, összeveszett a táborban egy másikkal. És mikor káromolta az Isten nevét és szidalmazta azt, Mózeshez vitétek és tömlőcbe veték őt, míg megtudják, mit fog parancsolni az Úr. Ki szóla Mózesnek: Vidd ki a káromlót a táborból és mindnyájan, kik hallották, tegyék fejére kezeiket és kövezzék meg őt az egész nép, és szólj: Amely ember Isten nevét szidalmazza, halállal haljon meg! Kövezzék meg őt az egész sokaság, akár pogány legyen, akár jövevény!« A régi büntetést most már nem hajtják végre, de azért a régi parancsolat most is érvényben van, mely mondja: Isten nevét hiába szádra ne vegyed, még kevésbbé káromold! Ne piszkítsd be káromló ajakkal azt, ami tiszta és szent; ne önts ki saját lelked tiszteletlenségét s undokságát, s ne húzd le azt, ami végtelenül fölséges, káromló gondolataid pocsolójába!...« Ha végrehajtanák azt a régi törvényünket, mely a

káromkodáson ért ember ajkának tűzes vassal való megbélyegzését rendelte el, vagy azt, amelyet II. Rákóczi Ferenc hozott, nagyon sok ilyen megbélyegzett egyén járna — nem egy rúzsos ajkú is — a magyar ég alatt. Tartsd féken a nyelvedet, nehogy előbb-utóbb a mosdatlan szájuak dicstelen hadához kelljen tartoznod! Ha talán itt-ott eljárt, írd föl és akaszd magad elé a francia Lacordairenek mondását: »Az ajkunkról lecsusszant szó rajtunk uralkodik, a visszatartottnak mi vagyunk urai.«

Rend.

„Serva ordinem et ordo servabit te“

A pontosságról és rendszeretéről nem lehet eleget beszélni és írni a fiúknak, akik olyan nagyon szeretik a »költői« rendtelenségeket, amikor ők maguk csinálták és annyira szigorú kritikusok, mikor annak a hátrányait kell tapasztalniok. Pedig a rend teszi tűrhetővé az életet különösen ott, ahol sokan fordulnak meg nap-nap után egy helyen. Ha igaz a szólás, hogy sok jó ember megfér kis helyen, mennyire kelletlen a rendetlen, a lépten-nyomon más területére átsapó emberrel való együttélés, különösen akkor, mikor az illetőnek nemcsak a rendtelenség a tüskéje, hanem azon fölül kötekedő is. Itt aztán elkel a türöm-olaj, hogy a gépezet kerekei sebtiben, vagy előbb-utóbb melegre ne fussanak! Ad vocem »gépezet.« Foerster igen szemléltetően magyarázza meg a fiúknak a pontosság fontosságát, a hajó nagy kerekeiről és kis csavarairól szóló hasonlatában. Azt gondolom, még a kevésbé nyílteszű fiú is megjegyzi magának ezt a történetet a nagy kerekek kapkodásáról annak a hírnek a hallatára, hogy a kis csavarok és szögek azon tanakodtak, fölmondják majd azt a szolgálatot, melyet jóformán senki se lát és becsül. Nos, az óceánjárónak a nagyurai ugyancsak megszeppenve kérték a kis senkiket, hogy tartsanak ki a helyükön, mert különben az egész hajótest bajbajut. Minden szervet ez így jár, ha nincs a helyén, még a legfölsőlegesebbnek vélt részecske is. Testünkben akárhányszor csak akkor veszünk tudomást egy-egy szervről, mikor nem működik rendesen. De felsőbbrendű életünkben is nagy szerepe van a pontosságnak, a rendnek. Figyelmünk akárhányszor úgy és annyi felé van elfoglalva, mint egy nagyon elfoglalt ember, aki itt irányít, míg amott a parancsait végrehajtják és míg egyik helyről a másikra megy, tudja, hogy itt is, ott is, mindenütt zavartalanul folyik a munka, mert rendelkezéseit minden alantasa pontosan az ő szándékai szerint szokta végrehajtani. Az ilyen jól nevelt cselédséghez foghatók a a hosszas begyakorlás útján megnevelt készségeink, az automatizmusok. De a bennünk rejlő rossz is próbál ám érvényesülni! Ezt állandó önfegyelmeléssel kell lebirnunk. Körülbelül úgy kell tennünk, szinte napirendszerű következetességgel, mint ahogy a kertész tesz a cseméttével: lecsípi, vagy lenyesí róluk a ki-kiütköző rügyeket, amelyek a talaj közelében föl-fölütik a fejüket. Bizony, nagy türelemmel kell ezt az állandó munkát végeznie. De el kell végeznie, mert különben ezek fattyú-hajtásokká erősödnek és elszívják a nemes rész elől az életnedveket.

Készíts hát magadnak napirendet! Évközben az órarend pótolja egy diáknál a napirendet. Most a nagy szünetben neked magadnak kell ezt a legtöbb esetben megcsinálnod, ha nem akarsz szeszélyeid, jóra való restséged vagy kísértéseid játéklabdájává lenni. Ebben a napirendben szerepeljen a reggeli és esti imádságon kívül, melyet elv-szerűen el kell végezned, még a legnagyobb fáradtság esetén is, szel-lemi önképzés, egy lelki olvasmányoknak minősíthető komoly könyvből egy-két fejezet, testi munka (barkácsolás, kertészkedés, segítés a ház körül, vagy a gazdaságban), sport (tennisz, vagy úszás, módjával akár mind a kettő is!) és komoly társaság. Ilyenkor a kis dolgok művésze-tében gyakorold magadat, még pedig egy-egy területen. Erről az esti lelkiismeretvizsgálat alkalmával számolj is be, Franklin Benjámín és Széchenyi módszere szerint, naponként és hetenként. Wieland szerint (az »Oberon« c. romantikus eposzában) »nichts unterhält so gut die Sinne mit der Pflicht in Frieden, als fleissig sie durch Arbeit zu er-müden, nichts bringt sie leichter aus dem Gleis als müssige Träumerei.« Ujból utalok a Bastel-Buch, Wegweiser für Handfertigkeiten, Spiel und Arbeit I—XV. Folge (Franckh, Stuttgart), vagy a »Hogyan készül?« különböző ügyességeire és az »Ezermester« c. folyóíratra. Fúrj-fa-ragj és ezzel egyúttal az emberfaragás királyi művészetében, az önneve-lésben is gyakorlod magad. »Nulla dies sine linea.« Légy pontos min-denben! Kantról olvastam valahol, hogy olyan pontosan tartotta be a sétaidejét, hogy a jó königsbergi polgárok az órájukat e szerint iga-zították. Foerster néhány megállapítását közlöm — a Bürgschaft c. ballada főhősének halálosan pontos visszatérésére való utalással, — a következőkben: »Pontosság a királyok udvariassága« — szokták mon-dani. Általában azonban nemcsak az, hanem egyáltalában a szociális együttműködésnek alaperénye és alapföltétele, sőt minden valamire-való teljesítő-képessége is. Szociális kultúra t. i. nemcsak azt jelenti, hogy részvétellel nézzük a népet, hanem elsősorban azt: Légy a helye-den percnyi pontossággal, légy megbízható, tartsd meg szavadat, vé-gezd el a földadatod! Tanuld meg kedvtelésednek határt szabni, hiszen itt, a földön társaslény vagy. Nem az anarchista, nem a forradalmár, hanem a pontatlan, a megbízhatatlan egyén az emberi társadalom aláásója.« (Erziehung und Selbsterziehung 267—8. 1.) »A kis teen-dőink elvégzésében tanúsított pontosság útján rászoktatjuk a gyerme-keket arra, hogy majd az életben a nagy konfliktusokat is hasonló szempontok szerint tudják elintézni.« (113. l.) Tedd föl magadban, hogy pontosan jelensz meg a kitűzött időre és nem váratkoztatsz meg senkit. Nézz utána mindannak, ami rád van bízva, legjobb tudásod szerint, egész pontosan. Franklin írja: »Egy szög hiánya miatt elveszhet a pat-kó. A patkó hiánya miatt elveszhet a ló és a ló hiánya miatt elveszhet maga a lovas, mert az ellenség utóléri és megöli. És mindez azért, mert nem vigyázott eléggé a patkószögre.« (Dr. Vita: Végrendelet 149. l.) Alkalmazd ezt pl. az iskolai készülésre, az előírással hajtásra, a kerék-pár lámpájának kellő időben való meggyújtására. Szerencsétlenségnek lehetsz oka ilyen mulasztásoddal! A Szentírás szerint »aki a csekélysé-geket elhanyagolja, előbb-utóbb elbukik.« Légy tehát kicsiben hü, hogy nagy dolgokra méltó lehess! »Serva ordinem, et ordo servabit te.«

Határozottság.

„Priusquam incipias consulto et ubi consulueris, mature facto opus est.“ (Sallustius)

„Zum Rat weile, zur Tat eile!“

(Német közmondás)

Kedves Kisöcsém! A rendre vonatkozólag kiegészítésül még leközlöm Franklinnak erre vonatkozó kommentárját: »A rend parancsával bajoskodtam a legtöbbet — írja — s úgy találtam, hogy ha alkalmazhatja is olyan ember, aki a dolgaitól szabadon rendelkezhetik az idejével, mint pl. egy nyomdászsegéd, azt nem tarthatja be pontosan a mester, kinek a világban is sürögnie-forognia kell és ügyfeleket kell fogadnia, akkor, amikor ők érnek rá. Ezenfelül különösen nehéznek találtam a rend betartását a tárgyak, iratok, stb. elhelyezésében. Nem szoktattak korán módszerre, rendszerre s minthogy rendkívül jó emlékező tehetségem volt, nem vettem észre, mily alkalmatlanságot okozhat a módszer hiánya. Ennélfogva ez a pont sok kínos figyelembe került és azért elkövetett hibáim annyira bosszantottak, s oly kevés javulást mutattam, oly gyakran estem vissza, hogy inkább kész lettem volna a kísérletet föladni s ebben a tekintetben hibás jellemmel megelégedni. Olyan voltam, mint az az ember, aki fejszét akart vásárolni szomszédjánál, a kovácsnál s azt kívánta, hogy az egész fejsze föllete olyan fényes legyen, mint az éle. A kovács hajlandó is volt fényesre köszörülni, ha viszont ő a kereket forgatja. Forgatta is egyideig, mielőtt a kovács a fejsze éles lapját erősen nekifeszítette a kőnek, úgyhogy annak forgatása igen fárasztó lett. Az ember közben-közben abbahagyta a kőforgatást, hogy megnézzze, mint haladt a dolog előre, de végre is megunt a el akarta vonni a fejszét, úgy, ahogy volt s nem akarta, hogy tovább köszörüljék. »Nem — mondta a kovács, — csak forgassa, forgassa, lassan-lassan majd csak kifényesítjük, mert most csak foltos.« »Igen, — viszonzá a vevő, — de én úgy hiszem, én legjobban is szeretem a foltos fejszét.« S úgy tartom, ugyanígy volt ez sok emberrel, akik azt találták, hogy vajmi nehéz a jót elérni s a rossz szokásokat megtörni, s inkább föladták volna a küzdelmet és arra a következtetésre jutottak, hogy »a foltos fejsze a legjobb.« S valami belső hang, mely az ész szerepét bitorolta, olykor-olykor azt sugalmazta nekem, hogy a szélső erkölcsi tisztaság, melyet magamtól követeltem, afféle morális nyegleség, amelyért — ha megtudnák — még ki is nevetnének; hogy a tökéletes jellem ki van állítólag téve annak a keletlenlenségnek, hogy irigylik és gyűlölik; s hogy a jóakarátú embernek el kell magában néznie néhány hibát, hogy barátait el ne riassza.« (Franklin—Wildner 135—137. l.).

Ennek a passusnak a leközlésével a rend-szeretetnek és a határozottságnak a határvonalára is kerültünk, oda, ahol az ember, egy-egy hibának állandó visszatérését látva, kishitűen abba szeretné hagyni a harcot, mely kilátástalannak mutatkozik, vagy legalább is kétesnek, lévén a siker kivívása sokkal nehezebb, mint ahogy előre elképzeltük. Ha Demosthenes, nyelvhibája láttára, így gondolkozott volna, sohse lett volna belőle szónok, ha nagy hadvezérek elvesztették volna reményüket az első kudarccok után, akkor aligha lehettek volna hódítókká

később; költők, tudósok, művészek és — last, but not least — nagy nevelők egyúttal nagy nehézségekről is panaszkodnak, melyeket a kutatás, vagy alkotás terén lépten-nyomon le kellett küzdeniök, hogy az alaktalanságból, a káoszából kozmoszt, rendet tudjanak formálni. Bármire nézel: az a fennkölt, magasröptű gondolat a »vis inertiae«, a földrehúzó tehetetlenség minden gyötrelmét kénytelen elszenvedni, hogy valósággá tudjon válni, akár a teremtmény gényében, mint műalkotás, akár egy politikai zseni kezében, mint nemzeti nagyság, akár egy nagy nevelő kezében, mint a teremtmény remeke, az ideális gondolkodású keresztény jellem. Az emberi haladás, a kultúra és civilizáció útja, akár az örök városba vezető Via Appia, a tudomány, a művészet, a nevelés hősi halottainak a sírköveivel van szegélyezve, akik egy szebb, egy jobb, egy tökéletesebb jövőt akartak istenadta tehetségükkel kialakítani. Kitértek a célt és ennek elérésére, vagy legalább ennek megközelítése végett föláldoztak sok mindent, néha éppenséggel mindent. »Tökéld el, hogy véghezviszed, amit meg kell tenned!« Kívülről, más-tól jött-e a parancs, vagy belülről, egy olyan belső szózat alakjában, mint Sokratesnek »daimonion«-ja, lényegében egyremegy: az önként vállalt kötelesség szava épp olyan kényszerítő hatású lehet, mint a más-tól jövő serkentés. Tyllmannak, a német politikusnak szavait idézem: »Was man tut, das muss auf Leben und Tod getan werden.«

Mármint milyen célt tűzz magad elé? Kétségtelenül komoly és megvalósítható célt. Lássunk előbb néhány ideális, aztán néhány reálisabb célkitűzést: »Legyetek tökéletesek!« sürgeti Krisztus Urunk. Ennél magasabb célt nem tud az emberi elme még kitalálni sem. Ez a távoli és végső célkitűzés. Ez teendőid egén a Sarkcsillag. Szellemi és lelki távcsövedet tehát mindig úgy kell beigazítanod, hogy ezt láthasd és hozzá igazodhassál. Ha itt-ott azt találod észrevenni, hogy valami akadályozza, vagy útból eltéríti hajódat, úgy kell tenned, mint ahogy az a hajós-kapitány tett, aki hajójából eltávolította azt a vasrakományt, amely az iránytűt úgy befolyásolta, hogy rosszul mutatott és természetesen ennek következtében a hajó is téves úton járt.

Légy rajta, hogy nemcsak életed végső célját tartsd mindig szem előtt, hanem minden fontosabb teendőid végzése előtt tedd föl magadban, hogy komolyan és teljes szívvel-lélekkel akarod elvégezni. »Dimidium facti, qui bene coepit, habet« — mondja a római költő. »Frisch gewagt ist halb getan« tartja a nép-bölcsesség. »Heureux commencement est la moitié de l'oeuvre.« Mind ez az idézet a kezdetre helyezi a főhangsúlyt. Ha Madách szerint a gondolkodás (a túlságos fontolgatás) a tett halála, hát az elhatározást rögtön kövesse a cselekvés. A kettő közé jó egy mozzanatot iktatni: az egyszerűséget egy aktusát, amely a lendítő kerék szerepét töltheti be. »Besogne qui plaît est à demi fait« — mondja a francia. Fogadd szeretetedbe ezt a teendőt. Ha nem látsz benne semmi kézenfekvő hasznot, lásd lelked csiszoló-szerét benne, akár mennyire goromba is a foglalkozás, a toll, a véső, az ecset, a műszer, a szerszám, az ásó, kapa, kasza, nyeseőllő, vagy locsoló. Ha pedig emberrel van dolgod, akkor fokozott mértékben fokozd föl magadban a szeretetet, hiszen az Úristen egy képmásával állsz szemben. Hidd el, hogy megérzi rajtad, hogy társadalmi, vagy éppenséggel világnézeti különbségek és ellentétek ellenére is testvérként bánsz vele. Pascal szerint szeretni kell az embereket, hogy megérthes-

sük őket. Ez a szeretet olaj lesz, mely háborgó indulatokat csillapít, meleg lesz, mely a szívről leolvasztja a jégkérget, kötőanyag lesz, mely hézagokat betölt. Manapság, amikor annyi repedés és szakadék van a társadalomban, ilyen emberséges, megértő, nobilis gondolkodású, »úri« (értsd: emelkedett gondolkodású) emberekre van szükség az egész vonalon.

Egy élmény elmondásával próbálom megvilágítani mondanivalómat. A háború folyamán több ízben ellátogattam Reichenburgba, a szávaparti trappista kolostorba. A kolostor kapubejáratánál mindig el-elgondolkoztam két felíraton. Az egyik ez volt: »Bernarde, ad quid venisti?« A másik pedig: »Si incipis, perfecte incipe!« Mi végre jöttél? Mit akarsz? Kérdezd meg minden tettet előtt magadtól: Mit akarok? Tanulni? Tehát félre szórakozások és ábrándok! Imádkozni? Tehát az Olajfák hegyén imádkozó Úr Jézussal mondom világi gondolataimnak: »Maradjatok itt, míg imádkozom.« Testi munkát kell végezmem. Tehát arcom verejtékével fogom végezni az »improbis labor«-t. Ezzel már a másik bölcs mondásban kifejezett tanácsot is valóra váltottam: »Ha hozzáfogsz, láss hozzá derekasan!« Horatius-szal szólva: »Justum et tenacem propositi virum, ... si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae.«

Hát ilyen »tenax propositi vir«, elhatározáshoz körömszakadtáig ragaszkodó férfi légy már ifjúkorodban — nagy és kis teendőidben egyaránt. Ha nem koronázza siker, vigasztalódjál: »In magnis et voluisse sat est.« Hány nagy emberen nyugodott életében »a sors haragja« és mégis Vörösmarttyval kell tartanunk:

„Mi dolgozunk a világon? Küzdeni
Erőnk szerint a legnemesbékért.“

Prohászka a nevelőknek mondja vigasztalásul, hogy ha csak egy embert is sikerült jobbá tenni, azzal is jobb lett a világ. A te életkörülményeidre alkalmazva ezt a tételt: Ha csak egy porszemnyivel is használtál, akkor is tettél valamit, aminek etikai szempontból értéke van. Ne riadj hát vissza a nehézségektől: »Tu ne cede malis, sed contra audentior ito!« A régi bölcselőknek az »aga contra!« elve, ez az egészséges idealizmusból és nem dacból táplálkozó, »csak azért is!« új meg új próbálkozásoknak lesz kiinduló pontja. Erre is áll a német bölcselő mondása: »Ne öld meg magadban a hőst!« Minden nehézség egy-egy sárkány lehet, melynek te lehetsz kicsiben a megölője. Fohászkodjál hát neki, veselkedjél neki és a lélek hitével, a szellem fölényével és karod erejével győzd le! Prohászka szerette emlegetni annak a lovagnak a gyónását, aki egyetlen nagy bűnének azt tartotta, hogy meghátrált! Tehát: »semper prorsum, nunquam retrorsum!«

Azt hiszem, nem értesz félre. Nem azt kívánom, hogy pusztá ököl-lel menj neki egy ellenséges hadállásnak, vagy hogy egymagad harcolj egy légiónyi balhit, maradiság, »Ázsiát ásitó, valóság-másító« nem-törődömség ellen. Harcolj meg a te mindennapi harcaidat a magad szűk körében a jóra való restség, a kényelem-szeretet, az úrhatnamság, a divathóbort, a különböző előnevű mániák és főképen a bűnök ellen, tervszerű és elvszerű, megalkuvást nem ismerő következetességgel. Jelszód legyen: »Ville qui parlamente est à demi rendue.« Ebben a

harcban Krisztusnak, a világ világosságának a sötétséggel való örök harcában, melyet minden egyénnek, nemzedéknek, kornak egyenkint és összesen meg kell vívnia — »athléta Christi« légy! »Öltözzetek az Isten fegyverzetébe, hogy az ördög incselkedésének ellene állhassatok... Úgy álljatok tehát, hogy derekatokat fölövezzétek igazsággal, s rajtatok legyen az igazság vértje... Mindezekhez vegyétek a hit pajzsát, mellyel kiolthatjátok a gonosznak minden tüzes nyilát. Azonkívül vegyétek föl az üdvösség sisakját és a Lélek kardját« (vagyis az Isten ígését) — írja a hit harcáról Szt. Pál az efezusiakhoz írt levele 6. fejezetében. Lényegében csak két harcvonal és arcvonal van (ezt Goethe is elismeri): a hit és hitetlenség harca. Minden egyes kísértés a hitetlenség kém-próbája, egy-egy cselvetés és előcsatározás a főütközet lehetőségei és eshetőségei előtt. Ha így fogod föl teendőidet, akkor bizonyára szemed előtt lesz a régi szabadságharcok jelszava: »pro aris et focis.« Oltárokért, a jóság, becsület, erény, tisztesség, kötelesség és egyéb néven nevezendő ideálok oltáráért, a Szentlélek templomáért, (aki te vagy) és szent tüzet őrző tűzhelyért, az ifjú lelkesedés, szeretet és érintetlenség tűzhelyéért folyik a harc, kicsiben és nagyban. Petőfi szavai jutnak eszembe:

„Tiszta e kebelnek mélye,
Égi kéz lövelt beléje
Lángokat.
És e lángok tisztán égnek
Szent oltárán az Erénynek
Szeplőtelen szív alatt.“

Száz szónak is egy a vége: erős fegyveres légy tornácod és házad őrzésében. Állj eszményeid mellett a Pompeiiben álló helyzetben talált katona kitartásával és annak a nem messze tőle talált fiúnak a hitével, aki viasztáblájára éppen ezt a szót írta (nyilván anyja diktálására): »Deus.« Kötelességedet teljesítsd az őrhelyéhez szögezett katonai kitartásával, az Uristent jó- és balsorsban szem elől nem tévesztő, rendületlen gyermekded hittel és hidd el, diadallal fogod megharcolni kicsiben és nagyban a hitnek a harcát. »Pro Deo et libertate.« Istenért, lelked szabadságáért az ösztönök és a külső kísértésekkel szemben!

Igénytelenség.

„Wie fruchtbar ist der kleinste Kreis,
Wenn man ihn wohl zu pflegen weiss“
(Goethe)

Egy anekdotával kezdem. Pázmány Péterhez, esztergomi érsek korában egyszer két kéregető barát állított be. Az érsek éppen íróasztalánál dolgozott. Amint látta a két látogatót, eloltotta az egyik gyertyát. Erre a barátok csalódottan távozni akartak, mint akiknek ilyen takarékos főpaptól nincs várnivalójuk. Pázmány azonban így szólt: »Ha nem vigyáznék az ilyen csekélységekre, nem lennék abban a hely-

zetben, hogy nektek valamit adhassak.« Kaptak is bőségesen a takarékos érsektől.

A takarékoság és igénytelenség elhatárolása a szűkmarkúságtól és zsugoriságtól nem könnyű dolog. Nem is lehet abszolút mértéket fölláítani. A pénzes ember ám költsön igényeinek és állásának megfelelően: műtárgyakra, könyvekre, magasabbrendű élvezetekre, de ne szórja két kézzel a pénzt. Fizesse tisztességesen alattvalóit, de ne utánozzon a külföldön könnyelműsködő, régimódi mágásokat, akik bankókkal gyűjtottak rá. Ad yocem!: rágyújtás. Diáknak nem lehet rágyújtani, nem szabad egyáltalában dohányoznia, sem egészségügyi, sem pénzügyi okokból. Az előbbire vonatkozólag Tóth Tihamérnak: »Dohányzol?« c. kötetében megtalálod az idevágó szempontokat. A pénztárcára vonatkozó rész pedig úgy szól — a régi diákbölcsesség szerint —: la poche a zseb. Lapos zsebből nem lehet cigarettára való elővarázsolni. Édesapád tárcájára pedig nem illik, sőt nem is szabad bodor füstkarikákat eregetned. Igényeidet ezen a téren a minimumra, vagyis zéróra kell redukálnod. Ha ezt a tanácsomat nem fogadod meg, akkor — meglásd! — észrevétlenül a kölcsönkérések és adósságok útvesztőjébe kerülsz és örökké rendeznivaló számláid és ügyeid lesznek. Addig kell nyújtózodni, ameddig a takaród ér. Nos, ahol ez a takaró éppen hogy diák-méret szerint készült, ott nincs mit és mivel nagyozni — még nagyobbak társaságában sem. Ezt a pipiskedést a mindenáron a »Gernegross« színeiben való tetszelgési vágyat vesd ki magadból, ha föltetszik benned. A nagyobbak kisfiúként fognak kezelni, lekezelni és lenézni, társaid pedig, ha elzárkóztál előlük, joggal zsiráfnak fognak tartani. Nem egy diák elléhásodásának, blazirtságának, koravénységének, sőt későbbi züllésének a gyökerei itt, a helytelenül magyarázott kapillaritásban, a kapaszkodásban keresendők. No meg a diák-adósságokéi is. Bátyád hadd szórakozzék egyívású pajtásaival! Te legfeljebb 1—2 évvel idősebbekkel barátkozzál!

Zsebpénzedből mindig tégy félre előre nem látott szükségletekre. Ebben a tekintetben az előrelátásra még állatok is adnak példát. Nem szabad mindig fölélni mindent. Nagyon sok nevelési érték rejlik a cserkészzetnek a takarékoságot előíró, kilencedik törvényében. Mezítlábos külvárosi cserkész-jelöltek fillérenként gyűjtik össze, igazán keresvesen keresett pénzecskéjükből a fölszerelésre való. Általában azt tanácsolom: ha itt-ott fölösleges dologra költöttél, elvből ugyanannyit fordíts jótékony célra! Szegény társadnak itt-ott egy tollat, ceruzát, vagy papírt természetben juttass, hogy az adománnyal meg ne sértsd szemérmes szegénységét, magadnak viszont a jótett jóleső érzését szociális szempontból is jó megadnod.

Ruházatodban ne keresd a feltűnőt! A piperkőc legtöbbször külsőségekben éli ki magát és előbb-utóbb bántó lelki ürességet revelál. Sok igazság van ebben a német szellemes megállapításban:

»Der Dandy ist ein schön befrackter, glänzend beklackter, nicht ganz intakter Charakter.« A divat-majom szerepében való tetszelgést engedd át a sekélyes lelkiüetű »arany-ifjúság« aszfaltlovagjainak. Sokkal komolyabb időket élünk ebben a keserű levében vonagló világban, semhogy a hejehujzás vagy a dorbézolás hangjaival túl lehetne harsogni a munkanélküliek »munkát, kenyeret« követelő kórusának síráját. Éppen azért még tisztességes határok között mozgó szórako-

zásaidra is tégy szordinót — esztétikai és szociális szempontokból egyaránt.

A jó öreg Sokrates sokszor fejtegette azt, hogy »sem mire se szorulni isteni dolog.« Ez az anyagiakon fölülemelkedni tudó lelkület nem adódik máról-holnapra. Ezt is nevelni kell, még pedig tervszerűen és elvszerűen. Egy pogány bölcselő aranyait vízbe dobta; egy másik, amikor látta, hogy valaki tenyeréből tud inni, fapoharát hajította el, mint fölöslegest. Svéd Krisztina, Gusztáv Adolf leánya, mikor katolizálása után fölkinálták neki a koronát, így szólt: »Non mi bisogna, non mi basta« (nincs rá szükségem, nem elégít ki). Föl kell szabadulnunk a teremtmények béklyói alól, hogy minél könnyebben szolgálhassunk a Teremtőnek, mint azt a lovagrendekben a lovaggáavatás szertartása oly szépen fejezte ki, egy darab kenyér és egy kard átnyújtásával. Talán erre céloz a német író híres mondása: »Wer nicht von Brosamen leben und für ein Schwert alles opfern kann, ist nicht geschickt der Wahrheit zu dienen.« Nos, az eszményiség és az igazság szolgálatára — szóval és tettel — édes mindnyájan küldetést kaptunk. Ha észreveszem, hogy valami elvon, lehuáz, akkor el kell hagynom. A földi dolgok túlbecsülése ugyanis sokszor irányváltozást idézhet elő gondolkodásomban és eljárásomban egyaránt. Tehát le kell szállítani kellő értékükre — az étkezéstől a ruházkodásig. »Die beste Kost, die wenig kost't« — mondja a német közmondás. Nálunk a disznózsír használata folytán különben is nehezebb a legtöbb étel a növényi zsírral, vajjal, vagy olajjal főző népeknél. Erről Karlsbad és a többi gyógyhely elég beszédesen tanúskodik. Tehát sem az ételmezésben, sem pedig a ruhában és egyéb külsőségekben nem szabad az »élet-standard« illetően emelésére törekedned. »Élelmünk és ruházatunk lévén, azokkal elégedjünk meg« — mondja a Szentírás. De lelki és szellemi tekintetben annál inkább helyén való egy egészséges »horror vacui«. Az eszem-iszom lehuáz az anyaghoz, a szellemi igények ellenben fölemelnek magasabb szférákba. »Nem kér kínai pamlagot, se márványpalotát a megelégedés« — éneklí Berzsenyi. De Horatiusból is sokat kiírhatasz...

P!.

»Crescentem sequitur cura pecuniam maiorumque fames...«
 »quanto quisque sibi plura negaverit, ab dis plura feret...«
 »multa petentibus desunt multa; bene est, cui deus obtulit parca, quod satis est manu.«
 »Non possidentem multa vocaveris Recte beatum.«
 »vivitur parvo bene; Latius regnes avidum domando Spiritum, quam si Lybiam remotis Gadibus iungas et uterque Poenus serviat rem«;
 a »Rectius vives« kezdetű ódából az »aurea mediocritas« az arany középszer gondolatán kívül azt is ragadd meg, amely a magas fákba le-lecsapó mennykőről szól és a nagy ravágyástól igyekszik óvni. Az ifjúságnak ezen fölül megszívlelésre ajánlhatók a következő passzusok is: »Augustam, amice, pauperiem pati robustus acri militia puer condiscat«, vagy: »Eradenda cupidinis pravi sunt elementa et tenerae nimis mentes asperioribus formandae studiis.«

Szellemi és még inkább lelki igények dolgában azonban légy telhetetlen a Babilstól megénekelt soha meg nem elégedésig, természetesen istenadta képességeid határain belül.

Szorgalom.

„Munkásság az élet sója,
A romlástól mely megójíja.
S csak az, aki nem hevert,
Arat áldást és sikert.“

(Tomba)

Kedves Kisöcsém! Rousseaunak egy mélyértelmű megállapításával kezdem: »Munka, fáradság és magány örömmé válnak, ha értünk hozzá, megadni azoknak a kellő irányt. Az ép lélek kellemeseknek találja a közönséges foglalkozásokat is, éppen úgy, mint a test épsége a legegyszerűbb tápszereket is a legizletesebbekké teszi. Mindazon unatkozó emberek, akiknek oly nehéz valamit föltalálni, ami őket gyönyörködteti, undorukat csak rossz tetteiknek köszönhetik, és a gyönyör iránti érzéket csak akkor veszítik el, midőn a kötelesség iránti érzékük megszűnik.« Rokonságot tart ezzel az idézett nézettel Széchenyinek következő tapasztalata: »Munkálkodnunk és fáradoznunk kell, ha tűrhetetlen unalomra, s talán életgyűlölésre kárhoztatni nem akarjuk mindmagunkat; s belső illetődéssel fogjuk tapasztalni, hogy éppen a legsürgősebb életszükségeink kielégítésére ösztönző természetünkől, — mely egészen állatok sorába helyez bennünket — fakadoznak, ha lelkünk röptét nem gátoljuk, az emberiség legszebb, legdicsőbb tettei...« Más helyütt meg így ír: »Unalom a rosszrahajló embert rosszá, a jórahajlót boldogtalanná teszi, s valóban szánakozásra méltó, kinek az életben semmi dolga nincs.« Mindezt a szép és sokatmondó idézetet Radó A.: »Vezércsillagok« című művéből iktattam ide, mint legjellemzőbbet abból a nagy gyűjteményből, melyre (akár csak Wildner Ödön: »Lélekűdítő« című gyűjteményére) az »embarras de richesse« kifejezés alkalmazható, éppen a közölt anyag nagy terjedelme miatt.

Egyik levelemben (Útravaló I. 14. l.) bővebben szóltam a munka nemesítő és nevelő hatásáról.

Dolgozzál! Végezd el jólélekkel teendőidet, melyeket a »kötelesség« név alatt lehet összefoglalni. A német rigorizmus egyenest a kötelességteljesítést tartja életcélnak: »Wir sind da, um unsere Pflicht zu tun.« »Pflicht! du erhabener, grosser Name!« (Kant.) »Dann erst geniess' ich meines Lebens recht, Wenn ich mir's jeden Tag aufs neu' erbeute.« (Schiller.) De irodalmunkban is bőségesen találsz megfelelő, önzetlen munkára és ernyedetlen szorgalomra serkentő idézetet. Pl.: »Inkább olyan úr légy, aki úgy dolgozik, mint egy cseléd, mint olyan cseléd, aki úgy henyél, mint egy úr« (Jókai). A »rontó vagy javító, de sohse henyélő« világról Vörösmarty is énekelt. Arany: Buda szájába adja a következő találó szavakat:

„Mit ér az ember, ha egész nap ásít,
Ülvén gondolatok here záptojását!
Sok idejét tölti, soha ki nem költi;
Halott az az ember, halála előtti.“

Dolgozzál elsősorban azért, mert anyagi javadra válik. Hány sze-

gény diák keresi meg nyáron, mint kifutó, napszámos, cséplési felügyelő vagy ellenőr a könyvre és tandíjra való költséget, vagy annak egy részét! Ismerek tehetősebb szülőket, akik a gazdaságban vagy üzletben segédkező fiúnak odaadják, vagy félreteszik számára a munkájával megszolgált összeget. Ebben az eljárásban van jó is, rossz is. Jó benne a munkára serkentő tényező, de rossz benne az, hogy egy jobban rászoruló valakitől vonja el ezt az összeget, fiát pedig nem neveli önzetlen kötelességteljesítésre.

Dolgozzál azért, hogy megtanulj dolgozni! Goethe mondja: »Der Mensch betrachte sich als Lehrling, als Geselle, als Altgeselle, am spätesten und höchst vorsichtig als Meister.« Erre is áll a közmondás: »Jó pap holtig tanul.« Minden ember holtig tanulhat dolgozni, hiszen széles e világon nagyon sok munka és gyakorlótér kínálkozik.

Dolgozzál akár teljesen ideális céllal és szándékkal is. Tétlenség az ördög párnája. Prohászka szerint: »Folyton és erélyesen kell dolgoznunk... A kitartó munka szívósságot ad az akaratnak, hogy ne legyen olyan, mint egy gummidarab, melyet húzni-vonni lehet, amerre tetszik. Az Úristen pedig alkalmat fog adni, hogy az ő dicsőségéért folytatott lankadatlan igyekvést hasznosítsuk. Ha a szorgalom az akaratot kidomborította, a többit Istenre bízhatod.« Megengedem, néha nagyon unalmas a munka. De az unalom még unalmasabb. Az egyhangú munka is lelki haszonnal jár, az unalom ellenben fogyasztja és sorvasztja a lelki és etikai értékeket. Éppen erre való tekintettel keresned kell valósággal a munkaalkalmakat, hiszen ezek az önnevelésnek is kiváló gyakorlóterei és magasabb életsíkba segítenek át. Utalok az V. osztályos francia könyvedben található versre a diákról és a selyemhernyóról, melyet az iskolásfiú példaként követhet, mert egyhangú munkájával szőtt és fogháznak mondott gubójából, mint pillangó, tehát mint tökéletesebb lény fog kikerülni. A következő versek közül tanulj meg legalább egyet könyv nélkül.

„Wer gerne tätig ist, hat immer was zu tun.
Kind, sage nie : „Ich bin nun fertig und will ruhn“
Mit dem Notwendigen wenn du schon fertig bist,
Doch bleibt dir etwas noch zu tun, das nützlich ist.“
(Rückert)

Fr. W. Webertől, a »Dreizehnlinden« című világhírű eposz szerzőjétől kettőt is közlök:

„Bedenke, was du heute tust,
Bedenk' auch, was du morgen musst ;
Zumeist bedenke, deinem Leben
Durch Arbeit Kern und Halt zu geben.
Ein Leben ohne Arbeit gilt
Nur, was ein Rahmen ohne Bild,“

Sajnos, különösen a nagyszünetben a diákság körében sok olyan keret akad, melyet nem tölt ki semmiféle, vagy csak olyan kép, amelyről az isteni arcvonásokat az animális élet vagy egészen letörölte, vagy állatívá torzította.

„Gewinnt ein Knabe nicht den Muf,
Zu tun, was er nicht gerne tut,
Und ernster Arbeit ernst sich zu ergeben.
Der seufzt in schnöder Dienstbarkeit
Von Laun' und Lust in Sorg' und Leid,“

Gondold meg, hogy a tétlenség már magában is nem zéró, hanem mínusz előjelű érték. »Qui non proficit in virtute, deficit« — mondja Kal. Szent József. »Wer rastet, der rostet« — véli a német közmondás. »Halál tesped álló tavon.« (Arany János.) Mindenképen magadnak dolgozol, még ha nem is üti érte a markodat pénz. »Tibi aras, tibi occas, tibi seris, tibi et metes.« Hát szánts, boronálj, vess serényen a nyár folyamán is, hogy minél több és tartósabb lelki kincset köthess később kérékbe! Hiszen Eötvös szerint a munka boldogságunknak is egyik föltétele. Ezt írja: »Csak a munka, csak az, ha valamit tevénk, boldogít.« Leveletem ezzel a cserkész köszönéssel zárom: »Jó munkát!

Öszinteség.

„Ein Mann, ein Wort.“

„Un homme d' honneur n' a qu' une parole,“

Kedves Kisöcsém! Mikor ezt a levelet megterveztem, váratlan nehézségekre bukkantam, amelyek írás közben egyre szaporodtak. Így aztán az első conceptust félretettem és egy másodikba kezdtem, miután újra még újra — mi tűrés-tagadás? — rágtam a tollszáramat. Hogy találjak megfelelő szavakat az igazság vonzó voltának és vakítóan ragyogó, tündöklő szépségének ecsetelésére? Hiszen róla mondja Jósika: »Az igazság olyan, mint a sas: a napba tekint, s nem veszti szeme fényét.« Bizonyos mértékben azt lehet mondani, hogy akinek nincs annyi érzéke, hogy az igazságot önmagáért keresse, az annak a boldogító szépségét aligha fogja teljes egészében látni és annak aligha lesz annyi ereje, hogy azért ifjú lelke minden hősiességével síkra merjen szállni, mikor rablólovagok rátámadnak, látszólag lovagi fegyverzetben, mintha védeni akarnák, valójában azonban útonálló szándékkal. Az ifjú lélek igazságérzéke még általában romlatlan: nem vesztegette meg annyira a számítás és haszonlesés, mint az okosság leplelvel takarózó, kompromisszumokkal dolgozó későbbi életkor. Szállj síkra azért, amit meggyőződésed igaznak és helyesnek mondott. Védj azt barátaiddal válllvetve, unguibus et rostris — a középkori lovag idealizmusával és megalkuvást nem ismerő rendületlenségével, bárkivel szemben, bármikor és bárhol, az erkölcs határain belül. Az erkölcsi fölháborodás hangján, ha veletek egyenrangú részéről érné támadás, a tisztelet, a szemrebbenés nélküli nyíltság hangján, ha fölöttesed részéről érné támadás. Hidd el erre is áll az, amit Aranyszájú Szent János mondott: »A meggyőződés a legszebb ékes-szólás.« A meggyőződés lebilincselő, lefegyverző ereje ott lesz szemetek fascináló tűzében és ott lesz érezhető hangjaitokon, amelyek különös zengést adnak a meggyőződés acélfürdőjében megfürösztött szavaknak.

Épp olyan fanatikus erővel küzdj a megszokott hazugság ellen! Lehet, hogy eleinte nem bírsz vele. A sötétség fejedelme nagyon csillogó fegyverzettel szokta felruházni az áligazságait. Ilyenkor úgy kell felkészülnöd ennek a sárkánynak legyőzésére, mint ahogy Schiller »Sárkányviadal«-ának (Der Kampf mit dem Drachen) lovagja hónapokor át sárkány-moddellen gyakorolta a támadás fogásait. De a hazugság, akármennyire igaz is az a példaszó, hogy hét hazugságból álló csatlós-haddal lép föl, előbb-utóbb a porondon fog maradni. De ehhez erős hit — a Góliáttal szembeszálló Dávid hite — és érintetlenség kell. »Chevalier sans peur et sans reproche« légy. Hiába volna félelemnélküli lovag, ha gáncsolni lehetne. Ebben az esetben szemfüles ellenfél bizony egy-kettőre megsebesít Achilles-sarkadon. Ide kívánczok tollam hegyére Isidorus Hispalensisnek, a kimúló ókor polyhistorának a szava: »Qui alium de peccatis arguit, debet esse alienus ipse a peccatis...«

Szántszándékkal bocsátottam előre az igazság rettenhetetlen védjének daliás alakját, mielőtt a mindennapi élet apró hazugság-frontjain való viselkedés módozatairól részletesen szólnék. Azért tettem ezt, mert még az ökölrázó, fegyvercsörgető és az igazadért hajbakapó, ölremenő fejlődési korban vagy. De meg azt tartom, hogy nem árt, ha a bajvívásban egy kis elméleti kiképzésen, holmi lelki hatvágási kurzuson megy át a nagy fiú. Ha lovagnak nevelődött, talán mégis inkább az igazságnak, az őszinteségnek lesz bajnoka, mint a hazugságnak rabja, amely pedig manapság annyi alakban csalogatja-csábítja. Most átadom a szót a híres jezsuita pedagógusnak: »A veszélyezettett becsület, melyet véd, hiú ábránd. Tiszteletben tartják, mert nem ismerik. Valójában meg kellene vetni, ha belső rothadásáról lerántanák a leplet. Ezt a rothadást kendőzi a hazugság? Vagy igazságtalan büntetéstől mentene meg a hazugság? Az ellened elkövetett igazságtalanság nem a te szégyened; hazugságoddal magad aljasítod le magadat.

Hazugságod vidám napot biztosítson? Ha nem szolgálod meg azt a jó napot, akkor rablás és orzás a megszerzése. Ha nem érdemelted meg, akkor esesel úgyis a megérdemelt jutalomtól.

Barátodat akarod hazugság árán kimenteni, mikor rossz fát tett a tűzre? Ha hazugságot követel tőled, akkor önnön szégyenét bálványozza és benned a legnemesebbet gyűlöli. Ha szabadkezet ad, akkor árulást követ el barátságtokon. Am, szenvedj meg érte, légy segítségére a büntetés elviselésében, de ne szennyezd be a hazugság mocskával barátságtokat.

A hazugságot tehát leplezzük le és kergessük vissza, kendőzetlenül és meztelen valóságában a kuckóba!«

Bizonyára ismered Canty Szent János esetét a rablókkal. Ezek mindenéből kifosztották római zarándokútján, majd, re bene gesta, megkérdezték, van-e még valamije. A legjobb tudása szerint azt felelte, hogy nincs már semmije. Néhány lépésre azonban eszébejutott, hogy erre a legrosszabb eshetőségre számítva, egy aranyat varratott a köpenye sarkába. Hát ezt is odakínálta a bandának. A szent ember őszintesége annyira meghatotta ezeket a kérgesszívű haramiákat, hogy még azt is visszaadták, amit előbb elszedtek tőle. A valóságban, sajnos éppen az ellenkezője történik a közismert, fejbeverést emlegető

közmondás szerint. Meglehet. De az igazságot és lelkiismeretedet nem fogják fejbeverni. Már pedig ennek a kettőnek a kedvéért még a szó szoros értelmében vett fejbeverést vagy egyéb büntetést is el kell szenvedni. Az Acta Sanctorum számos ilyes példát ismer.

Néhány szempontot a föltétlen igazmondásra vonatkozólag (ami a cserkészzet első törvénye!) Sík Sándor tollából közlök (l. »Magyar cserkészvezetők könyve«). »Minden jellem alapja az igazlelkűség... A jellem egységet jelent, az embernek önmagában való zárt egységét, minden életnyilvánulásnak stílusos egyöntetűségét. Amely pillanatban ez az egység bárhol is megszakad, amikor a szó, az arckifejezés, vagy a gesztus nincs többé összhangban a gondolattal, amikor más a külső hang és más a belső érzés; abban a pillanatban már bacillus fúrta meg a jellemet, abban a pillanatban, lehetőségben, már adva van a teljes züllés is. A jellem ki van kezdve. »Elrepült a nagy kő, ki tudja, hol áll meg?« A jellem következetességet jelent, a hazugság az alkuvást jelent. Aki megalkuszik egyszer, miért állna meg másszor? Aki hűtlenné vált az igazsághoz, gyávaságból, az emberek előtti félelemből (a hazugság főforrása!), mi biztosít, hogy ugyancsak gyávaságból nem válik-e majd a legszentebb ügynek, a hazának is árulójává, vagy aljas emberek cimborájává? Aki megtagadja az igazságot kényelemből, magaelhagyásból, lomhaságból (a hazugságnak másik nagy kútfeje!), ki tudja, nem hagyja-e el magát majd akkor is, amikor családja, vagy hivatása legszentebb kötelességeinek teljesítéséről lesz szó... Az igazlelkűség nem ismér kivételt. Mihelyt egyszer helyt adunk — bármilyen formában — a kivételnek, veszve van a jellem, mert nincs a világon olyan hazugság-alkalom, amelyet az ember ne tudna jogos kivételnek magyarázni. Ez pedig tág teret nyit a legkacskaringósabb csúrés-csavarásnak, a tudatos, utóbb a megszokás folytán már öntudatlan önámításnak, innen pedig egyenes az út a patológikus morál insanityhez; csak idő és körülmények kérdése, hogy ki meddig jut el ezen a végzetes ösvényen. Ezért a cserkész-törvény nem adhat fölmentést még tréfából való hazugságra sem (ha csak teljesen ki nincs zárva az ámitás szándéka, mert hiszen akkor nincs szó hazugságról!), még a kíméletből való hazugságra sem (de természetesen a kíméletlenségre sem: okosság és szeretet eligazít.) A harmadik szempont: a föltétlen igazmondás szociális szükségessége. Emberi közösség csak a föltétlen igazmondás követelményén alapulhat, csak az teszi lehetővé minden emberi érintkezés nélkülözhetetlen alapját, a kölcsönös bizalmat... Az egyeneslelkűség művészetére is szert lehet tenni, vagyis arra, hogy az ember sohase hazudjék. Meg lehet győződni arról, hogy hazudni soha se érdemes és hogy a hazugságot elkerülni, ha gyakran nem is könnyű, de minden esetben lehetséges. A hazugság tilalma nem jelenti egyúttal az igazság minden esetben való kimondásának kötelezettségét; szabad hallgatni, szabad kitérő feleletet adni. Ezt a leleményességet, melyet sokan a hazugság elpalástolására fordítanak, érdemes harcba állítani a hazugság-kerülés okos módjainak keresésére. A föltétlen igazmondásban való kitartás hősiességet is kíván és nem egy esetben kellemetlen következmények vállalásával, sőt szenvedéssel is járhat, mint minden, ami hősiesség. Ezt a hőst minden fiúban föl kell szabadítani.« A napoleoni háborúk idején Péter Mayrnak, az egyik tiroli szabadsághősnek csak azt kellett volna vallania, hogy nem is-

merte a fegyverviselési tilalmat kihirdető plakátot és megmenti az életét; de ő azt mondotta, hogy hazugság árán nem menti meg az életét. Mintha csak a vértanú rhétor meggyőződése szólt volna belőle.

Idézd vissza emlékezetedbe Gellert versét a hazudozó fiúról, akinek lónagyságú kutyája egyre jobban kisebbedett, minél jobban közeledett apjával ahhoz a hídhoz, amely állítólag leszakad az alatt, aki aznap hazudott.

Higyj az igazság átütő erejében, de higyj magadban is. Bátran lovagja lehetsz s maradhatsz »Wahrheit besteht, Lüge vergeht.« Jókait egy tanácsával fejezem be: »Ha amit el akarsz mondani, meggyőződésed, akkor mondd el. Mondd el ingyen és ha megvernek is érte. Ha pedig nem: meggyőződésed az, s nem szükséges, hogy mondvá legyen, el ne mondd, ha a világot ígérk is érte.« (I. Vezércsillagok 235. l.) Szóval: »Quod in ore, hoc in corde« és vice versa. »Feleleted legyen igen, igen és nem, nem; ami ezen túl van, az ördögtől van.« (Szentírás.)

Igazságosság.

„Az igaz embernek igazságtalanságot elkövetni csak úgy fáj, mint azt elviselni.“

(Jókai)

Igazságosság Platon szerint az állam alapja. A keresztény erkölcstanban is sarkalatos erény. Ezzel eléggé jeleztem a fontosságát. Hogy ezt az erényt gyakorolhasd, ahhoz teljesen ki kell lépni tudnod önmagadból, le kell vetned subjektivitásodat és objektívvé kell válnod — hic et nunc! Több ez az »audiatur et altera pars!« elvénél, mely a másik félnek a meghallgatását teszi kötelességeddé. Az igazságosság a másik félnek a megértését parancsolja. Ez a megértés pedig (s itt újra utalok Pascalnak az előbbi levélben idézett mondására) csak a szeretet alapján lehetséges. Ha ez így van, akkor az igazságossággal kapcsolatban a szociális és szolidáris magatartás egész magasságát és mélységét kellene itt föltárnom. Neked egyelőre elég az, ha adott esetben a felebaráti szeretetet gyakorolod ott, ahol alkalmad van, azzal szemben, aki támogatásodat kéri, abban a mértékben, ahogy bírod — a »suum cuique!« jogi, tehát alsófokú álláspontján kezdve és az osztozkodás, sőt felezkedés keresztény erkölcsi álláspontján folytatva és betetőzve. Konkrét esetben körülbelül ezt jelenti legtöbbször: mit tennék, ha »a másik« volnék? Mit tennék az ő helyében? Mit éreznék, ha nekem kellene most könyörögnöm? Mit tennék, ha nem én ülnék most az élet napos oldalán? Mitévő lennék, ha egy tényleges, vagy vélt igazságtalanság miatti elkeseredés ülné meg aljként a lelkemet — napok, hetek, hónapok, évek óta? Szt. Pál szerint »valamint egy testben sok tagunk van, minden tagnak pedig nem ugyanazon egy a működése, úgy sokan egy test vagyunk Krisztusban, de egyenkint egymásnak tagjai, a mi Urunk Jézus Krisztusban.« (Róm. 12.) A szolidaritás Magna Chartájában pedig bővebben ír: »Mert amint a test egy, bár sok tagja van, a testnek pedig minden tagja, bár sok, mégis egy test, úgy van Krisztus is. Ugyanis mi mindnyájan egy Lélekkel egy testté vagyunk keresztelve, akár zsidók, akár pogányok, akár szolgák, akár szabadok; és mindnyájan egy lélekkel itattatunk. Mert a test nem egy tag,

hanem sok. Ha azt mondaná a láb: mert nem vagyok kéz, nem vagyok a testből való; vajjon ezért nem volna a testből való. És ha azt mondaná a fül: Mert nem vagyok szem, nem vagyok a testből való; vajjon azért nem lenne a testből való? Ha az egész test szem, hol a hallás? Ha az egész test hallás, hol a szaglás? Már pedig Isten helyezte el a tagokat, mindegyiküket a testben, ahogy akarta. Ha mindnyájan egy tag volnánk, hol volna a test? Már pedig sok ugyan a tag, de egy a test. Nem mondhatja azért a szem a kéznek: Nincs rád szükségem, vagy pedig a fő a lábaknak: nincs rátok szükségem; sőt amelyek a test gyöngébb tagjainak látszanak, sokkal inkább szükségesek; és amelyeket a test kevésbé nemes tagjainak tartunk, azokat nagyobb tisztességgel vesszük körül; és amelyek tisztességtelen tagjaink, azoknak nagyobb tisztességük vagy, (a ruhával való eltakaras alakjában.) Tisztességes tagjaink pedig semmire se szorulnak; de az Isten azért alkotta úgy a testet, hogy amely tagnak nem volt, annak nagyobb tisztességet adott, hogy ne legyen meg hasonlós a testben, hanem a tagok egymásért kölcsönösen szorgoskodjanak. Ha tehát az egyik tag szenved valamit, együtt szenved vele valamennyi tag; vagy ha az egyik tag megdicsőül, együtt örövend vele valamennyi tag. Ti pedig Krisztus teste vagytok és egyenkint tagjai.» (1. Kor. levél 12. fej.) Leközülttem az egész szentírási passust, hiszen előbb-utóbb a szociális kérdés is eléli mered. Erre vonatkozólag ajánlatos P. Drincknek: Szabadságot, munkát, kenyeret! c. művét elolvasni. (Szt. István Társulat.) Nem szeretném, ha szifinszerűeknek találnád annak problémáit, akármennyire bonyolultakká is tette őket az elkereszténytelenedett gazdasági és politikai élet. Megoldásukat csak az isteni Mester tanítása alapján tudom elképzelni. »Unus est Magister vester: Christus.« A szifinszet gyilkos hatalmától megfosztó mindenható szó a szeretet. Nem az osztályharcot emlegető gyűlölet, hanem annak ellenkezője a szeretet, a panacea, a mindenre jó orvosság. A szolidaritást kifejtő eme fejezet után nyomban tehát azzal szerves összefüggésben következik a szeretet himnusza: »Szóljak bár az emberek vagy az angyalok nyelvén, ha szeretetem nincsen, olyanná lettem, mint a zengő érc, vagy a pengő cimbalom... ha szeretetem nincsen, semmi vagyok. A szeretet türelmes, nyájas; a szeretet nem féltékeny, nem cselekszik rosszat, nem fuvalkodik föl, nem nagyravágyó, nem keresi a magáét, nem gerjed haragra, nem gondolkodik rosszat, nem örövend a gonoszszágnak, de együtt örövend az igazsággal; mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel.« (1. Kor. 13. fejezet, 1—7.)

Ahhoz, hogy valaki az egész vonalon igazságos tudjon lenni, szeretettől kell áthatva lennie, mert különben a magáét keresi, önző lesz, nem tud kilépni önmagából, de még bele se tudja képzelni magát a másik helyzetébe. Már pedig Szal. Szt. Ferenc ezt mondja: »Gondold el mindig, hogy te volnál a felebarátod helyén, ő meg a tieden; ebből az esetben sohasem fogsz igazságtalanul ítélni.« Foerster az önző embernek egész közfelfekvő gyakorlati példákat emleget: a csatorna-tisztító, a szemetes, a szennyesünket mosó, a félrehelyet takarító személyzet megbecsülésére vonatkozólag. Azt a megalázkodást, amellyel ezeknek az undorító munkáknak az elvégzése jár, nem szabad még fölényeskedéssel, vagy igazságtalan bánásmóddal fokozni, mint ahogy azt úri külsővel, de nem úri lelkiállattal fölruházott egyének, főképen gyerekek

emberek, nem egyszer teszik. Idézd vissza emlékezetedbe az »Ehre der Arbeit!« című verset Freiligrath tollából: »Jedem Ehre, jedem Preis! Ehre jeder Hand voll Schwielen, Ehre jedem Tropfen Schweiss, der in Hütten fällt und Mühlen!« Rokon gondolatokat tartalmaz az »Un songe« c. vers (szerzője Sully-Prudhomme). Ebben a városi embernek álmában kijelentik a dolgozók, hogy lássa el magát saját erejéből. Mikor nehéz álmából fölébred, megkönnyebbül az élet érverése, a munka láttára:

„Je connus mon bonheur et qu’au monde où nous sommes,
Nul ne peut se vanter de se passer des hommes,
Et depuis ce jour-là-je les ai tous aimés“

fejezi be a lidércnyomástól fölszabadult ember a tanulságos monológot.

Szt. Jánosnak, a szeretet apostolának szavaival fejezem be ezt a par excellence szociális vonatkozású leveletem, még pedig úgy, amint az ünnepi zsoltos írja: »Késő öreg korában, amikor már prédikálni nem tudott, csak azt hangoztatta híveinek: »Fiacskáim, szeressétek egymást. S mikor hívei kezdték unni s számonkérték: »Miért mindig ezt az egyet hajtogatod nekünk?« — Ő azt felelte: »Mert így hallottam az Úrtól és mert, ha egymagában van is, elég.« (I. Schütz A.: Szentek élete, IV. k.)

Önfékezés.

„Az ember szabadnak születik, életének célja, hogy szabaddá tegye magát.
Az igazi szabadság: úrrá lenni önmagunk fölött.“

(Herczeg Ferenc)

Franklin az önfegyelmézést lényegében az igazságossággal való vonatkozásában nézi. »Kerüld el a túlzást; gátold meg, hogy olyan mélyen érezd az elszenvedett igazságtalanságot, mint amilyen mélyen azt a te ítéleted szerint — érezned kellene.« A megállapodott férfi, kinek a jellege már kikristályosodott, ezt a szűk területet jelölhette ki önfékezése gyakorlására. Az ifjúnak sokkal nagyobb gyakorlóteret kell hagyni, hogy az ifjúkori ösztönvilág és egyéb túlzások káoszából ki tudja alakítani az etikai kosmost. Prohászka szavaival kezdem: »Önmagunk neveléséről és tehetségeink tulajdonképpeni fejlesztéséről csak ott lehet szó, ahol a gyermek, a fiú, az ifjú önmaga kezdi a feladatot látni s belátni; ahol önmaga fogja s kezeli magát, szóval ahol a nevelésben önmaga szerepel, mint első, öntudatos s készséges tényező.« »A nevelés csak ott kezdődik, ahol a növendék maga kezdi belátni, hogy neki munka, iparkodás, önmeggyőzés, s szoktatás által jobb emberré kell válnia; ott folytatódik, ahol a növendék önmagát, életerejét s tehetségeit megszereti s azok fejlesztésében Isten akaratát látja, s ott már van is eredménye, ahol az ifjú az élet tartalmát megízleli.« (Prohászka: A szellem tüztengerében.) (V. ö. Útravaló I. 52. l.) A carrarai márványbánya tömbjei között »santo«-t, szentet kereső Michelangelo közismert esetére csak utalok itt. Kevésbé ismertek Rückert szavai:

„In jedem Klotz, in jedem Stein
Ein Götterbild versteckt mag liegen.
Doch muss, wer es heraus will kriegen,
Bildschnitzer oder Bildhauer sein!“

A nevelés lényegében emberfaragás. Sok minden oda nem valót kell lefaragni, míg majd előttünk áll az ember, az Úristen képmása. Mennyit csiszoltak rajtad kiskorodtól fogva szüleid, tanítód, tanáraid és az ő útmutatásai nyomán saját jó elhatározásaid, kikezdéseid. Első öntudatos szavaid közé valószínűleg a »nem!« tartozott, mint visszhangja az Úristennel szemben a Lucifer ajkáról elhangzott: »Non serviam!« ös-tagadásnak. Nos, ez a dac lassankint engedett: a »nem« értelmed fejlődésével egyre több »igen!«-nek engedte át lelkedben a helyét. Goethe szerint:

„Es horcht ein stilles Herz
Auf jedes Tages, jeder Stunde Warnung
Und übt sich insgeheim in jedem Guten.“

Nevelnünk kell e szerint magunkat, még pedig állandóan.

Az, aki csak akkor mutatta meg kicsi korában, hogy akar, amikor akaratoskodott, helyes neveléssel egyre jobban tudta a magasabbrendű érdekek és értékek szolgálatába állítani magát, úgyhogy a jó kis fiúból nem rossz nagy fiú, hanem komoly, rosszabbik énje ellen jó elhatározásokkal küzdő jó nagyfiú lehetett. Ez a lehetőség azonban csak ott van meg nagy százalékban, ahol a külső, itt-ott kényszerrel is dolgozó nevelést támogatta egy okos önnevelés, állandó önfékezés, önmérséklés, küzdelem a hirtelenség, a testiség és általában az alsóbbrendű törekvések ellen, a felsőbbrendű, szellemi és erkölcsi erők kisebb-nagyobb megfeszítésével, néha talán azok teljes latbavetésével. Ez a munka nem ért véget a kamaszkorral, nem fejeződik be a férfisorba való lépéssel, nem örülhet az öregkorban sem állandó, zavartalan pihenőnek. Minden komoly embert gondolkodóba ejthet Szal. Szt. Ferencnek az a híres mondása, hogy örülne, ha a halála előtti negyedórában sikerülne hibáitól megszabadulnia.

Szt. Páltól ered a mondás: »Gratia Dei sum, quod sum; et gratia eius in me vacua non fuit.« Ha az Úristen kegyelmével együttműködöl, magad fölé, gyarlóságaid, tökéletlenségeid, hibáid fölé fogsz előbbutóbb emelkedni, mint az a heves ifjú, aki hosszú önfékezés által a szelidség mintaképe lett Genf püspöki székében és akit Szal. Szt. Ferenc néven a szent egyházdoktorok sorában tisztelünk. A milánói dóm mennyezetére a márvány szinte csipkekönnyedséggel borul. Ádám Krafft vésője a kőből gyönyörű, kecses, szinte lehetetlen szentség-házat tudott kiremekelni a nürnbergi templomban. A csúcsíves székes-egyházak kő-rózsái is ilyen, anyagmeghazudtoló türelmes munka árán készültek. De ehhez a faragóművésznek emelkedett lelkülete szükséges. Éppen a kölni dóm tornyának díszait kicsipkéző kőfaragóról mondják, hogy amikor valaki fölöslegesnek mondta nagy lelkiismeretességét és pontosságát, hiszen munkája eredményét alulról úgy se lehet látni, ő azt felelte, hogy az Úristen számára csinálja, az pedig látja. Ha ennyire emelkedett, Istenre néző álláspontról ítéled meg a magad

megnevelésének krisztusi munkáját, akkor bizton célt érsz és megérdemle! Napoleonnak Goethehez címzett dicséretét: »Voilà un homme!« Ime, egy ember, akin több az angyali, mint az állati vonás! Ember, aki az isteni Mester módszerét alkalmazta magára: »Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok is tökéletes!«

Ehhez a csúcs-teljesítményhez vezető lépcsőfokokat így jelölte meg az Úr Jézus: »Aki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye föl keresztjét mindennap és kövessen engem.« (Luk. 9., 2—3.) Ez a kereszt az egyiknél a hirtelenség, a másiknál az érzékiség valamelyik formája, a harmadiknál a jóra való restség, a negyediknél a nyelv zabolátlansága, az ötödiknél a szeretetlenség elleni harc lehet egy-két másik nagy kereszt társaságában. Hát ezt a keresztet mindennap hordozni kell bizonyos magassáig. Ezeknek az önmegtagadásoknak a végén int a tökéletesség hegye. Aki alsóbbrendű életét odaadja, az megnyeri a felsőbbrendűt — a testi életen, mint talapzaton emelkedik a lelki szabadság szobra. »A kevesebbet a többért elhagyni a legeszszerűbb dolog a világon. Pedig az önmegtagadás semmi egyéb« — írja Holik Sámuel az »Út« c. folyóiratban. (I. 8. sz.) Ugyancsak az ő szavaival fejezem be ezt a levelemet: »A nagy Newton sírján ez áll: »Genus humanum superavit.« (Meghaladta az emberi nemet.) Mindenki, aki annyira viszi, hogy lába alá gyúrte magában a torzon-borz ösztönéletet, diadalkapu alatt jár, győzelmi evoë-hangok virágosőjében, melyek erkölcsi öntudata mélyéről boldogan röpködnek feléje: »Meghaladtad az emberi nemet!« Mert az ilyen valójában már krisztusi, istenemberi magasságot üt meg.« Ez csakugyan már megtalálta a titkát annak, hogy hogyan lehet a földhöz tapadó járás helyett szárnyalni és akár a lelki sztratoszféráig fölhatolni. »In nomine Christi vincas semper.« Honorius császár pajzsának ezt a feliratát tedd meg önnevelésed jelmondatává!

Tisztaság.

„A tisztaság fél-egészség“
(Közmondás)

A formaművész Fr. Rückert, aki Kelet versformáit is mesterien kezelte, »Ghasele« címen írt egy verset, melyet egészében ideiktatok. Tartalma és formája egyaránt megérdemli, hogy a nyár folyamán könyv nélkül megtanuld. Szól pedig a következőképen:

Rein gehalten dein Gewand,
Rein gehalten Mund und Hand.
Rein das Kleid von Erdenputz,
Rein von Erdenschmutz die Hand,
Rein von Erdentrutz das Herz.
Rein von Gier der Lippe Rand.
Aussen sei die Schwelle rein,
Innen rein des Hauses Wand;
Das einsprechen kann im Haus
Reiner Gast aus Himmelsland.
Reiner Schmaus und reiner Kelch,

Rein von Rauch des Herdes Brand,
Sohn! die äussre Reinigkeit
Ist der inneren Unterpfand,
Rein gehalten Hand und Mund,
Rein gehalten dein Gewand!

Amit orvosoktól, orvosi rendeletre hivatkozó egyénektől, tapasztalt emberektől a tisztaságra, mint »fél-egészségre« vonatkozólag hallottál, azt váltsd valóra, anélkül, hogy a piszkos munkától irtózkodni szabad volna. Van elég víz a világon a szenny és mocsok lemosására. De aztán ne kíméld a vizet! Étkezés előtt mindenestre mosd meg a kezedet! Ha kénytelen voltál olyan tárgyhoz nyúlni, amely esetleg fertőzést is okozhat, akkor természetesen valami fertőtlenítőszert is tégy a vízbe. Ezt el ne mulaszd olyan esetekben, mikor valami seb van a kezeden! Nyáron jó, hogyha naponkint nem tudsz fürödni, letusolod, vagy lemosod magadat. Az izzadság a porral összekeveredve, bőröd pórusait eltömi és megnehezíti a bőr lélekzését. Vigyázz arra, hogy testednek azok a részei, amelyeken jobban megragad a mocsok, kellő tisztogatásban részesüljenek. Baden-Powel írja, hogy rendes embernek arra is van gondja, hogy lábujjainak a köze is mindig tiszta legyen. Éppen azért azt ajánlom, hogy nyáron rövidebb legyen nyírva a hajad, ami a hajgyökér erősítésére is előnyös. Általában ne használd a fejeden kenőcsöt, amint hogy az illatszerek se válók a fiúknak. Én azt tartom, hogy olyan egyének nemcsak piperkőcök, hanem bizonyos tisztasági hiányokat is el akarnak leplezni, mint ahogy a művelt nyugaton a parókák fénykorában külön vakarót tartottak a vendéghaj alatti élősdiek fékentartására.

Cipődet és ruhádat tartsd tisztán és rendben. Ha van személyzet a tisztogatására, ám bízd rája, de ne láss lealázó dolgot abban, hogy itt-ott magad takarítod ki a cipődet és magad keféled ki a ruhádat. »Magad, uram, ha szolgád nincsen!« A cserkész táborban is ez az elv és gyakorlat, másutt is megteheted. Semmivel se lealázóbb a cipőd tisztítása, mint a vadászfegyvered vagy töltőtollad kitakarítása használat után. Ismerek urat, aki ezeket a dolgokat nem bízta másra, mint ahogy a fehérenemű-szekerényét is maga tartja rendben. Ha most nem tanulsz meg, katonakorodban nagyon sok keserves élményben lesz részed — az ügyetlenséged miatt. »Amit magad megtehetsz, azt ne bízd másra!«

Diákholmid a nyáron is legyen rendben! Szobád ne hasonlítson lomtárhoz, hanem tartsd annyira tisztán, mint ha nap-nap után szigorú fölülvizsgálatot tartana valaki a házad táján. Általában vigyázz arra, hogy belső rendezettségednek megfeleljen a külső és viszont. Holmidat akár vaksötétben is meg tudd találni: annyira helyén legyen mindig minden! Általában tartsd szemed előtt annak az ifjú bűnözőnek a mondását: »Ha szüleim megtanítottak volna arra, hogy minden este fölakasszam a kabátomat, nem jutottam volna börtönbe!«

Hasz oda, hogy szomszédságod is tiszta legyen Schiller szerint:

„Es kann der Frömmste nicht in Frieden leben,
Wenn es dem bösen Nachbarn nicht gefällt.“

A legtisztább sem élhet mondjuk: higiénikusan, ha a szomszédság

bacillustelep. Ha ezen nem változtathatsz, akkor a bacillus-tanyák hatását minden úton-módon közömbösítsd! Azt a kis kört azonban, ahová tekinteted és munkabírási sugara elér, tartsd tisztán — a járdán található közveszélyes főzeléklevelek és gyümölcshéjak eltakarításáig. Ha Sigrid Undset kicsi korában a járdákról eltakarította a földi gilisztákat — merő jószívűségből, Te is emberbaráti szeretetből eltakaríthatsz ilyen szemetet, — másnak az útjából, de talán a magad jól fölfogott érdekében is, hiszen a hulladék rothadása megfertőzheti a levegőt, amely pedig közkincs. Goethe mondásával fejezem be levelemet:

„Jeder kehre vor seiner Tür,
Und rein wird jedes Stadtquartier!“

A tisztaság közkincs. Ezt mindenkinek óvnia kell, nem pedig prédálnia. A rövidlátó azt mondja: »Nem az én dolgom!« Az okos ezt: »Mínt hogy senki se vallja a magáénak, hát elvégzem én — közérdekből, a 3. cserkész-törvény szellemében«, mely tudvalevőleg így szól: »A cserkész, ahol tud, segít.«

Nyugodtság.

„Aequam memento rebus in arduis
servare mentem.“

(Horatius)

Az ásványtanban különböző keménységi fokokról tanultál. Fel-tűnt a zsírkő, homokkő, mészkő, tűzkő különböző keménysége. El-elgondolkoztál bizonyára a gyémánt és korund keménységén, melyet a természet ereje, az acélén, melyet az emberi ész és kéz kovácsolt óriási keménységűvé, hogy minél nagyobb legyen az ellenálló ereje, s kívülről jövő nyomás vagy ütés ellenében. Nos, az igazi jellemet nem hiába mondják gyémánt-jellemnek. A felületes szem a gyémánt csillogását fogja elsősorban megcsodálni, de a mélyreható tekintet azt a keménységet is, amellyel a természet ezt a széndarabot nagy nyomás és óriási hőmérséklet mellett fölruházta. Az igazi jellem is tündököl, de ugyanakkor nagy keménységével is imponál.

Nos, ez a keménység abból a rendületlenségből való, amelyről Horatius énekel: »Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae.« Erről írt Arany: »Hallottad e szót: rendületlenül?«, Petőfinek: »Ha férfi vagy, légy férfi!« című verse is ebben a tárgykörben mozog. Az ő közismert megállapításait és tanácsait tudottaknak tételezhetem fel. Azért inkább Kemény Zsigmondnak a következő kevésbé ismert bölcs mondását ajánlom megtanulásra: »Aki néhány percet úgy élt át, hogy magát nem becsülhette, a gyémántként, mely törést kap, sohasem képes úgy összegyűjteni és visszaragyogtatni a sugarakat, sohasem képes úgy örövendeni, mint eddig tevő.« Nem magának a nyugalomnak, a higgadtságnak pillanatokra szóló elvesztése okozza éppen ezt a törést, hanem maga az a hirtelenség, mely előbb-utóbb úrrá lesz az illetőn, ha nem küzd ellene állandóan az egész vonalon. Sok igazság van Jókainak abbéli megfigyelésében, hogy az erény megőrzésének

egy titka van: »nem tenni meg az első ballépést. Az elsőt meg nem tenni, nagyon könnyű. A másodikat meg nem tenni: már nagyon nehéz. A harmadikat meg nem tenni, talán már lehetetlen. S aztán jön a többi.« S nagyon jól tudjuk, hogy az, aki cselekedetet vet, szokást arat. Az, aki minden szíre-szóra kijön a sodrából, nagy dolgokban se fogja magát mérsékelni tudni. Az ilyen emberek rendszerint állandóan ingerültek, részint a külső kellemetlen benyomások miatt, részint azért, mert »nemcsak az egész világ esküdött össze ellenük,« hanem azért is, mert a belső rendetlenség, szégyenérzet, lelkiismeret-furdalás, félsz is fokozza lelkük háborgását. Örökké viharzó tengerben nem igen található hibátlan, drágagyöngy. Az ilyen kedélyileg ki nem egyensúlyozott emberek ritkán nevelődnek ki egészen. Nem nyugodtak, amikor latolgatni kell és még kevésbé azok, mikor a végrehajtásra kerül a dolog. Ne érts félre! Nem apáthiát ajánlok, hanem önmérsékletet, higgadságot, nyugodt megfontolást és cselekvést. Ha valakinek a kedélyvilága egy külső inger esetén rögtön változik, akkor azt a kedélyháborgást jókora adag »tűrőm-olajjal« kell mérsékelni, talán nap-nap után, amíg meg nem tanulja azt, hogy az ingerekre nem érdemes, sőt nem is tanácsos jobban reagálni, mint amennyire erejük és tényleges értékük megkívánja. A reagálás előtt jó tízig, vagy akár ötvenig számolni, nehogy hirtelen ostobaságot kövessünk el. »Vorgetan und nachbedacht hat manchem schon viel Leid gebracht.« A börtönök lakói sok elégiát és gyászéneket tudnak a hirtelenségről énekelni. Azért itt újra eszedbe juttatom mindazt, amit a nyelv megfékezéséről írtam. Szokd meg azt, hogy minden szót a lelkiismereteden szűrsz meg, mielőtt kimondanád. Népiesen szólva: rágd meg jól a szót, mielőtt fogaid sövényén a homérosi »herkos odontón«-on átengednéd kiszámíthatatlan útjára, amelyen talán »halál-sugar«-nak fog bizonyulni. Továbbá: ne szokd meg a gesztikulálást! Neveld meg a kezedet! Hány ember kénytelen a börtönben évekig azon elmélkedni, hogy a kéz megnevelése mennyire alapvető fontosságú az önnevelésben. Ha ökölbeszorul, vágd zsebre és ki ne engeddd addig, még fellobbanásod le nem lohadt. Ehhez az elvedhez még a »szent harag«, a »jogos fölháborodás« eseteire vonatkozólag is ragaszkodjál! Az igazságok harcát nem ökölrel, még csak nem is élénk taglejtésekkel kell megvívni, hanem érett ésszel, józanul kovácsolt szellemmi fegyverekkel, a Szentírás szavai szerint: »Haragudván, ne vétkezzetek!« Ez a fegyelmezettség természetesen nem adódik magától, még kevésbé egyszerre (l. Foerster: Az élet művészete. Erziehung und Selbsterziehung. Payot: Az akarat nevelése. Fassbender: Wollen eine königliche Kunst.). Ha itt-ott hirtelenségből hebehurgyán csináltál valamit, büntesd meg magad azzal, hogy újra megcsinálod — jól. Ha hirtelen haraggal vétettél, kérj bocsánatot az illetőtől! Ez a megalázkodás, mint valami keserű orvosság, bizonyára használ előbb-utóbb. Ezt meg kell tanulnod, mert különben sok kárt fogsz okozni önmagadnak és talán nevetséges is leszel. Egy Fontane nevű gróf hirtelen haragjában összetört egy értékes tükröt. Most feleségére rivallt: »Látod, csak kezem egy ütése volt szükség és az üveg visszaalakult porrá.« Szelid felesége azonban így korholta: »Egy csapásra sikerült eltörnöd azt a tükröt! Vajjon, ezzel szebbé és fényesebbé tetted? Hiszen leütötted azt a barátodat, aki neked mindig híven megmutatta,

hogy haragodban mennyire útálatos tudsz lenni!» Nos, a dühös kítőrésekkor mindig eltörhetik egy-két pillanatra egy tükör: a lelkiismeret. Vigyázz, hogy nagy baj ne legyen belőle! Caligula császár nevetséges viselkedését talán már ismered. Mikor egyszer egy nagyszabású ünnepélye napján rosszrafordult az idő, megparancsolta katonáinak, hogy lövöldözzenek az égre. A nyilak persze visszaestek és megsebesítették nemcsak a vakon engedelmeskedő katonákat, hanem a dühtől elvakult császárt is. Hát fékezd a haragodat, hogy saját-magadon ne ejts sebet ilyenkor, Orlando furioso módjára!

Szemérmertesség.

„A tisztátalanság tűz, mely az életet virágában emészti el, nemcsak a velőt, hanem az életkedvet, az energiát, a teremtő géníuszt is,“

(Prohászka)

Ha figyelemmel olvastad az »Útravaló« I. részét, akkor az a három fejezet, melyet a VI. parancsról írtam (Testi-lelki tisztaság; A pillanat rabságában és Fiúk és leányok címen) jóidőre elegendő nemi felvilágosításnak. Ebben a levelemben nem fogok olyan részletesen írni erről a kényes kérdésről. Ha a nyáron nem jutott volna a kezembe egy napló-töredék, melyben egy finomlelkű fiú szinte kétségbeesve kér felnőttektől felvilágosítást ebben életbevágó, fontos kérdésben (v. ö. Ch. Bühler Az ifjúkor lelki élete) talán szóvá se tenném újra. Hidd el Foersternek, hogy a fölvilágosítással sokszor úgy járunk, mint a röntgenezéssel: az erős sugarak könnyen roncsolhatnak olyast, aminek az életfolyamatok egészében döntő jelentősége van. (Foerster—Schütz: A nemi élet etikája és pedagógiája 172. l.). Azok tehát nem oldják meg azt a nehéz kérdést, akik orvosi könyveket bújnak a szervezetükben végbemenő forrongás élettani okainak és lefolyásának megismerése végett. Maga az ismeret talán veszélyes is a Te korodban, mint amely inkább olajat önt a tűzre, mintsem azt lohasztaná. Halljuk erre vonatkozólag a nagy laikus pedagógus (tehát a kérdést nem papi szemüvegen át néző) Foerster szavait: »A szemérmertetés a legnagyobb óvó erő nemi téren. Wolfram von Eschenbach a szemérmet az összes jó erkölcsök várának nevezi és Fr. Th. Vischer író joggal mondja: »A titkolás nem tettetés; elvész a nép, melyből kihal a szemérem.« Ma, sajnos, nagyon el van terjedve az a fölfogás, hogy a szemérmertetés elmúlt sötét időkől maradt csökevényes szerv... Csak azon lehet csodálkozni, hogy még természettudományos íróknak a figyelmét is egészen elkerülte az a biológiai tan, hogy ily mélyen gyökerező ösztönöknek mindig alapvető biológiai szerepe is van, melyeket a fölületes ész talán éppen azért nem ért meg, mert éppen ő ellene alkotott védőszervek azok, tudniillik védenek azon veszélyek ellen, melyek legmélyebb élettevékenységeinket a kíváncsiszkodó reflexió ellen védik... A figyelemnek erre a térré való összpontosítása a legnagyobb veszedelem; meggátlását tehát a nemi nevelés központjába kell állítani. Mert csak amikor a gondolat és képzelem világába hatol a nemi inger, tesz szert arra a zsarnoki

hatalomra, amellyel szemben minden felvilágosítás csődöt mond... A mult összes nagy nevelői a szemérem ápolásának nagy jelentőséget tulajdonítottak. Tudták, hogy a nemi nevelés feladata nem abban áll, hogy a gondolatot ráirányítsa a nemi dolgokra, hanem ellenkezőleg, hogy elterelje róla. Tudták, hogy ha az ész küldik ki a nemi indulatok ellen, mihelyt érintkezésbe lép velük, könnyen rabjukká lesz. Eljárásuk azért nem is direkt nemi nevelés akart lenni, hanem a vallási képzeletek ápolására irányult, melyek az embert nem csak az érzékiség, hanem az egész érzéki világ fölé emelik és szellemi rendeltetésében fenkölt élőképek, szimbólumok és igazságok által megerősítik.»

Igy ítéli meg ezt a ti életbevágó kérdéseket és a körülöttetek kavgó mérhetetlen piszkos, strandokon, mozivásznakon, színpadokon végighömpölygő áradatot egy ízig-vérig pedagógus, aki nem divatos kiélést hangoztató jelszavak szélkakasa, hanem a felelősségérzettől szíve mélyéig áthatott útmutató, aki olyan időben, mikor a tudomány tógájába burkolózott a hús- és vérimádat, mely szabadjára akarta engedni az ösztönt, miután már kigúnyolta a krisztusi erkölcsöt, megvédte a lelket és a lélek erőit. Foerster és néhány, az Egyháztól többé-kevésbé távolálló tudós abban a korban szinte úgy járt, mint a Herodotos történetírótól elbeszél, csodálatosnak mondható esemény. A gazdagságáról híres Kroisos (Krózus) királyt valaki megtámadta és már meg akarta ölni. Ekkor — írja a görög történetírás atyja — a király néma fiának, apja életveszedelme láttára, megoldódott a nyelve és rákiáltott az ellenséges katonára: »Ne öld meg a királyt!« Amit ezek a bátor pedagógusok az Egyház támogatására az erények királyának, az egyént és nemzeteket óvó szeméremnek a megmentése végett tettek, azt neked is meg kell tenned ösztönöd támadása idején, önmagad rosszabbik részével és egy-egy szabadszájú vagy éppenséggel szabados életű társaddal szemben: Ne öld meg magdban azt, aminek uralkodnia kellene!

Ami meg a nemi fölvilágosítást, magát az ismeretet illeti, sok éven át, az ifjúsági lelkievezetés útján szerzett tapasztalat alapján mondhatom: egy életbevágóan fontos ismeretre van szükséged, és ez az, hogy kicsi tested az Űristen elgondolása és a természet rendje szerint házasságra lépésedig csak levezetőcsatorna. Nemi szerv csak per abusum, visszaélés útján volna, mert ezt a jellegét majd a fajfenntartás adja és szenteli meg a házasságban. »A test nem a paráznaságért, hanem az Űrért van... Aki paráználkodik, a saját teste ellen vétkezik.« (1. Kor. 6. f.) Másutt meg: »Paráznaság és bárminemű tisztátalanság vagy fősvénység pedig ne is említessék köztetek, mint szentekhez illik; se szemérmertlenség, vagy ostoba beszéd, vagy trágárság...« írja Szent Pál az efezusiaknak. Azok ellen a szíren-hangok ellen pedig, amelyet saját véred, magukról megfélelmező ember-társaid vagy talán a művészet, vagy tudomány leplébe bújt »modernség« hallat, egy Odysseus előrelátásával és céltudatosságával kell védekezned. Amint ő az árbóchoz kötöztette magát, kösd magad Te is elvekhez, lelkiismereted szavához, mint megannyi árbóchoz, amelyektől tágitani árulás volna érintetlen multaddal és a lelkiség, az erkölcsi fensőbbiség jegyében leélendő jövőddel szemben. Fékezd a képzeletedet! Ha itt-ott sikamlós területen éred, tégy úgy,

mint az az ember, aki, hogy, hogy nem, síkos lejtőn találja magát: ilyenkor minden igyekezetteddel azon légy, hogy azt a területet el tudd hagyni anélkül, hogy elbuknál. »Ville qui parlamente est à demi rendue.« Foglald el magadat hasznos teendővel. Ha vakációzás címen szüleid nem adnak munkát, akkor neked magadnak kell hasznos és módjával szórakoztató munkáról gondoskodnod. »Tétlenség az ördög párnája.« Még év közben se volna helyénvaló az egyoldalú tevékenység, a könyv-falás. Nyáron még kevésbé ajánlom ezt az egyoldalúságot, bármennyire is únos-úntalan hangoztatom a szellemi önképzés fontosságát. Év közben tanulmányaid állapítják meg olvasmányaid kánonját, most magad diktálhatod az irányt és a tempót. Zsinórmértékül válaszd Prohászka mondatát: »A szép erkölcs a leg szebb remekmű. Ellenben az erkölcstelen ember romlás és rothadás; nem alak, hanem alaktalanság; nem ritmus, nem arány... Az erkölcstelen ember rendezetlen, kaotikus világ, hol erők, küzdenek és kialakulni mégsem bírnak. Legyetek Isten fiai, különb emberek!« (Elmélkedések). »Folyton és erőlesen kell dolgoznunk. A kitartó munka szívósságot ad az akaratnak, hogy ne legyen olyan, mint egy gummi-darab, melyet húzni-vonni lehet, amerre tetszik« — mondja ugyancsak Elmélkedéseiben. Ebből a lelki táplálékból mindennap élvezz egy csipetnyit, akár a Sík—Schütz imakönyvben elszórva, akár a Prohászka gondolataiból szerkesztett a »Szentlélek hárfája« című imádságos könyvben, vagy az »Elmélkedések az evangéliumról« címen összefoglalva találod. Jegyezz ki mindig néhány megszívlelendő gondolatot és lehetőleg tanuld is meg! Ha nincs idő a szüleidtől rádbízott, vagy önként vállalt testi munka miatt, akkor ezt a munkát telítsd lelkiséggel. A többször idézett Fr. W. Weber mondja: »Die Arbeit ist das beste Gebet.« Ifjú életerőtől duzzadó szervezetedet meg kell dolgoztatni, hogy a test mindig a lélek uralma alatt tudjon maradni.

Sok kézügyességet és hasznos dolgot tanulhatsz az »Ipar könyvei« című sorozatban, vagy a »Zászlónk diákkönyvtára« füzeteiben. A stuttgarti Franckh-cég Bastel—Buch címen tizenöt ilyen »ezermester«-szerű kötetet adott ki.

Ime, az indirekt küzdés a feltörekvő, az okatlanul és jogtalanul érvényesülni akaró nemiség ellen. Ez a védekezés, mint látod, a figyelem elterelése kellő elfoglaltság, sport, vagy egyéb szórakozás alakjában. Eddig rendben is volna minden, — veted ellen bizonyára, — de mit csináljak, ha rossz álmok, itt-ott csak félszemmel látott képek, félfüllel hallott és mégis emlékezetemben megragadt beszéddel és közelebb nem részletezhető úton-módon támadó, ösztönös séged szinte elemi erővel támadja és csapkodja azokat a gátakat, melyeket a helyes és előrelátó nevelés és egy még nem egészen befejezett önnevelés emelt jobb időkben?!

Fiam, mi öregebbek is éreztük saját testünkön azt a fájó dualizmust, melyről Szent Pál olyan nyíltan panaszkodik. Mi tudjuk, hogy a fiatal lélek nem angyal. Sőt, igazat kell adnunk a francia miniszternek, aki egyik törvényjavaslatát így okolta meg: »Az obszcenitás ma már annyira túlteng, hogy nem marad meg azok között a keretek között, ahol csak egyes kíváncsiak felkeresik, hanem túlszorul a szennyes falakon és mindnyájunk szeme elé tolakszik.« Szo-

morú tény, de struccpolitika volna letagadni azt az inger-halmazatot, mely strandokon és azokon kívül rontja a szemérem-érzetet. Itt nem elég a józan belátás, hogy »Geniessen macht gemein«, hogy a nemi visszaélés olyan egy ifjú lelkén, mint a pásztortűz helye a májusi pázsiton. (Az előbbi Goethetől, az utóbbi Prohászktól való.) Itt talán csődöt mond az is, hogy ösztönöd szavával szemben, mely azt súgja: »Csak most, ez egyszer!«, neked mindig egy határozott tagadást kell készenlétben tartanod: »Ez egyszer semmi esetre sem!« Goethe tanácsa értelmében: »Nur heute, heute nur lass dich nicht fangen, so bist du hundertmal entgangen!« Itt állandóan a vallásnak kell az erkölcsnek védelmére sietnie. Szent Pál is panaszkodik: »Tövis adatott nekem az én testembe, a sátán angyala, hogy arcomba üssön. Emiatt háromszor kértem az Urat, hogy távozzék ez tőlem, de azt mondta nekem: Elég neked az én kegyelmem, mert az erő az erőtlenségben lesz teljessé« (II. Kor. 11. fej.).

Az Úr kegyelmével való együttműködés fontos és a legtöbb esetben a döntő tényező ebben a harcban, mely valósággal Krisztus és a Sátán harcának mondható ifjú véredben. Erre is alkalmaznod kell halálös komolysággal a krisztusi ígét: »Senki se szolgálhat két úrnak.« Vagy az egyik, vagy a másik foglalja el trónját benned! Ennek a lelki szabadságharcnak győzelmes befejezésére kell lelki, szellemi és testi erőid egész latbavetésével fölkészülnöd. Lelkileg a szentségekhez való többszöri járulás útján. »Sehol sincs annyira otthon a tisztaság, mint az Oltáriszentség atmoszférájában« mondja Prohászka. Ugyancsak tőle való a következő idézet is: »Aki az oltárhoz méltón járul, abban a tiszta szív finom érzékké, a tisztaság féltékeny kincské lesz. Tisztulási folyamatok indulnak meg benne. Minden szentáldozás egy-egy beoltás a lélekfertőzés ellen.« Tóth Tihamér »A vallásos ifjú« c. kötetében (II. 201. l.) szintén közöl frappáns idézeteket. Hiszen a litánia is »szüzeket nevelő bor«-nak nevezi az Oltáriszentséget. A vakációt jó minden diáknak az ú. n. Szt. Alajos-ájtatossággal kezdeni, mely hat vasárnapra terjed és búcsúval jár, akár Szt. Alajos ünnepe előtt (jún. 21.), akár utána végzi el. Szellemi téren komoly könyvek olvasása és rossz könnyvek megvetése által kell küzdened a bűn ellen. A norvég Björnson mondását tartsd ebben a tekintetben is állandóan szemed előtt: »Kétféle könyv van: olyan, amelyik az életkedvet s a jó utáni vágyat fokozza az emberben — vagy olyan, amelyik nem fokozza azt. Az első az a jó könyv, a második pedig rossz könyv, még ha egyes részei kitűnően és zseniálisan is vannak megírva.« Ipsissima verba! Mihelyt egy könyv felkotorja benned az érzékiséget, dobd el! Annyi jó könyv van a világon, hogy rossz könyvre időd sincsen, nem is lehet! Jó könyv persze nemcsak a szórakoztató olvasmány, hanem még inkább a jellemképző. Az előbbit pihenő óráidban — két komoly foglalkozásod között, — az utóbbit azonban tudatos önképzés és önnevelés céljából vedd elő és egykönnyen le ne tedd! Ceruza és papír mindig legyen kéznél egy-egy jó gondolat följegyzésére. Fölületes társad talán unalmasnak mondja ezeket az olvasmányokat. Te ne ítéld meg szórakoztató, hanem az elmélyítést előmozdító tartalma szerint. Sapere aude!

A testi gimnasztika, ha nem merő dicsőség-szomjból történik a sportolás, szépen hasznosítható a lelkiesség diadalra juttatása terén is.

Piedesztál, talapzat lehet a leendő jellemnagyság szobrán! Nem kell kicsibe venni, de nem is kell túlbecsülni. Az akaratgimnasztika magasabb síkban mozog, de az alsóbb síkban kipróbált fogásokat s készségeket okosan fölhasználhatja itt is. A cél: a lelki embernek, a szent embernek a kinevelése, állandó tudatos emberfaragás, önmegtagadás és önmegszentelés útján. Hangsúlyozom a két utóbbit. Az érzékiséget meg kell nevelni az egész vonalon. Az, aki dobzsét mond a testi kívánságoknak más téren, bizony erős támadásokra lehet elkészülve a nemiség részéről. Csak koncentrikus és állandó önfékezés segít diadalra. De ha ez sikerül, akkor tested szentségtartóvá finomul, a legszentebb érzések és elhatározások ragyogóan tiszta hordozójává, bizonyos fokig Grál-edénnyé, melyről az isteni gondolatok tiszta tekinteted útján másokra is átsugároznak.

Ne tarts attól, hogy a szűztisztaság szervezetedre bármilyen hátránnyal is járhat. A materializmus aranykorában, sajnos, még az aprópénzre váltott orvos-tudomány is szabad kiélést hirdetett. Ma, hála Istennek, éppen az élettan hirdeti az Egyháznak mindig képviselt álláspontjával egyezően, hogy az a nézet téves volt. Forel, a híres tudós egyenest így ír: »Az a tan, hogy a tisztaság káros az egészségre, a rossz helyek találmánya.« Az oslói egyetem orvosi kara is odanyilatkozott a század elején, hogy nem ismer betegséget, mely a tiszta életből eredne, de igenis, számos olyant, mely a nemiséggel való visszaélésből ered. (V. ö. Marcell: A bontakozó élet IV. k. 115. l. is.)

Még egyet. Rombadólt hazánkat Nektek kell fölépítenetek. Az előző nemzedékekhez képest egy jelentékeny többlettel kell fölszerelve lennetek erre a gigantikus munkára. Nos, ezt a pluszt a szűztisztaságból kell merítenetek. Mikor a nemrég elhunyt Finácz Ernő előtt, aki akkor a nevelés-tudomány tanára volt, 70 éves korában a magyar tanárság tisztelgett, az ősz pedagógus nevelési elveit ebben foglalta össze: »Elsősorban tiszta életre kell nevelni az ifjúságot! Ha fiaink megtanultak tiszta életet élni, akkor azon a helyen, ahol az életben állítják őket, a tevékeny életet is elsajátíthatják.« Tedd központi ére nyeddé a testi-lelki integritást és hidd el, legalább is olyan mértékben származik belőle más testi-lelki előnyöd, mint amennyi hátrány hármalik egy tisztátalan életű ifjúra a nemiséggel való visszaélésből. Fináczyéval rokon E. Spranger fölfogása is a tisztaság nemzetmentő és nemzetfenntartó fontosságáról. Ne hagyj tehát magad megtéveszteni sem a bűnös elméletek, sem a szemeid elé táruló, gyakorlatba átvitt erkölcstelenség által. »L'ame se sent mourir dans un corps impudique« véli Cardonnel költő. Ez a túlzottnak látszó megállapítás több költői nagyításnál. Régi tapasztalati ténynek modern megfogalmazása csupán. Alexandriai Szt. Kelemtől idézi P. Varga László Hitbizonyosság és hitkérdés c. cikkében (Magyar Kultúra 1933. aug. sz.) a következő megállapítást: »Csak a tiszta élet tesz bennünket alkalmasakká Isten megismerésére.« De modern író (Du Bos) is ki meri mondani az ezzel rokon tételt: »Értelmetlen dolog az igazságokat látni akarni, hogy jobb ember legyek, ahelyett, hogy az embernek jobbnak kellene lennie, hogy az igazságokat megláthassa.« Ez az utóbbi nyilatkozat ugyan látszólag csak közvetve vonatkozik a tiszta életre, de valójában nagyon is közeli összefüggés állapítható meg kettő között különösen az ifjúkorban. P. Roh, svájci jezsuita írja: »Az istentelenek csupán azért

ígyekeznek a Credón rést ütni, mert a hitvallás háttérében ott van a Dekalogus (a tízparancsolat).» A »fiatal óriások«-ra, kik szellemi és testi »Sturm und Drang«-korszakukat élik, ez fokozott mértékben áll. Nem egy azért tagadja le a csillagokat, mert nem tudja útmutatásukat követni. Tehát a várható szellemi forrongást ne súlyosbítsd azal, hogy ösztöneidet magadra szabadítod, ahelyett, hogy megfékeznéd. Ezen a téren erősnek és kitartónak kell lenned a döntő győzelemig. »Nincs harciasabb erény, mint a szűztisztaság. A tisztaság békét nem ismer. A szűztisztaság képezi virágát a férfikor gyümölcsöt hozó tevékenységének. Mily hasznos tőke a küzdelmes életre a sértetlen ifjúság« — mondja Prohászka (v. ö. Réé Andor: Prohászka és az ifjúság. Székesfehérvár 1933.). »Tisztaság az erő fészke« — a lelki és testi erő egyaránt. Óvd tehát, mint a szemed fényét!

Alázatosság.

„Dieu seul est grand !“

(Bossuet)

„Csak a szerénynek nem hoz vágya kint.“

(Vörösmarty)

Kedves Kisöcsém! Krisztus Urunk mondotta, bizonyára sokkal többször, mint ahány esetről a Szentírás szól: »Aki magát megalázza, fölmagasztaltatik.« Szent Ágoston, az emberiség egyik legmélyebbre ható elméje, erre vonatkozólag így ír: »Magnus esse vis? A minimo incipe!« Nagy akarsz lenni? Kezdd a legmélyén! Minél magasabbra akarod emelni jövőd büszke épületét, annál mélyebbre kell ásnod annak megalapozása végett, akár egy Volta alázatos hitével, aki természettudományos kutatásai közben nem egyszer így fohászzkodott: »Mily nagy az Isten!« Egy másik meg így: »Minél jobban foglalkozom tudománnyal, annál jobban látom, hogy a tudomány csak kerülő út a valláshoz.« Robert Mayertől, Newtontól, Ampèretől hasonló szerény és alázatos beismeréseket ismer a világ. Ma már újra az igazsághoz és rangsorhoz híven, nagy betűvel írják az Isten nevét és kis kezdőbetűvel a tudományét, pedig a fölvilágosodottság éppen ellenkezőleg tette évtizedek óta. A röpülés, a sztratoszférába való eljutás, a holdba tervezett röpülés századában is szükség van alázatosságra. Egyik írónk szerint újból meg kell tanulnunk szerényeknek, kicsinyeknek, igényteleneknek lennünk. »Csak a szerénynek nem hoz vágya kint.«

Mindezt annak ellenére is mondanom kell, hogy a mai közfelfogás általában a gyors érvényesülésre és a hír szárnyaira való jutásra rendezkedett be. Eleve tiltakozom azonban az ellen, hogy az élıhetetlenség vádjával illessen valaki. Nem az élıhetetlen ember a férfi-ideálunk, hanem az, aki kellő adag szerénységgel tudja mérsékelni jogos és okos törekvését az élet, jobban mondva: a megélhetés biztosítására. A »Sein!« és nem a »Schein!«, a lényeg, nem pedig a látszat a fontos! Kellőképpen föl kell készülni, mielőtt az ember egy pozíciót el akarna nyerni, ha nem akar előbb-utóbb kudarcot vallani, mint annyi más »fiatal daru«, mely vezető szerepet akart játszani, mielőtt a vezetésre szellemileg és jellemileg kellőképpen fölkészült volna. Mennyi keserű igazság van a mélyen gondolkodó Lessing e szavaiban:

„Die Wage gelicht der grossen Welt,
Das Leichte steigt, das Schwere fällt!“

Fájdalom, nem egy esetben találó is ez az epigramma. Hány fiatalembernek lehetne föladni azt a kérdést, melyet Csaplár Benedek, a szociálistától leütött tudós piarista, tett föl egy, a doktori címét hangsúlyozó fél-tudósnak: »Doctor: etiam doctus?« Bizony, a legtöbb esetben egy őszinte lelkiismeret vizsgálat meggyőzne arról, hogy messze vagyunk még az entelecheiától, attól a tökéletességi foktól, amelyre tehetségeink és képességeink predestinálnak, de csak azok teljes kiművelése esetére. Amíg csak »in fieri« vagyunk, főképen addig, míg a legnagyobb uralmat, az önuralmat jelesre nem tanultuk meg, csak tanuljunk, tekintsük csak magunkat inasoknak, féligmeddig legényeknek, de semmiesetre se mestereknek, akikre vezetőszeret várhat, mielőtt arra teljesen fölkészültek volna. Nagy dolgokra fokozott mértékben alkalmazzuk magunkra a népbölcsességbeli igazságot: »Ki minék nem mestere, gyilkosa az annak.« Ne akarj előbb tanítani, mintsem eleget tanultál volna. Ha majd vérré vált benned, lényegeddé ment át az, ami lenni akarsz, akkor adhatsz belőle másnak. Messze van azonban odáig.

Frage nicht, was will ich werden,
Frage stets, was soll ich sein?

mondja Kernstock, német költő. Prohászka »Szerénység és hősiesség« c. cikkében így ír: »... az életbölcesség nincs emberre bízva, azért nem is győzi azt kidolgozni, hanem azt ő máshonnan, mégpedig már készen kapja. Ez már magában véve is ugyancsak hatalmas »parainesis« a szerénységre, hogy az életet csak vezetés alatt lehet helyesen s célszerűen formálni: szociálisan... Nem int-e mindez szerénységre, nevezetesen arra, hogy a szabadság ösztönére is szordinót alkalmazzunk, s hogy azt fékezni és helyesen gyeplőzni megtanuljunk?... Míg nem állt be a végzetes fordulat a rossz felé az önmagáról s önmagunk felsőbb igényeiről való lemondás felé, addig természetesen az ember óriásnak érzi magát s született úrnak; de ha az élet katasztrófái közt átment, vagy ha egészen közéjük zuhant, akkor aztán sokszor túlszerény, sőt hajótörött lesz. Nem csoda, hogy ilyesmi is megeshetik, sőt nem is oly ritkán! Mily könnyű pl., hogy a fiatalember nem érti meg magát, s hogy mikor élni akar, szomjasan fut az élet s az örö'n forrásai felé, ugyanakkor önmaga mérgezi meg életét, eltékozza a életerejét s az ideálok elborult egén nem látja többé azokat a csillagokat, melyek utat s irányt mutatnának neki. Ez a jobbmódúaknál gyakori eset.... Azok pedig, kik a vajúdo osztály miljöjében születtek... s a társadalmi és egyházi intézményeket kalodáknak nézni tanulták, könnyen mondanak le hitről, bizalomról, ideálokról, s csak az erőszak esélyeihez kötik reményüket. Úgy van az általában, hogy azok, kiknek a szenvedésből túlsok jutott, nagyon is szerények lesznek, túlszerények, úgyhogy lelkükről is lemondanak.«

Diákkoromban nagyon imponált Verseghy Ferenc verse:

„Nézd a búzakalászt, büszkén emelkedik az égnek,
 Mig üres: és ha megért, földre konyítja fejét.
 Kérkedik éretlen kincsével az iskola-gyermek,
 Mig a teljesező bölcs megalázza magát.“

Hát ez az! Ha egy fiú egy magaslat tetejére fel tudott kapaszkodni, már hajlandó Csimborasszót emlegetni. Később, mikor egyre magasabb hegyeket lát, egyre jobban látja a följutás nehézségeit is. Ostobának kellene lennie, ha még a legmagasabb csúcsra feljutva is (ha ugyan feljut oda) észre nem venné, hogy fölötte van a magas ég és még ennél is hatalmasabb az Ég és Föld Ura, a »Magaságbeli«, kiről Berzsenyi énekel a »Fohászkodás«-ban.

Az Úr Jézus, az élő Isten Fia, váltig az alázatosságot kötötte tanítványainak és ezeken keresztül az emberiségnek a lelkére. »Tanuljatok tőlem, mert én szelíd vagyok és alázatos szívű! »Aki közöttetek nagyobb akar lenni, legyen a ti szolgátok és aki közöttetek első akar lenni, legyen a ti cselédek. Valamint az Emberfia nem azért jött, hogy szolgáljanak neki, hanem, hogy szolgáljon...« (Mt. 20 fej.) Krisztus Urunk földi helytartóinak a címe pedig »servus servorum Dei« (Az Isten szolgáinak a szolgálója).

A másik egyén, kit Franklin Benjamin követésre ajánl: Sokrates, az ó-kor legnagyobb nevelője. Nos, az ő szavajárása az volt, hogy ő tanulatlan ember, aki csak abban mulja felül a többit, hogy tudja, hogy nem tud semmit, azok pedig még ezt az egyet sem tudják.

Ilyen magasztos példák ma, a kérészéletű sport- és egyéb rekordok bálványozásának a századában, nem hatnak teljes súlyukkal. Az emberiség egy része, főképen a tapasztalatlan ifjúság, a tünémenyesen felépülő felhőkarcolókhoz hasonló gyorsasággal szeretne az élre kerülni. Nos, az ilyen sebtiben megalapozott (?) karrierek nagyon gyorsan zsákutcában szoktak megrekedni. Tehát fogadd meg Prohászka tanácsát: »Nicht Karriere, sondern Charaktere!« Jellemek kellenek ma, nem érvényesülés! Jellemek pedig csak hosszú, alázatos és céltudatos önnevelésnek szoktak a gyümölcsei lenni! Nem agyaghoz hasonló hangulati felbuzdulásokon, hanem elvszerű és tervszerű, felelősségtől áthatott sziklaszilárd elhatározásokon és azok megvalósításán épülnek fel. »Paris n'est pas fait en un jour«. Türelem és kitartás kell ahhoz, hogy megfaragjuk azokat a köveket, amelyeket ehhez az épülethez fel akarunk használni, előbb a láthatatlan, földalatti helyeken, azután majd az alapok jó megrakása után, a föld fölött, a magam és embertársaim gyönyörűségére. Minden elsiegett munka megbosszulja magát előbb-utóbb. »Gut Ding will Weile haben« — mondja a német közmondás. Hát ne sajnáld ezt a szolid megalapozásra szükséges időt. Gyökérmunka ez, de nélküle hiábavaló volna a korai virágztatás erőltetése.

Hogyan tehet szert alázatosságra egy diák, aki, mint szoktuk mondani, ifjú óriás, akiben az önérzet talán zsiráf módjára ágaskodik mindennel szemben, úgyhogy sokszor még »az Istennek se« adja be a derekát, nemhogy emberi tekintély becsben állana előtte. Ocskó Lajos: »A mélységek lelkülete« c. szép munkájában külön fejezetet szentel ennek a kérdésnek: »Alázatosságra való önnevelésünkben olyan útmódot kell követnünk, illetőleg olyan eszközöket használnunk, ahogyan

értelmünk azt minél mélyebben megismerheti, a szívünk megszeretheti, ahogyan akaratunkat is tán leginkább képessé tehetjük, hogy természetünknek ellenkező ösztönzéseivel szemben a megismert mélyebb igazságot kövesse... Értelmünk szempontjából eszközeink főként az igazság kellő megismerése és a róla való elmélkedés; akaratunk szempontjából az alázatosság szerint való cselekvés és különösen a természetfölötti eszközök használata, értelmünk és akaratunk szempontjából egyaránt fontos a lelkiismeretvizsgálat... Thales úgy vélekedett, hogy önmagunk ismerete a legnehezebb tudomány, mert ezen ismeret megszerzése ellen folyton küzd önszeretetünk. Az alázatosság azonban végelemzésben akaratunkon múlik; akaratunkat pedig érzéki természetünk s különösen éppen kevélységünk nagy mértékben befolyásolhatja, úgy-hogy sokszor a legtisztább és legmélyebb ismeret is gyöngének bizonyul velünk szemben. Ez mutatja, hogy akaratunk részéről is nevelniünk kell magunkat. És miben, hol van e tekintetben eszközünk? Psychológiailag egyedül a cselekvésben, a tettben, magában az alázatosság szerint való életben... A gyakorlás eredményezheti a szokást, vagyis az akarat készségét... Mindenek előtt is mindennapi életünk fölkínálkozó alkalmait kell megragadnunk, hogy az alázatosságban gyakoroljuk magunkat... Jelentősek az alázatosság önkéntes gyakorlatai. Ajánlható minden oly cselekedet, mely a mélység lelkületét, vagy a büntudatot fölkelteti alkalmas; mint pl. Borgia szt. Ferenc eljárása, aki minden reggel, amint fölkelt, leborult és megcsókolta a földet, hogy eszébe juttassa semmi-mulandó voltát. Még inkább fölkínálkozik azonban a legtöbbünk számára, hogy minél egyszerűbbek és igénytelenebbek legyünk lakásban, ruházkodásban, táplálkozásban, az emberek részéről való bánásmódban... A régi szentek hangsúlyozták e tekintetben a testi munka jelentőségét is... De különösen ne vegyük igénybe a mások szolgálatát, hanem magunk szolgáljuk ki magunkat.« A cserkész táborozás bőséges alkalmat nyújt az igénytelenség gyakorlására, hiszen puha, ruganyos ágy helyett a földre, szalmára fekteti a fiúkat, egyszerű, frugalinak mondható étkezésre fogja őket és drága szőttesek és szőnyegek helyett illatos fűvet terít lábuk alá, míg fejük fölé nappal az ég kék sátra terül, éjjel egy lengő nomád, vagy egyéb szellős sátor feszül. Ma már egész nemzetek szükségét érzik annak, hogy az értelmiségi ifjúságot egyenként és összesen az év egy részében kivigyék a munkatáborokba, az édes anyaföld ölére, hogy egy időre ki tudjon bontakozni a kényelem és civilizáció egyéb előnyeinek fojtó karjai közül és megtanuljon együtt dolgozni a testi munkással, aki éppúgy testvére, mint a nagyváros előkelősködő szülőtte. Ez a rendszer természetesen szociális szempontból is nagy nevelő erővel bír, azonfölül, hogy önzetlenségre és a hazai rög mebecsülésére is ránevel.

Alázatosságra azonban a kegyelmi eszközök fölhasználása nevel legjobban. »Mindenekelőtt is higgyük egyszerű, gyermekded lélekkel a krisztusi hitnek minden igazságát... Azután pedig törekedjünk ezt a hitet minél teljesebben életünk zsinórmértékévé tenni... (Szentgyónás, imádság, stb.) Az általános lelkiismeretvizsgálat mellett okvetlenül szükségünk lesz a részleges lelkiismeretvizsgálatra is... Nap-nap mellett vizsgáljuk meg lelkiismeretünket, megállapítva, hogy mennyiben álltuk meg helyünket... Hibánkat őszintén megbánva, még erősebben föltesszük magunkban, hogy vigyázni fogunk a jövőben... Az ilyen

módszeres és kitartó munka nem lehet eredménytelen. Mi észre sem vesszük talán a haladásunkat, és lassankint mégis mássá leszünk, szinte kicserélődünk. Csak e tekintetben különösen arra kell ügyelnünk, hogy ne kapkodjunk, vagyis hogy ne könnyen hagyjuk el az alázatosság területét, hogy tán más erényt gyakoroljunk és csak az alázatosság szűkebb területeit se váltogassuk könnyen. Jusson eszünkbe a Krisztus követése szerzőjének bölcs mondása: »Ha évről-évre csak egy vétket is gyökerestül kiirtanánk, nagyhamar megvennők a tökéletesség csínyját. A fontos azonban mind e mellett az, hogy akarjunk alázatosak lenni. Akarjuk vállalni az önmehtagadást és az áldozatokat, amelyekkel az alázatosság cselekedetei járnak. Ha a nagyja talán eleinte nem megy, akkor akarjuk a kisebbeket, hogy lassankint hozzáadjunk a nagyokhoz. Amint jární, írni, olvasni nem tanulhatunk meg, hacsak mi magunk nem járunk, írunk, olvasunk, akármilyen gyarlón megy kezdetben, úgy akarni sem tanulhatunk meg akarás nélkül. És ha úgy érezzük talán, hogy nem tudunk akarni, hát akarjunk akarni és közben fogózkodjunk bele Isten felénk nyújtott segítő kezébe! Minden lehetséges a hívőnek!« »Bízzatok, én meggyőztem a világot!« »Mindent megtehetek azáltal, aki engem megerősít.« (Keresd meg a Szentírásban, pl. az 1 pengős kiadásban, melyet a Szent István Társulat adott ki, ezeket az idézeteket!)

A hosszúra nyúlt passust azért közlöm, hogy ez az értékes aszkétikus könyv, mely Erdélyben jelent meg (Szilágysomlyó, 1931.), nálunk is többé-kevésbé ismertté váljék, legalább is egyes részleteiben. Egyébként Prohászka Elmékedéseiben is passim nagyon sok értékes és felhasználható gondolatot találsz (l. Összes Műveinek a tartalomjegyzékét a 25. kötetben!).

Ha testi erődre vagy büszke, gondold meg, hogy egy idegszál, egy izom-rost megszakadása ennek véget vethet.

Ha éles elmédre vagy büszke, gondold meg, hogy a lángész is egész közel lehet a tébolyhoz.

Ha lelkihaladásod láttára, másokkal való összehasonlítás alapján, fog el a kevélység, gondold, hogy éppen a szentek tartották magukat mindig nagy bűnösöknek (nemcsak egy Augustinus és egy Rákóczi »Confessiones« c. könyve a példa erre); maga a kevélység a legveszélyesebb kerékkötője a lelkihaladásnak. Az Úr Jézus szavai szerint, ha nem leszünk olyanok, mint a kisdedek, nem megyünk be a mennyek országába. Ezeket a szavakat akkor intézte tanítványaihoz, amikor az elsőbbségről vitatkoztak. (Mt. 18., 1—5.) A két Zebedeus-fiú nagyra-vágyó kérésére pedig így szól: »Aki nagyobb akar lenni, legyen a ti szolgátok és aki az első akar lenni közöttetek, legyen valamennyinek szolgája. Mert az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy szolgáljon. Non ministrari, sed ministrare. (l. Márk 10. fejezet, 43—45.) Az a tanítvány, aki szangvinisztikus fölbuzdulásában erről és a saját törekénységéről megfeledkezett, ott kapta meg a kellő gyakorlati oktatást, mikor a kakas háromszor szólott és ő magára az Úr Jézus szavaira eszmélve, keservesen sírt — tagadása, tehát bukása miatt, holott előbb nagyon is fogadkozott, hogy ha valamennyien megbotránkoznának is, ő bizony nem fogja megtenni. »És Péter elkezdett keservesen sírni.« (Mk. 14. fejezet, 72.)

Ha talán itt-ott — diák szójárás szerint — nagyon szentesnek találd ezt a beállítást, gondold meg, hogy nagy-nagy emberek, rendszerint

nagyok voltak kicsiségük elismerésében: az alázatosságban is. Newton, aki pedig az egész csillagvilágot ismerte, így szólt: »Úgy vagyok, mint a gyermek, aki játszás közben a tengerparton itt-ott egy színes kagylót, vagy sima kavicsot talál, míg a világ-oceán ismeretlen marad előtte. Milyen nagy az Isten.... milyen nagy! — szokta mondani egy másik tudós. Szóval: »A megadás szelid nyomán kél a valódi tudomány«, ahogy ezt a »Szentháromság titka« c. versében Szt. Ágostonnal kapcsolatban hangsúlyozza Tárkányi Béla. (l. Walter János: Napsugarak I. 54. l.).

Minthogy leveleimben francia idézet aránylag kevés van, egy idevágót közlök és ezzel egyúttal befejezem leveletemet:

„Le fameux Duval, bibliothécaire du roi Francois I. er, réponderit souvent: »Je ne sais pas« — aux questions qu'on lui adressait sur différents objets scientifiques. — »Mais, lui dit un ignorant, le roi vous paye pour vos connaissances.« »Le roi me paye pour ce que je sais, répondit le savant; si c'était pour ce que je ne sais, les trésors du roi ne suffiraient pas.«

Ha már előkerested a francia szótárt, még egy idézetet közlök egy füst alatt:

„Sois humble! Que t'importe
Le riche et le puissant?
Un souffle les emporte.
La force la plus forte
C' est un coeur innocent!“

Hát, erre a »legerősebb erőre«, a szívtisztaságra törekedjél és nem fogod megbánni!

Szikla alap vagy futó homok ?

„Naturalia bona magna, spiritualia maiora, sed
maxima sunt aeterna.“ (Bernardus)

Azt írod: nagyon magas és nagyon is távoleső az a cél, melyet én kitűztem. Ki ér rá folyton az ég csillagaira tekinteni, mikor a földi utakat járja? Ebben az ellenvetésedben sok igazság és még több praktikum van. És nekem ezzel a ténnyel komolyan számolnom is kell. Elvégre nem akarok elvonatkozni a mai élettől, még kevésbé a felhők vagy pláne a Tejút távoli kódébe veszni, mikor Neked életutadra vonatkozó tanulságot, tanácsokat osztogatok. De, engedj meg, manapság a világ annyira kifordult évezredes sarkaiból, annyi a tévedés, még a legelembb, a rendíthetetlennek vélt erkölcsi világrend körül is, hogy — mint szoktuk mondani — a szó legszorosabb értelmében vissza kell mennünk az alapokig, hogy újra kellőképpen megalapozhassuk és sziklára rakhassuk azt a fölépítményt, mely a világnézetek kataklizmájának a rengésében megrongálódott. Azért írok én annyi mindent, nem egyszer bizonyára az unalomig hangsúlyozva, teológiai megvilágításban. Azért utalok az emberi gondolkodás főképviselőinek elcsépeletnek látszó és kevésbé ismert nyilatkozataira — újra, meg újra! Ha ma már nem egy tekintetben odajutottunk, hogy nemcsak egyesek, hanem egész töme-

gek feketének mondják azt, amit évezredek tapasztalata és a kinyilatkoztatás fehérnek állított, ha többen hisznek az álbölcseknek, akik *persuasibilibus humanae sapientiae verbis*, csillogó, de mákonyos szavakkal dobálóznak, holott tévedéseiket az elfogulatlan józan ész a limine vissza tudja utasítani, ha ezek az álpróféták főképpen a hiszékeny és a szenvedélyek szemüvegén át néző ifjúság tapsaira számítanak, nem volna-e bűn, ha az öregek ezeknek a modern hamelni patkányfogóknak a szemfényvesztésre egyszerűen szemet hűnynának?! Vigyázz a Szentírás ama ígéire, amelyek a báránybőrben közeledő farkasoktól óvják a lelkeket. Idekívánczik egy francia író szellemes megállapítása: »Értelmetlen dolog az igazságokat látni akarni azért, hogy jobb ember legyek ahelyett, hogy az embernek előbb jobb embernek kellene lennie, hogy megláthassa az igazságokat.« Némi rokonságot tart ezzel az elfogultságot konstatáló igazság-kutatásra vonatkozó nyilatkozattal az olasz Papininek (a Krisztus története, Szt. Ágoston, stb. sokat idézett mű hitvalló szerzőjének) az a szókimondó megállapítása is, hogy az erkölcs-telen egyén mindig keres tudományos igazolást is.

Ezek a súlyos megállapítások lényegében meg voltak már a szentatyáknál is, de a modern kor fiai a szentatya szavait mégis csak inkább mai megfogalmazásban szeretik olvasni. Szt. Ágoston az Uristen megismerésére vonatkozólag így ír: »Nemo invenit, nisi purgatus.« Alex. Szt. Kelemen pedig: »Csak a tiszta élet tesz bennünket alkalmasakká Isten megismerésére.« (v. ö. Varga László: Hitkételey és hitbizonyosság. Magyar Kultúra 1933., aug. sz.) Szóval:

„Wenn das Aug'nicht sehen will,
Helfen weder Licht noch Brill.“

A konvertita Franz Werfel is írja (Élhetünk-e Istenhit nélkül?) »hogya kezemet a szemem elé teszem, akkor a Montblancot is látatlanra vehetem.«

Nos. nagyon sok olyan mű-vak van manapság, („Il n'y a pire aveugle que celui qui ne veut pas voir«), aki már erkölcsi szemüvegén át megszüri az igazságokat, különösen azokat, amelyeket, mint erkölcsi igazságokat, a hús és vér megfékezésével kell valóra váltani. A theológia dogmatica még elhihető volna, ha nem kísérné nyomon a theológia moralis; a Hiszekegy még hagyján, de a dekalogus, a tízparancsolat az sok-sokezer ember szemében a »szabadgondolat« kerékkötője. Tehát: tagadja az egyiket, hogy ne kelljen követnie a másikat. Hogy ne kelljen az erkölcsstan áthágása miatt lelkiismeretturdalást éreznie, 'egyszerűen tagadásba veszi a hittant is. Először: egyes tételeit, mint nem »ésszerűket«, aztán, ha egyszer letördelt erről a legdrágább drágagyöngyről egyet s mást, a szenvedély és a gyarlóság majd gondoskodik az egész hitrendszernek a lerombolásáról. Goethe vak lantosa, ez a sötétmultú bűnös, egyenest az Égre vetíti fel a felelősséget azokért a bűnökért, melyeket a természet és lelkiismeret szava ellen elkövetett. Pedig már Salustius is megállapítja: »ubi per socordiam vires, tempus, ingenium diffluxere, naturae infirmitas accusatur: suam quisque culpam actores ad negotia transferunt.« (Bellum Jug. C. 1.). Egy Seneca, aki erkölcsi felfogás tekintetében sokkal fölötte állt, még jobban

látja ezt az elfogultságot. (v. ö. Alleram Gyula: Seneca erkölcsbölcselete 76 és kk. lapjait.)

Sajnos, nem egy ifjún teljesedik Szent Ágoston megállapítása: »Mivel nem akartam, Uram, Istenem, amit Te akartál, szükségképpen odajutottam, ahová magam sem akartam.« Ki tudja megállapítani előre egy kavics útját és romboló erejét, mikor könnyelműen útnak indítja valaki a hegytetőn. És vajjon még a leggyakorlottabb erő- és egyensúly-művész is teljesen biztos lehet-e abban, hogyha lefelé szalad a hegyoldalon, mindig egész biztosan kormányozni tudja tagjait? Sajnos, abban is igazat kell adnunk a nagy gondolkodónak és költőnek, hogy annak, aki lejtőre készül lépni, egy szabályt jól kell tudnia, azt t. i., hogy igazában csak az első lépésnek ura teljesen; a másodiknál talán már fut, a harmadiknál rohan, a negyediknél talán már zuhan és halálra zúzza magát. Azért váltig hangoztatom: »Principiis obsta!« »Das erste steht uns frei, beim zweiten sind wir Knechte« — mondja ugyancsak Goethe. Aztán vedd még fontolóra azt a körülményt is, hogy tudományos föltevések, nézetek, sőt igazságok elfogadása is lehetséges erkölcsi következtetések szükségszerű levonása nélkül. Elvetésük is legtöbbször közömbös erkölcsi szempontból. De a hitigazságok rendszerében egy tagadás is kiszámíthatatlan erkölcsi következményekkel járhat, különösen az ifjúkorban. Sok ifjú kételkedő és tagadó előbb az erkölcsi téren szenvedett vereséget és csak aztán »hajótörést a hitben«. Sok és hosszadalmas fejtegetés helyett egy gyermekkori megfigyeléssel érvelek. Ott történt Béga-menti falunkban, abban az iskolában, amely lényegében mai alakjában ott szerénykedik a volt »szerb« és »horvát község« határán. Akkoriban még nem állt vele szemben a templom, hanem vasárnap az iskola templommá magasztosult, amelyben az egyházfi volt az előimádkozó, a kántor pedig a pap. Persze, harmóniummal kísért ének volt az istentisztelet középpontja. Nos, egyszer elakadt az is, azaz elakadt a harmóniumnak a száva. Több sípjá nem szólt. Láttuk tanítónk kapkodását a hétköznapiakon, de akarmennyire ügyeskedett is, vasárnapra csak nem tudta megszólaltatni a sípládát. Ezekre a süket istentiszteletekre talán holtom napjáig úgy fogok visszaemlékezni, mintha csak tegnap nélkülöztem volna a harmóniumkísérte felemelő éneket. Egy szép napon azonban ájtott a leány-egyházba az öreg pap. Meghallgatta a kántor panasztát, mosolygott egyet, szétszedette a harmóniumot és — vagy hetven fiú és leány kíváncsiszkodó viháncolása mellett — rámutatott a sípokra terpeszkedő ujjnyi vastag porrétegre. A kántor még magához sem térhetett röstelkedő meglepetéséből, már is úgy szólt a romlottnak mondott harmónium, hogy öröm volt hallgatni. Bizony, sok ilyen porréteges lélek van manapság. Eltűri, hogy a hétköznapiság szennye megüledjen rajta, aztán egymásután elhallgatnak a régi, megszokott dalok, dallamok és kész a »néma kutya«, az a valaki, akinek nincs emelkedett mondanivalója az Úristen számára, de annál több káromkodása, türelmetlen és zúgolódó követelése. Ezeknek a fajtája és száma nőttön-nő. Ha légiónak mondanám, keveset mondanék vele. És hangoskodók is hozzá! A földhöz tapadnak és nem tudnak béka-perspektívájuk fölé emelkedni. Igazán Ovidius szavaival kell őket jellemezni: »Quamvis sint sub aqua, sub aqua, maledicere temptant.« Az eszménytagadók

is ezek sorában keresendők a legtöbbször. Ha találkozol velük — könnyen megismerhetők állandó »nem érdemes!« jelmondásukról, — gondolj Dante látomására: mikor a szkeptikusok iránt érdeklődött, kísérője, Vergilius, óva intette még a rájuk való nézéstől is: »Oda se nézz! Ha odanézel, megmerevedel és belebonyolódol magad is a szkepszisbe.« Azok is, akik ennek szalonképes formáját vállalták, lényegében sajnálatraméltó emberek, — boldogtalanságukért, mely perspektiva- és eszményszegénységük folytán lelkükön sötétlett. Egy Ibsen legszegényebbnek azt mondta, akinek eszményei nincsenek. A szkepsis jellemző képviselője, Anatole France — titkárának közlése szerint — egy alkalommal így expectorált: »Ha belepillanthatna szívembe, megborzna. Nem hinném, hogy a föld hátán szerencsétlenebb ember van, mint én... Sokan irigylik a szerencsémét. Pedig én sohasem tudtam, mi a boldogság, s egyetlenegy napig, sőt egyetlenegy percig sem.« Valóban, megrendítően igaz a szentírási íge: »Non est pax impiis.« És mégis hány fiatal egyén azzal próbálja olvasottságát fitogtatni, hogy ezt a »fin de siècle«-beli íróművészt is olvasta, mert »nagyon szép«, »nagyon szellemes« minden sora. Mintha bizony válogatás nélkül asztalunkon tarthatnánk minden tarka virágot, még azt is, amelynek mérges a kigőzölgése. Olvasmányaidra vonatkozólag (engedd meg, hogy erre a már tárgyalt kérdésre elsőrendű fontosságánál fogva visszatérjek), jegyezd meg a híres »Dreizehnlinden« szerzőjének tanácsát:

„Der ist ein Tor, der Bilsenkraut
Und Schierling sich im Garten baut;
Unholde Saat von Wildgewächsen
Streun ohnehin schon hundert Hexen.“

És ha valaki esztétikai érvekkel próbálná rád tukmálni az ilyen szerző könyveit, szegezd ennek a kíváncsiskodásoknak neki azt a francia szellemes és nagyon találó gondolatot, hogy a lélek aranyserleg, amelyben maró anyagnak a nyomát mindig észre lehet venni. Rokoni ezzel Tompának az a gondolata, hogy a jellembeli törést, akár egy anyajegyet, holta napjáig sinylí az ember. »Ein Riss an der Ehr' heilt nimmermehr.« Az »Aranyzilánkok« szerzője, Sylvain írja: »Értelmed, s szived olyan, mint a ház, amelybe lakókat fogadsz. Vannak eszmék, amelyeket, ha egyszer lelked szentélyébe költöztek, nagyon nehéz ismét kilakoltatni.« A német szellem-óriás még tovább megy, midőn ezt írja: »Für die Jugend ist eben das Beste gut genug« Ha ilyen magas követelményeket állapít meg az ifjúságra Goethe, mérd össze s olvasnivalódat az értékek hierarchiájában található első és felső értékhez: az erkölcsi mértékhez. Az összevissza, válogatás nélkül való olvasás se szellemi, se erkölcsi szempontból nem helyes. Ha a morális és esztétikai szempontok ütköznek, habozás nélkül az erkölcsiek előtt hódolj meg. Esztétikai hiányokat később könnyű lesz pótolnod, erkölcsieket és vallásiakat nehezen, vagy éppenséggel sehogy sem. »Könnyebb egy világot felépíteni, romjaiból, mint a hitet, ha egyszer szívünkben elveszett.« Sapere aude! Ne mondd, hogy egy múlt századbéli író, mégha a világhírű Eötvös is az, akármennyire mély gondolkodó is volt, ennek a

szerencsétlen mai, a XX. század kiábrándult nemzedékének a problémáit nem láthatta egész nagyságukban előre, tehát a reá való hivatkozás nem egészen szerencsés érvelés. Ezek a problémák örök és mégis mindig új arculatúak. Egyébként a mai ifjúság köréből is föl tudok hozni példát. Marcell Mihály a »Bontakozó élet«-ben (III. kötet 215. l.) egy megrendült léleknek megrendítő levelét közli: »Amiket olvastam, azok támadó erők lettek bennem. Ledöntötték a régi világomat. Sajnos, mégsem volt olyan erejük, hogy az új világot ki tudták volna építeni. Csak törmelék maradt bennem, mert nem tudtam komoly kritikával kimérni az új gondolatok értékeit. Most már látom, hogy még a nagy szellemek is azt mondják, hogy az életet Istentől függetlenül nem lehet élni. Sajnos, hogy csak sokáig tartó keserves lelki szenvedés után jutottam el idáig.« Ne vedd tehát túlzásnak, ha a német Hilty így ír: »Ha minden idők és minden nemzet irodalma és a négy evangélium közt kellene választanom, habozás nélkül a négy evangélium mellett döntenék.« Ez az a köszikla, melyről az Úr Jézus szól (Mt. 7. 24.). »És szakadt az eső, jött az árvíz, fújtak a szelek és rárohantak ama házra; de nem dőlt össze, mert kösziklára volt építve«, míg a koreszmék homokjára épített ház összedőlt a viharban és »nagy volt romlása«. Sohase akarj azok közé tartozni, akik »az igazságtól elvonják hallásukat és a mesékhez fordulnak.« Szíveled meg Széchenyinek a levelét. Leközlöm úgy, ahogy a Zászlónk 1934—35. Diáknaptára hozta: »Nagyságos, legdrágább Atyám! Mielőtt távoznék, még egyszer örömpresve és megindult szívvel köszönöm meg azt a sok jót, melyet a nagyon szeretett atyai házból kaptam, s melyeknek sokaságát sohasem érdemeltem meg. Az én dadogó nyelvem nem tudja elmondani azt a forró köszönetet, mely bennem él, s mindig fog élni; de nem is keresek én szép cifra szavakat... szavakkal nem is lehet eléggé köszönni, csak hálados tettekkel. Jó Szüleimnek én mindig örömet szeretnék okozni; boldogságom akkora lesz, mint az Ő megelégedésük a fiukkal... Mindazt követni és tisztelni fogom, amire Édes Szüleim engem tanítottak. Az életem célja, hogy az erények útján járjak. És, ha majd egyszer sok év után, Isten segedelmével a világon átvándoroltam, Atyámnál, az Istennél fogok találkozni jó Szüleimmel... Ameddig pedig itt a földön járunk, meg kell találunk azt az utat, melyet Szüleink nekünk nyitottak a sok jótétemény által, s példájuk által, mely mindig a Vallás és az Erény felé mutatott, s meg is kell maradnunk ezen az úton; bizonytalan, céltalan útra nem megyünk. Szépen az egyes országúton maradunk, amelyen annyi jó keresztény jár, — semmi ujság nem csábít el minket új módokra; megmaradunk ősi szent vallásunknál, követjük pontosan s Istenben hiszünk és reménykedünk, követvén törvényeit és nem törődve azzal, hogy némely ügyeskedő felvilágosultak mit fundálnak ki, mert azok álkáprázatok. Így bírjuk majd elviselni a világ nyomorúságait, s biztosan érünk célhoz. Én is odaérek majd, ahová Édes Szüleim. Most pedig kérem Atyám áldását, bizalmát jószándékaimhoz. Sohasem fogok gondot okozni Édes Szüleimnek, s legjóságosabb Atyámnak és Anyámnak örökre jó és hálados fia maradok: Széchenyi István.«

Arany János »Fiamnak« című költeményében így sóhajt fel: »Ó, ha bennem is, mint egykor, épen élne a hit, vigaszul nekem!« De

mi az ő bánkódása egy meghasonlott emberéhez, pl. Lenauéhoz képest, aki azt a kort, amikor hitt, paradicsomi állapothoz hasonlítja:

„Doch zogen fort wir aus dem Paradiese,
 Wo jedes Lüftchen uns von Gott erzählt...
 Und in der Forschung Wälder trat ein Tor, ich
 Aus jenem gottbeseelten Paradies,
 Und all des Herzens fromme Lust verlor ich,
 Seit ich des Glaubens treue Spur verliess...
 Das Schicksal ging nun finster mir vorüber,
 Mit Majestät und Schrecken angetan,
 Und winkte mir, zu wandern meine Bahn
 Durch Heide-land, verlassner stest und trüber...“
 (Lenau: Glauben Wissen Handeln)

Experto crede! Az ilyen csalódott emberek tanúbizonysága valósággal fejbeverő, azonfelül, hogy lélekbemarkoló is.

Hosszúra nyúlt leveletem egy francia és egy magyar idézettel fejezem be. Az előbbi így szól:

„Oh, bien loin de la voie
 Où marche le pécheur
 Chemine où Dieu t' envoie!
 Enfant! garde ta joie!
 Lis! garde ta blancheur!“

A másik Prohászka tollából való:

„A könny hazug, a szó sivár,
 Jól tudom én, hogy rám mi vár.
 Valóság lesz minden remény,
 S a fájdalomból költemény.
 Ó milyen üdv, ó mennyi fény!
 A végtelenből élek én!
 A könnyeken s a harcon át
 Zengem a Megváltó dalát:
 Küzdj, s ne féld az enyészetet,
 Hogy megtaláld az életet
 Örökre!“
